

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDİMSSEL
YETİ GELİŞİMİ: RİCA SÖZ EDİMİ KULLANIMI

Başak AKGÜN

2501181511

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK

İSTANBUL – 2021

ÖZ

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDİMSSEL YETİ GELİŞİMİ: RİCA SÖZ EDİMİ KULLANIMI

Başak AKGÜN

Yabancı dil öğretimi dört temel becerisinin bir bütün olarak geliştirilmesi amacı ile tasarlanan program, materyal ve öğretim faaliyetleri ile dil-kültür ilişkisi çerçevesinde geliştirilen iletişimsel yöntemlerle yürütülmekte ve iletişimsel edinç gelişimi ön planda tutulmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe (bundan böyle YADOT) öğretimi artan talep ve ihtiyaçla hem ülkemizde hem de yurtdışında yürütülmektedir. Öğretim faaliyetleri dilin günlük hayatta kullanımına yönelik görev ve etkinliklerle, iletişimsel edinç gelişimine odaklanan programlar ile yürütülmelidir. Buradan hareketle bu tez çalışmasının amacı YADOT öğrencilerinin gündelik iletişimin büyük bir bölümünü oluşturan söz edimlerinden rica söz edimini farklı durumlarda kullanımını uygun bir şekilde gerçekleştirip gerçekleştiremediklerini ve kullanmayı tercih ettikleri rica söz edimi stratejilerini belirlemektir. Çalışma örnek olay modelinde yapılan nitel araştırma desenindedir. Araştırma İstanbul Üniversitesi Dil Merkezinde öğrenim gören B1 düzeyi 33 YADOT konuşurunun oluşturduğu örneklem grubu ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri 12 farklı bağlamdan oluşan söylem tamamlama testi ile elde edilmiştir. Problem ve alt problemlerin çözümlenmesinde verilerin analiz edilmesi için Blum-Kulka ve Olshtain' in rica stratejileri sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları B1 düzeyi YADOT konuşurlarının rica edimini uygun bir şekilde gerçekleştirdikleri göstermiştir. Genel olarak geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisinin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanında katılımcıların geleneksel olmayan dolaylı seviye stratejileri kullanmamaları dikkat çekmektedir. B1 düzeyi YADOT konuşurlarının ricalarında uygun hitap ifadelerini seçebildikleri, zemin hazırlama ve hafifletici belirtecimsi öğelere başvurdukları ancak yükselticilere başvurmadıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: edimbilim, yabancı dil olarak Türkçe, söz edimleri, rica söz edimi

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF PRAGMATIC COMPETENCE IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: USE OF REQUEST SPEECH ACT

BAŞAK AKGÜN

Foreign language teaching is carried out implementing communicative methods within the framework of language- culture relationship with the programs, materials and teaching activities designed to develop four skills holistically and communicative competence development is prioritized. Teaching Turkish as a foreign language (YADOT) is carried out with an increasing demand and need in our country and abroad, and teaching activities should be designed in line with the same objectives, programs focusing on the development of communicative competence should be designed. From this point of view, the purpose of this thesis is to determine whether learners of Turkish are able to perform speech acts, which constitute a large part of daily communication, in different contexts, and the strategies they prefer to use. The study has a qualitative research design conducted in a case study model. The research was carried out with a sample group of 33 YADOT speakers at B1 level studying Istanbul University Language Center. The data of the research were obtained conducting discourse completion test consisting 12 different contexts. In order to analyze the data solving the problem and sub-problems Blum-Kulka and Olshtain's request strategies classification was used. The results revealed that the B1 level YADOT speakers can perform request speech act. It has been observed that, in general, conventionally indirect level, reference to preparatory conditions strategy has been preferred while direct level. In addition it is noteworthy that the participants do not use the nonconventional indirect level strategies. It has been noted that B1 level YADOT speakers were able to choose appropriate address terms, grounders and syntactic downgraders as adjuncts but they didn't apply any upgraders.

Keywords: pragmatics, Turkish as a foreign language, speech acts, request speech act.

ÖNSÖZ

Ülkelerarası ilişkilerin ticaret, turizm gibi sebeplerle gelişmesiyle beraber iletişimin temelini oluşturan dil konuşulduğu toplumların sınırlarını aşmaktadır. Bu durumun sonucu olarak insanlar ana dillerinin yanı sıra farklı dilleri de konuşma ihtiyacı duymaktadırlar. Geçmişten bugüne çeşitli sebeplerden kaynaklanan yabancı dil öğrenme ihtiyacını karşılamak üzere farklı yöntem ve tekniklere başvurulmuş, yapısalcı hedef dil öğretimini hedef kültürle iç içe geçiremeyen geleneksel yöntemler yerini iletişim temelli dil-kültür ilişkisini göz ardı etmeyen, dilin dört temel becerisini bir bütün olarak öğretmeyi amaçlayan modern yöntemlere bırakmıştır. Öğrencilerin dil öğrenme ortamlarında öğrendikleri bilgiyi günlük yaşamlarına aktarabilmeleri hedeflenerek yürütülen öğretim çalışmalarıyla dili oluşturan yapılara ve söz dağarcığına hâkim olsalar dahi muhataplarıyla nerede nasıl iletişim kurmaları gerektiğini hususunda farkındalık kazanmaları sağlanmalıdır. Bu amaçlar edimbilimi yabancı dil öğretim süreçlerinin bir parçası hâline getirmiş ve pragmatik yeti gelişimi öğretim hedeflerinden biri olmuştur. Edimbilim çalışmalarının ana odağını oluşturan söz edimleri her dil ve kültürde mevcut olmakla beraber, ifade ediliş şekilleri kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Söz edimleri öğretimi dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisi ile birlikte ele alınmalıdır. Birinden bir şey yapılmasını istemeye yönelik bir edim olan rica söz edimi, söz edimleri öğretimi bağlamında sosyal yaşamdaki yeri gereği öğretim süreçlerinde yer bulmalıdır. Doğru sözcükler ve dilbilgisel yapıları kullanarak bir rica edimi gerçekleştiren bir öğrenci söz edimlerini öğrenmediği ve pragmatik farkındalığı gelişmediği sürece buyurgan, kaba, ısrarcı duruma düşebilir.

YADOT öğretimi son dönemlerde göç, turizm, ticari ilişkiler ve eğitim gibi sebeplerle yaygınlaşmış, yöntem-teknik, materyal tasarımı ve öğretim programları üzerine çalışmalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çalışmada öğrencilerin rica söz edimini farklı durumlar içerisinde ne şekilde gerçekleştirdikleri incelenerek dil öğretim süreçlerine ve materyal tasarımına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın sebebi, konusu ve amacı, problem durumu ve problem cümlesine yer verilmiştir. İkinci bölümde kuramsal çerçeve ve alanda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Farklı bilim dalları ile ilişkileri bulunan ve

disiplinler arası bir çalışma alanı olan edimbilimin tanımı, kapsamı belirtilerek çalışmanın ana odağı rica söz edimi, tanımı, gerçekleştirilme koşulları ve yabancı dil öğretim sürecine olan katkıları üzerinde durularak alan yazınına girmiş çalışmalara yer verilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde çalışmanın metodu, örnekleme, örneklem özellikleri sunularak veri toplama araçları ve verilerin değerlendirilmesi hususu belirtilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde veri toplama aracı olan söylem tamamlama testine verilen yanıtların rica söz edimleri gerçekleştirme stratejileri çerçevesinde değerlendirilmesi ve yorumlanmasına yer ver verilmiştir. Son olarak beşinci bölümde elde edilen bulgular doğrultusunda elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Tez çalışmam süresince bana yol gösteren, desteğini eksik etmeyen, akademik bilgi birikiminin yanı sıra hoşsohbeti ve nezaketiyle çalışmanın her aşamasında yanımda olan sevgili danışmanım Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK'e çok teşekkür ederim.

İşbirliği ve dostluklarıyla yüksek lisans eğitimini keyifli bir şekilde tamamlamama katkı sunan 2018-2019 YADOT yüksek lisans sınıfıma ve sınıf arkadaşım Zeynep ARSLAN'a teşekkür ederim.

Tez çalışmamın her aşamasında, bazen kriz anlarında duygusal desteği ve sevgisiyle yanımda olan yol arkadaşım, sevgili eşim Volkan AKGÜN'e teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Başak AKGÜN

İSTANBUL,2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1 Konuşma Topluluğu.....	6
1.2. Sözce ve Sözcelem.....	8
1.3 Edimbilim	8
1. 3. 1 Edimbilim Tartışmaları	11
1. 3. 2 Edimbilimin inceleme konuları	11
1. 3. 2. 1 Edimbilim- anlambilim	11
1. 3. 2. 2 Edimbilim- Dilbilimsel Antropoloji	12
1. 3. 3 Edimbilim ve yabancı dil öğretimi	13
1. 4. Söz Edimleri Kuramı.....	16
1. 4. 1 Austin ve Söz edimleri	17
1. 4. 1. 1 Gerçekleştiriciler ve Gerçekleşme Koşulları	18
1. 4. 1. 2 Söz edimlerinin bileşenleri.....	19
1. 4. 2 Searle ve Söz edimleri.....	21
1. 4. 3 Austin ve Searle söz edimleri	23
1. 4. 4 Herbert Paul Grice ve işbirliği ilkesi.....	26
1. 4. 5 Brown ve Levinson Nezaket Kuramı	29
1. 5 Rica Edimi	32
1. 5. 1 Rica edimi	32
1. 5. 2 Blum-Kulka ve Olshtain'in Rica söz edimi Üzerine Çalışması.....	36

1. 5. 3 Rica söz edimi ile ilgili çalışmalar	43
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1 Araştırmanın Modeli	49
2. 2 Evren ve Örneklem	49
2.2.1 Katılımcıların düzey, cinsiyet ve uyruk özellikleri	50
2. 3 Verilerin Toplanması	50
2.4 Verilerin Analizi	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1 Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Bireylerin farklı Bağlamlarda Rica Söz edimini Gerçekleştirme Biçimleri	53
3.2 Araştırma Kapsamında Kullanılan Söylem Tamamlama Testi ve Yanıtların Analizi ve Yorumlanması	54
3.2. 1. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	54
3.2. 2. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	55
3.2. 3. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	56
3.2. 4. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	57
3.2. 5. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	59
3.2. 6. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	60
3.2. 7. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	61
3.2. 8. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	62
3.2. 9. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	63
3.2. 10. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	64
3.2. 11. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	65
3.2. 12. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi	66
3.3 Yabancı Dil Olarak Türkçe Konuşurlarının Rica Söz edimi Öğretimi ve Gerçekleştirmesine Yönelik Görüş ve Değerlendirmeleri	68
3. 4 Rica Söz edimi kullanımında toplumsal statü ve kişilerarası mesafenin etkisi	71

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç	73
Öneriler	76

KAYNAKÇA	78
EKLER	83
EK 1: Söylem tamamlama testi.....	83

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Searle'in rica söz edimi gerçekleştirme koşulları.....	33
Tablo 2.2: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre rica perspektifi	40
Tablo 2.3: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre hafifleticiler	40
Tablo 2.4: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre yükselticiler	41
Tablo 2.5: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre belirtecimsiler	41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Grice'in iş birliği ilkesine göre sezdirimler	28
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

DAOÇM : Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni

YADOT : Yabancı dil olarak Türkçe

YDİ : Yabancı dil İngilizce

YDF : Yabancı dil Fransızca

CCSARP : Requests and Apologies: A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns

GİRİŞ

Tezin Konusu

İnsanı evrendeki diğer varlıklardan ayıran en büyük fark düşünme ve dildir. Dil, “Nedensiz simgelerden oluşan bildirilişimin gerçekleşmesini sağlayan dizge; çok boyutlu kavramlar bütünü”dür (İmer, Kocaman, & Özsoy, 2010, s. 86). Aksan dili “Düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge” (2015, s. 55)olarak tanımlar.

Küreselleşme sonucu, bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, gelişen ticari ve sosyal ilişkiler ya da turistik sebeplerle insanlar, başka dilleri konuşan insanlarla giderek daha fazla iletişim kurmaya başlamış ve farklı diller öğrenme ihtiyacı hissetmiştir. Bu durum yabancı dil öğretme-öğrenme stratejileri geliştirilmesine sebebiyet vermiştir. Oldukça karmaşık bir süreç olan yabancı dil öğretimi farklı disiplinlerin ortak çalışmaları ile planlanmakta ve uygulanmaktadır. Köksal ve Varışoğlu’na (2014) göre dil öğretiminin planlanma, uygulama ve değerlendirme boyutu eğitim bilimlerinin; dilin kendisi, o dili oluşturan öğelerin kullanımı ve edinimi gibi konular dilbiliminin çalışma alanlarıdır.

Tanınmış dilbilimci ve düşünür Chomsky dili, competence (yeti) ve performance (edim) kavramlarıyla karakterize etmiştir. Yeti dilin sisteminin insan beyninde nasıl işlendiğini ve çalıştığını anlamaya çalışan bir sistem olduğu, edim o dilin günlük hayatta iletişim içinde nasıl kullanıldığı ve yorumlandığı olarak tanımlanmaktadır. (Aktaş, 2005) Son dönemlerde bu tanım yetersiz bulunarak dilin iletişim işlevini ve kültürel boyutunu vurgulayan iletişimsel yeti kavramı ortaya konmuştur. İletişimsel yeti kavramının ortaya çıkışıyla dilbilim, dilin iletişim boyutuna odaklanmaya başlayarak, dilin hangi durumda ne şekilde kullanıldığı üzerine çalışmalara başlamış ve edimbilim (pragmatics) alanı kurumsallaşarak dilin iletişim içindeki işlevini incelemeye başlamıştır. Pragmatik yeterlilik dört dil becerisini kapsar. Alıcı beceriler; dinleme ve okuma, üretici beceriler; konuşma ve yazmadır. Dinleyiciler olarak söylenenleri ve söylenmeyenleri yorumlamamız gerekir. Bu sözel ya da sözel olmayan ipuçları bize iletişimin ne kadar

kibar, kaba, doğrudan ya da dolaylı olduğu ve konuşucunun niyetini iletir. Mesaj dille, jestlerle ya da sessizlikle olabilir. Okuyucular olarak metnin ton veya tutum göstergelerini yakalamalı, konuşucular olarak söylemek istediğimizi doğru nezaket, formalite ve doğrudanlık ile nasıl söyleyeceğimizi bilmeli, yazarlar olarak mesajımızı nasıl akıllıca yazacağımızı yine nezaket, doğrudanlık ve formalite seviyesini dikkate alarak yazabilmeliyiz (Cohen, 2010, s. 3-4).

Günümüzde yabancı dil öğretimi alanında eğitim planlama programlama ve müfredat belirlemede referans kaynak oluşturan Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi de pragmatik yeterlilik bağlamında değerlendirilmiş, kültürlerarası edinç genel dil becerileri altında işlenmiştir (2013). Çerçeve metninde herhangi bir toplumun kültürel özellikleri “Sosyokültürel Bilgi” başlığı altında yer almıştır. Yabancı dil eğitiminde hedef dili oluşturan konuşma topluluğunun o dili kullanım şekilleri dil eğitiminin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Öğrenilen bu kültürel içerik, alinyazında söz edimi olarak belirtilir ve dilin iletişimsel boyutuna odaklanır. Cohen’e göre edimbilimin titizlikle araştırılan alanları arasında olan ve yabancı dilde iletişimde önemli rol oynayan söz edimleri öğrenilebilir ve öğretilir (2010, s. 6).

Problem durumu

Günümüz yabancı dil öğretim yaklaşımları dil öğrenim sürecinde yalnızca hedef dilin dilbilgisi okuma kitapları ve sözlüklerinde geçen kullanım biçimlerini yeterli görmemekte o dili konuşan toplumun belirli durumlarda söylediği sözler, hitap biçimleri ve insanlar arasındaki davranış biçimlerini de öğretmeyi hedeflemektedir (Aksan, 2006, s. 163). Söz edimleri bir toplumun davranış biçimlerini ortaya koymada ve o toplumda farklı bağlamlarda söylenmesi gereken ifadeleri tanımada önemli yer tutmaktadır. Birinden bir rica edildiğinde, bir durumdan şikâyet edildiğinde bir vaatte bulunulduğunda uygun ifadeleri uygun sözcelerle iletmek gerekmektedir. Örneğin, rica söz edimi konuşurun dinleyiciden bir eylemi yapması için duyulan arzunun ifadesi olarak tanımlanır (Searle J. R., 1969) ve doğrudanlık-dolaylılık bakımından farklı toplumlarda farklı stratejilerle gerçekleştirilebilir.

Yabancı dil öğretimi alanında çalışan araştırmacılar ana dili konuşurları ve yabancı dil öğrencileri arasında pragmatik yeterlilik bağlamında özellikle söz edimleri kullanımında büyük farklılıklar tespit ederek yabancı dil kitaplarının derslerde gerçek yaşamda kullanılan özgün modeller sunmadıklarını ve pragmatik bilgiye yer vermediklerini öne sürmüşlerdir (Bardovi- Harlig, 1996). Yapılan çalışmalar (Bardovi Harlig,1996; Cohen ve Ishihara,2010) kullanılan ve öğretilen dil ikilemini ortaya koyarak, yabancı dil öğrencilerinin dilin tüm yapılarına hâkim olsalar dahi, öğrenme ortamlarında pragmatik yeterlilikleri gelişmediği sürece etkili bir öğrenme yapamayacaklarını öne sürmüşlerdir. Pragmatik yeterliliği gelişmemiş bir yabancı dil öğrencisi hedef konuşma topluluğunda girdiği iletişimde gereğinden fazla samimi, kaba bulunabilir, fazla dolaylı ya da doğrudan olduğu düşünülebilir.

Son dönemlerde edimbilim ve söz edimlerinin yabancı dil derslerinde mutlaka yer bulması gerektiği düşüncesi ülkemizde de Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında çalışmalar yapan araştırmacıların da çalışmalarında yer almaktadır. Çubukçu ve Atay Yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce öğretimi ders kitaplarını edimsel yeti gelişimi açısından karşılaştırmış ve araştırmalarının sonucunda edimsel yeti gelişimi bakımından Türkçe kitaplarda herhangi bir bilgiye rastlanamazken, İngilizce kitaplarında dilin belirli bağlamlarda nasıl kullanılması gerektiğine dair bilgiler bulunmuştur (Çubukçu & Atay, 2017). Türkiye’de YADOT öğrencilerinin söz edimlerini gerçekleştirmede yaşadığı eksiklik ve gereksinim dikkat çekmekte, günlük yaşamlarında toplum içinde girdikleri iletişim süreçlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için gereken incelik stratejilerinin sunulmadığı görülmektedir (Erdem, 2014, s. 121). Ortaya çıkan bu gereksinimler sonucunda YADOT öğrenen bireylere söz edimleri, edimlerin gerçekleştirilme koşulları ve kullanım stratejileri hakkında öğretim uygulamaları ihtiyacı doğmuştur. Doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleştirilebilen, soru ya da bildirim formunda ifade edilebilen ve dinleyicinin çıkarım yapma becerisinin yanı sıra konuşurla paylaştığı arka plan bilgilerine dayanarak gerçekleşen rica söz ediminin YADOT öğretim ortamlarında yer verilip verilmemesinin araştırılması ve öğrencilerin rica söz edimi kullanım stratejilerinin belirlenmesi araştırmanın problem durumunu temsil etmektedir..

Problem cümlesi

Tez çalışmasında esas alınan soru:

Yabancı dilde iletişimde önemli yer tutan söz edimleri türlerinden rica söz ediminin gerçekleştirilme stratejileri farklı bağlamlarda nasıl gerçekleşmekte ve bu edimin gerçekleştirilmesinde hangi alt stratejileri kullanılmaktadırlar?

Alt problemler

Tez çalışmasında esas alınan problem ile birlikte aşağıdaki soruların da yanıtları aranmıştır:

- 1.Yabancı dil olarak Türkçe derslerinde rica söz edimi kullanımı öğretilmekte midir?
- 2.Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireyler ricalarını gerçekleştirirken hafifletici, yükseltici gibi unsurları kullanmakta mıdır?
- 3.Rica söz ediminin gerçekleştirilmesinde toplumsal statünün ve kişilerarası mesafenin yeri ne şekilde etkili olmaktadır?
- 4.Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireyler rica söz edimini başarılı bir şekilde gerçekleştirdiklerini düşünmekte midir?

Tezin Amacı

Bu çalışmada YADOT öğrencilerinin edimsel yeti gelişimleri için rica söz edimleri farkındalıkları ve bu edimi gerçekleştirme stratejileri üzerinde durulacaktır. Söz edimleri kuramı Austin tarafından Harvard Üniversitesinde verilen derslerle alan yazınına girmiş, yabancı dil öğretimi alanında geleneksel yöntemlerin yerini iletişimsel yöntemlere bırakması ve kültür kavramının ön plana çıkmasıyla söz edimleri öğretimi dil öğretim ortamlarında önemli bir yer kazanmıştır.

Çalışmanın amacı YADOT öğrenen bireylerin rica söz edim kullanım durumlarını ve yeterliliklerini tespit ederek geliştirilmesi gereken noktaları ortaya koymaktır. Bunun için katılımcılara rica söz edimleri içeren sosyal durumlardan oluşan bir söylem tamamlama testi verilecek ve bu edimi kullanım durumları incelenecektir.

Tezin önemi

Bu tez çalışmasında elde edilen bulgular B1 düzeyindeki YADOT öğrencilerinin rica söz edimini gerçekleştirme stratejilerini ortaya koyacaktır. Söylem tamamlama testinde sunulan durumlara verilen yanıtlar katılımcıların edimi gerçekleştirirken yararlandıkları belirtecimsi öge tercihlerini, kişilerarası ilişki ve mesafenin edimin gerçekleştirilmesine olan etkisini gösterecektir. Elde edilen veriler YADOT öğretmenlerin sınıf içi etkinlikleri planlamalarında, müfredat hazırlama ve ders materyali tasarımı üzerine çalışan araştırmacılara model teşkil edecektir.

Sınırlılıklar

Bu tez çalışması;

- 1- İstanbul Üniversitesi Dil Merkezinde YADOT B1 düzeyi öğrencileri,
- 2- Rica söz ediminin öğrenciler tarafından gerçekleştirilme stratejilerini belirlemek için hazırlanan söylem tamamlama testi,
- 3-Katılımcıların söylem tamamlama testine verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

BİRİCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1 Konuşma Topluluğu

Dilbilimsel Antropoloji ve sosyodilbilim ile ilgili bir kavram olan konuşma topluluğu, İmer vd. tarafından “aynı dil dizgesini paylaşanların oluşturduğu bölgesel ya da toplumsal nitelikli insan grubu” olarak tanımlanmaktadır (2010, s. 180). Her iki alan araştırmacılarının birleştiği ortak nokta konuşma topluluğunu dil kullanma yolları açısından benzerlikler taşıyan gerçek insan grubu olarak tanımlamalarıdır (Duranti, 1997, s. 72). Bu topluluk büyük bölgelerde yaşayan insanlardan ya da arkadaşlar, meslektaşlar, aileler gibi küçük birimlerden oluşabilir. Kavram olarak yalnızca aynı dili konuşan insanlara değil, dilin topluma ve kültüre katılımına, iletişim sisteminin sosyal bağlamlarda ne kadar anlamlı olduğuna da odaklanır. Amerikalı dilbilimci Gumperz’a göre bir konuşma topluluğu kayda değer bir süre boyunca düzenli ve sık etkileşim ile karakterize edilen etkileşim sıklığındaki farklılıklar ile diğer topluluklardan ayrılan herhangi bir insan topluluğudur ve sosyal bir yapıdır. Üyeleri hem dilbilgisel yapıları hem de sosyal normları paylaşır ve bu toplumun var olabilmesi için tutarlı tekrarlanabilir ve öngörülebilir etkileşimler gereklidir (1964). Bu etkileşimler sonucunda konuşma topluluğu belirli sözcük ve sözcük grupları veya dilbilgisel yapıları, ayrıca konuşma stillerini, kiminle nasıl ve ne zaman hangi tavırla konuşulacağına ya da yorumlanacağına dair ortak ölçütler paylaşırlar ve öğrenirler. “Dilbilimsel Antopoloji” çalışmasında Duranti bir dizi konuşma topluluğu tanımını irdemiştir ve konuşma topluluğunu “Belirli bir grup insanın katıldığı iletişimsel faaliyet ürünü” olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre dilbilimsel antropoloji araştırmalarına dâhil olmak ilk olarak bir grup insanın birbirleriyle olan günlük iletişimlerini açısından ilişkilerini ve benimsedikleri iletişimsel kaynakları incelemek anlamına gelir (1997, s. 82).

Chomsky, üretici dilbilgisi kuramıyla iletişimin sosyal etkileşim ile değil zihinsel süreçlerle sağlandığını ileri sürmüştür. Chomsky’e göre dil teorisi temelde, tamamen homojen bir konuşma topluluğunda dilini tam olarak bilen ve dil bilgisini gerçek

performansta uygularken dilbilgisel açıdan hafıza sınırları, dikkat dağıtıcı durumlar ve hatalardan etkilenmeyen ideal bir konuşmacı ve dinleyici ile ilgilidir (1965, s. 5). Chomsky'nin sözünü ettiği bu ideal deneyim ana dili konuşurlarının sezgilerini araştırarak incelemelerini sürdürür (Duranti, 1997, s. 74). Hymes'in Chomsky'nin edinç kavramının genişletilmesi ve değerlendirmesiyle ortaya koyduğu *iletişimsel edinç* kavramı Chomsky'nin dil ve dilbilimi görüşüne bir tepkidir. Hymes, dil hakkındaki genellemelerle ilgili ideal dil kullanıcılarını temel alan görüşe karşı antropolojik bir yaklaşımla dil bilmenin yalnızca dilbilgisel açıdan doğru kabul edileni bilmek değil sosyal ve kültürel olarak neyin uygun olduğunu bilmenin de gereğini vurgulamıştır (Duranti, 1997, s. 74). Bu uygunluk konuşma toplulukları tarafından ya da bir grup konuşurun ortak kültürel ve sosyal uzlaşımları tarafından belirlenir. Örneğin bir ricayı dile getirirken “Pencereyi kapatır mısınız?, Kaleminizi rica edebilir miyim?” gibi biçimler yaygın olarak kullanılırken içinde bulunulan konuşma topluluğunun niteliğine göre “Allahın(ız)ı severseniz, gözünüzü seveyim, kurban olayım” gibi ısrarlı biçimlerde gerçekleşebilir. Örneğin, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde “gözün yağın yiyem” bölge konuşma topluluğuna ait ısrarcı bir rica bildirme biçimidir (Aksan, 2006, s. 168).

Günümüzde iletişimsel yaklaşımlarla yapılan yabancı dil eğitimi kültürlerarası edinci dil becerileri ile birlikte geliştirmeyi hedeflemekte, bu durum da hedef dilin konuşma topluluğunun dili ne şekilde kullandığını öğrenmeyi yaşam biçimlerini özümsemeyi gerektirmektedir. Dil öğrencileri dilin yapısına ait edindikleri bilgilere ek olarak o dilin konuşulduğu kültüre ait kültürel özellikleri de öğrenmeli iletişim stratejilerini bu doğrultuda geliştirmelidirler. Yabancı dil öğretiminde uygulayıcı ve planlayıcılara referans olan Avrupa ortak çerçeve metninden alınan aşağıdaki ifade konuşma topluluğunun dil öğretimindeki yerini öne çıkarmaktadır:

Dil kullanımı ve öğrenimi söz konusu olduğunda, bu bağlamdaki bilgi salt dilsel ya da kültürel bilgi değildir....Kamu alanında ya da özel alandaki (günün planlanışı, yemek saatleri, ulaşım, iletişim ve bilgi araçları) deneyimlere dayalı genel günlük hayatla ilgili bilgi de yine aynı şekilde dil etkinlikleri için önemlidir. Dinî inançlar, tabular, birlikte yaşanmış ortak tarih vb. gibi başka ülke ve bölgelerdeki sosyal grupların değer ve inançlarına ilişkin bilgi, kültürlerarası bildirilişim açısından çok önemlidir. Bilgi alanlarının çok çeşitli

olması, bu alanların bireyden bireye değiştiğini gösterir. Bunlar bir kültüre özgü ama aynı zamanda evrensel parametre ve değişmezlikle ilişkili olabilir. (Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, 2013, s. 19)

1.2. Sözce ve Sözcelem

Sözceler, edimbilimin çalışma alanını oluşturan birimlerdir. Sözceleme dili araç olarak kullanan konuşurun anlam üretme etkinliğidir (Eziler Kıran, 2014). İmer'in tanımıyla: "Bir konuşurun iki durak(lama) arasında ürettiği söz birimi. Sözce tek bir sözcükten ya da birkaç tümceden- oluşabilir. Dil yetisi kapsamında olan soyut tümce kavramına karşılık sözce, somut dil kullanımına ilişkin bir kavramdır" (s. 228). Vardar "Bir konuşurun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem." olarak tanımlamıştır(s. 181).

Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramına göre tümceler (sentence) dilbilgisinin inceleme konusuyken, sözceler (utterance) edimbilimin konusudur. Tümce bağlamdan bağımsız ve sözdizimsel kurallara uygun ideal yapıdır ancak sözce konuşucu tarafından iletişim içinde belli bağlamlarda söylenen yapıdır (Külebi, 1990). Belli bir bağlamda belli bir amaç için sesletilen bir ifade sözdizimsel kurallara uygun olmasa da, yalnızca bir ünlem ifadesi olsa da sözcüktür ve bağlamdan soyutlanamayan somut birimlerdir. Sözce bir tümce de olabilir, bir tümcenin parçası olarak bir sözcük ünlem ya da nida olarak da sesletilebilir ve farklı bağlamlarda farklı şekillerde anlamlandırılabilir. Diğer yandan sözdizimsel bütünlüğe sahip olan tümce bağlamdan soyutlanır ve dilbilgisel yönden ele alınır (Eziler Kıran, 2014).

1.3 Edimbilim

Kökenleri eski söylem ve geleneklere, Kant'ın deneysel ve maksatlı pragmatik anlayışına ve pratik yapısını vurgulayan William James'e kadar izlenebilir olsa da pragmatics yani edimbilim oldukça yeni bir disiplindir (Bublitz & Norrick, 2011, s. 2). Edimbilim, doğrudan ya da dolaylı referans, varsayım, söylem yapısı ve konuşma ilkelerini kapsayan geniş bir çalışma alanına sahiptir. Dilbilimde edimbilimin birleşik ve

homojen çalışma alanına atıfta bulunan kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Dilimizde kullanım bilgisi, kullanımbilim, kılıgıbilim, edimsel dilbilim olarak adlandırılarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır: “Dili kullanıcı açısından ele alan dal; dil-bağlam ilişkisini inceleyen alan... dili, kullanıcı açısından ele alan inceleme alanı” (İmer, Kocaman, & Özsoy, 2010, s. 110); “Dilbilimle edimbilimin verileri üzerine kurulu karma nitelikli dal (Vardar, 2002, s. 89); Dilin insan iletişiminde toplumun şartlarına göre belirlenen kullanımını inceler” (Mey, 2001, s. 6); “Dil ile bağlam arasında dilbilgiselleşmiş veya dil yapısına kodlanmış ilişkilerin incelenmesi” (Levinson, 1983, s. 9).

Dilbilimi kapsamında yapılan dilin iletişim içinde tüm kullanım özelliklerine yoğunlaşan çalışma alanıdır. Üretici dilbilgisi dili kurallara bağımlı bir yapı olarak incelerken edimbilim dili belirli ilkelerle kontrol edilen sözbilimsel bir yapı olarak görmektedir ve iletişim bu konuşma ilkeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir (Külebi, 1990, s. 11). Dilin işleyişini anlamak için sözdizimsel yapısı yeterli olsa da, anlam dil içi ve dil dışı değerlere göre yorumlanır. Konuşanların yaşadığı topluma, konumlarına, niyetlerine, vurgu ve tonlamalarına, paylaştıkları kültüre göre yorumlanarak ulaşılan anlam edimbilimin yoğunlaştığı inceleme alanıdır.

Edimbilim çalışmalarındaki gelişmeler 50’li yılların sonunda, sözdizimi üzerine kurulu, dilbilgisel kurallara göre üretilmiş tümcelerin anlamlandırılması tutumuna farklı bir bakış açısı getiren, dilin toplumsal işlevi ve kullanımı üzerine odaklanan Austin’in Harvard Üniversitesinde verdiği derslere dayanmaktadır. Austin dil felsefesinin en önemli sorunlarından anlamın ne olduğu sorusuna getirdiği edimbilimsel yaklaşımı ve söz edimleri kuramıyla, dönemim anlama dair tek boyutlu ideci, davranışçı ve göndergeci yaklaşımlarından farklı olarak, konuşanların niyetine, durumlara ve iletişim içindeki tarafların algı ve yorum biçimlerine odaklanmıştır. Söz edimleri kuramını geliştiren Austin ve Searle, toplumbilimci Gumperz (1982), yüz olgusunu gündeme getiren Goffman (1967) ve Goffman’ın yüz olgusunu yeniden yorumlayarak incelik kuramının temelini oluşturan Brown ve Levinson(1987) edimbilimin en bilinen kuramcılarıdır.

Austin'in 1955'te Harvard Üniversitesinde verdiği derslerden oluşan "Söylemek ve Yapmak"'ta dönemim filozoflarının betimleme yapmakla sınırlı tuttuğu ve her ne kadar farkında olsalar da gözden kaçırdıkları ya da üzerinde durmadıkları dil kullanımını daha kapsamlı bir bakış açısıyla irdelemiştir ve sözcelerin eylemleri anlatmaktan öte kendilerinin eylem olduğunu öne sürmüştür. Austin'e göre filozofların "bir bildirimin işinin bir durumu betimlemek ya da bir olguyu bildirmektir ve bunu doğru ya da yanlış biçimde yapması gerekir" düşüncesi dili yalnızca bir yönü ile ele alır ve bu doğru ya da yanlış bildirimler betimleyici değildir. Bu ifadelerin üretim koşulları, sınırlamaları ve nasıl alındığı olduğu da göz önüne alınmalıdır. Austin bu ifadeleri saptayıcılar olarak tanımlar (1962, s. 3). Dilin günlük kullanımı ve ilettiği mesajı irdeleyerek inceleyen Austin düzsöz, edimsöz ve etkisöz edimlerini içeren söz edimleri kuramını alan yazına sunar.

Hocası Austin'in çalışmalarından yola çıkarak onun kuramında bulduğu zayıflıkları gidermek amacıyla sürdürdüğü çalışmalarda Searle dilin kullanımının kaç yolu olduğu ve konuşanın ne yaptığı sorularına odaklanır ve Söz Edimleri (1969) çalışmasına şu sorularla başlar:

"Bir şeyi söyleyerek demek istemek ile söylemeden demek istemek arasındaki fark nedir?...Ve bir şeyi söylediğim zaman ne demek istediğim ve başka birinin bir şeyi söylediği ya da söylemediği zaman ne demek istediği arasındaki ilişki nedir?"

Grice sözcelerin anlam ve yorumu üzerine önerdiği sezdirim ve anlaksal durum kavramlarıyla edimbilim alanına büyük bir katkı sunmuştur (1975). İletişim içinde konuşanların belli bir hedef doğrultusunda iş birliği içinde konuşmaya katkı sağladıklarını öne sürmüştür. Grice insanların dil kullanımlarını ve davranışlarını belirleyen kurallardan oluşan iş birliği ilkesini önermiştir. İş birliği ilkesi nicelik, nitelik, bağıntı ve tarz alt ilkelerinden oluşmaktadır. İletişimin gerçekleşmesi için iş birliği ve eşgüdümlü etkileşim şarttır (Kocaman, 1996).

1. 3. 1 Edimbilim Tartışmaları

Edimbilim alan yazını incelendiğinde edimbilimin dilbilimin altında çalışılıp çalışılmamasına ilişkin tartışmalar ve kapsamı anlam çözümlemesi olan anlambilim edimbilim farkı ve iş bölümü sıkça karşılaşılan sorunlardandır. Bu sorunun kaynağı geleneksel dilbilimi çalışmalarındaki dil ve söz ayrımı yaklaşımı ve sözün incelemelerin dışında tutularak sesler ve tümceler üzerinde çalışılmasıdır. Geleneksel dilbilimin aksine edimbilim, söz, edim gibi kavramları benimseyerek insanların dil kullanımı ve sözceleleri yorumlama farklarına odaklanmış, anlambilimden farklı ama bütünleyici bir alan olarak anlam sorununu dilden söz ve sözceye getirmiştir (Eziler Kıran, 2014).

Edimbilim çalışmalarında anlam, bağlam kapsamında incelenir ve bağlam kavramının önemi büyüktür. Konuşur sözcelelerini bağlam içerisinde ifade eder, dinleyici de bağlam kapsamında yorumlayarak anlamlandırır. Bağlam, “Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü (İç bağlam, dil içi bağlam). Duruma, konuşur ve dinleyicinin dil dışı toplumsal, ekinel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümü (Dış bağlam, dil dışı bağlam) (İmer, Kocaman, & Özsoy, s. 31)” olarak tanımlanmaktadır.

1. 3. 2 Edimbilimin inceleme konuları

1. 3. 2. 1 Edimbilim- anlambilim

Edimbilim ve anlambilim temelde anlam çözümlemesini inceleyen ancak farklı inceleme kapsamı olan alanlardır. Edimbilim dil kullanımını kullanan ilişkileri bakımından ele alırken anlambilim gerçekteki kullanıcıları soyutlama yaparak inceler (Kocaman, 1996, s. 12). Anlambilim tümceleri doğruluk koşullu, edimbilim ise doğruluk koşullu olmayan anlamla ele alır (Kocaman, 1996, s. 26), başka bir deyişle, edimbilim çalışmalarında dilsel öğelerin yerine konuşurun niyeti, ne kastettiği ve dili kullanım stratejilerine odaklanılır.

Edimbilimcilere göre dil bir eylem ve işbirliğidir. Her sözcenin anlamı söylendiği zaman, yer ve konuşurların iletişim durumlarına bağlıdır (Eziler Kıran, 2014). Diğer yandan anlambilim çalışmalarında sözcüklerin anlamları ve önermelerin doğruluk koşullarına odaklanılır. Sözceler de sözcükler gibi anlama sahiptir ancak sözcükten farklı olarak sözcenin anlamı daha önceden verilmiş hep aynı kalacak bir anlam kalıbına indirgenemez; kalıplaşmış deyimler bile olsa, söylem, bağlam ve durum veya karşılıklı konuşma, hiçbir zaman aynı olmadığı, her zaman farklı olduğu için, anlam “kullanımdan” önce oluşmaz (Baylon,Mignot (1995) akt. Eziler Kıran, 2014). Bağlam içinde oluşan anlam, değişiklik gösterebilir. Konuşan öznelere işin içine girdiğinde konuşanın ifade özelliklerine göre tartışma, açıklama, pazarlık konusu bile olabilir (Eziler Kıran, 2014). Bir sözcenin anlamı anlambilimsel yönden, ne amaçla söylendiğiyle ilgilenmeksizin, dil dışı bağlamdan ayrı olarak açıklanmaya çalışıldığında varılan sonuç sınırlı olacaktır. Örneğin, “Ödevlerimi yapacağım.” tümcesini anlambilimsel bir yaklaşımla incelendiğinde konuşur ya da dinleyici üzerindeki etki ya da yaptırımını göz önünde bulundurmaksızın, bağlamdan bağımsız sözcük ve tümce anlamı çözümlenirken, tümce türü öznesi ve yüklemi, zaman, kip ve kişi ekleri ile ilgili veriler elde edilecektir ve tümce anlamı sınırlı olarak elde edilecektir. Diğer yandan edimbilimsel olarak ele alındığında tümce anlamı dil içi ve dil dışı bağlama dayanarak çözümlenirken konuşurun bu sözcüğüyle ne demek istediği, sözcenin yaptırım etkisi ve işlevi (örn. söz verme, haber verme...) elde edilecek ve daha kapsamlı verilere ulaşılacaktır.

1. 3. 2. 2 Edimbilim- Dilbilimsel Antropoloji

Edimbilim ve dilbilimsel antropoloji çalışma alanları gereği dil topluluklarına odaklanmaları nedeniyle bir bütünlük teşkil etmektedirler. Edimbilim dilin toplumsal işlevi ve somut kullanımını incelemektedir. Dil, tarihsel birliğe sahip olan insanların yani toplumun ürünüdür ve edimbilimin çalışma alanı dilin toplumca kullanım şeklidir. İnsan doğası gereği toplum içinde yaşadığından dil toplumun içinde çalışır ve toplumun ihtiyaçlarını yansıtır (Kocaman, 1996). Dilbilimsel antropoloji çalışma alanı olarak adını aldığı iki bağımsız disiplin olan dilbilimi ve antropolojiden beslenen disiplinler arası bir

çalışma alanı olup belirli bir topluluğun konuştuğu dil değişkelerini incelemektedir. Dilbilimsel antropologların çalışmalarının çıkış noktası dil değişkesi kavramının bir konuşma topluluğuna dayandığı varsayımdır (Duranti, 1997, s. 72). Konuşma kesitleri, dil ve cinsiyet, söz edimleri ve söylem edimbilimciler ve dilbilimsel antropologlar arasında sıklıkla ortak çalışma alanı oluşturmuş ve bu iki disiplin arasında birleşme ve üretme fırsatları tanımıştır (Duranti, 1997, s. 14). Bunun yanında edimbilimciler nicel yöntemleri tercih ederek kentsel çevrelerde çalışma eğilimdeyken dilbilimsel antropologlar nitel yöntemleri tercih ederek küçük ölçekli çalışma alanlarını tercih ederler. “Dilbilimsel antropoloji dil çalışmaları değildir” tabiriyle bir tanımlama yapan Nakassis’e göre çalışma alanı dilden daha fazlası olması itibariyle ve adını aldığı alan gereği dile yönelik analitik odaklanmasıyla “dilin ötesinde” bir çalışma alanıdır ve dil antropolojik analiz ve düşüncenin nesnesidir (2015).

1. 3. 3 Edimbilim ve yabancı dil öğretimi

1980’li yılların ortalarına kadar müfredat hazırlayanların sezgilerine dayanan ve yüksek derecede basitlik ve genellik düzeyinde sınıflandırılabilen edimbilim öğretimi bu alanda başlayan deneysel çalışmalar (Cohen A. D., 1996) ve yabancı dil öğretimi alanında benimsenen iletişim ve eylem odaklı yaklaşımlar edimbilim ve söz edimlerinin yabancı dil öğrenme ortamlarına taşınmasını getirmiştir. Austin’le beraber edimbilim ve söz edimleri üzerine yapılan çalışmaların öne çıkmasıyla dilbilimi insan iletişimine, dilin hangi bağlamda nasıl kullanıldığına, dil içi ve dil dışı etmenlere odaklanmaya başlamıştır.

Kaynağını dilbiliminden alan yabancı dil öğretimi, Hymes tarafından ortaya konan iletişimsel edinç kavramının bu alanda dilsel edinç gelişiminin yerini almasıyla dil öğretimi alanında günlük yaşamda iletişim kurmak için gereken bilgilerin öğretilmesi önem kazanmıştır. İletişimde belli bir bağlam ve amaca uygun dil kullanımı (İmer, Kocaman, & Özsoy, 2010) anlamına gelen iletişimsel edinç bağlamları oluşturan kültürel normları da bilmeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan iletişim yetisinin gelişimi edimbilim açısından önemlidir. Aktaş (2005)yabancı dil öğretiminde dilbilgisel yapıların değil

pratikte yazılı ya da sözlü olarak kullanılan dilin bir bütün olarak ele alınıp öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yabancı dil öğrenen bir birey hedef dilin söz varlığına ve dilbilgisel yapılarına hâkim olarak o dilde üretim yapabilse dahi bu yapıları hangi durumda nasıl kullanacağından emin olmayabilir. Rica etmeyi ya da özür dilemeyi ifade eden sözcükleri biliyor olsalar dahi hangi durumda rica edip hangi durumda özür dilemesi gerektiğini ancak edimbilimsel bir bakış açısıyla yapılan dil öğretimi sayesinde öğrenebilirler (Cohen, 1996, s. 253). Aksan, söz edimlerini belirli durumlarda söylenmesi gereken kalıp sözler olarak inceleyerek toplumsal dilbilimin ilgi çekici sorunlarından olan bu konunun yabancı dil öğretimi alanıyla olan ilgisinden dolayı son dönemlerde önem kazandığını, bir dili öğrenmek için o dilin söz varlığının kullanım biçimlerini bilmenin yetersiz kaldığını, hedef dili konuşan topluluğun kültürünü bireyler arasındaki davranış biçimlerini de tanımak gerektiğini belirtmiştir (2006, s. 163). Yani etkili bir dil öğretimi iletişim sürecinde sözceleri anlama ve üretme yeteneğinin yanı sıra hedef dilin uygun bağlamlarda uygun şekillerde kullanımının öğretilmesiyle gerçekleşecektir. Cohen söz konusu dil durumuna bağlı olarak konuşurun; (a) ilgili kültür, (b) konuşanların yaş ve cinsiyetleri, (c) sosyal sınıf ve meslekleri, (d) etkileşimdeki rollerini dikkate almasının gerekliliğini belirtmiştir (1996, s. 254).

İshihara ve Cohen dil öğrencilerinin pragmatik başarısızlıklarının sınırlı pragmatik ve dilbilgisel yeteneklerinden kaynaklanabileceğini belirterek edimbilimsel gelişimleri sürecinde karşılaşılan sorunların kaynağı olan faktörleri:

- a) Farklı dilden uygun olmayan normların aktarımı,
- b) Ana dili konuşuru benzeri formları üretmelerini ya da anlamalarını engelleyen sınırlı dilbilgisel yeterlilik,
- c) Yanlış bir bağlam için hedef pragmatik bir norm olduğunu düşündükleri şeylerin yanlış kullanımı,

d) Hedef dilin pragmatik normları hakkında öğretmen ya da öğretim materyalinden yanıltıcı bilgi edinmeler (2010, s. 100)

şeklinde sınıflandırmışlardır. Erdem yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin söz edimleri kullanımı ile ilgili yaşadığı problemlerin sebeplerinin birinci dilden geçişler yani öğrencilerin ana dilleri ya da İngilizceden doğrudan çeviri yapmaları ve kültürel ön kabuller olduğunu belirtmiştir (2014, s. 121-123).

Yabancı dil öğretiminde edimbilimsel becerilerin geliştirilmesi öncelikle öğretmen ve öğrencilerin farkındalığının sağlanmasıyla gerçekleşecektir. İshihara ve Cohen edimbilimsel farkındalığı sağlama ile ilgili olarak iki boyuta odaklanmışlardır; **pragmalinguistik odak** ve **sosyopragmatik odak**. Pragmalinguistik odaklı sınıf etkinlikleri belirli bir bağlamda kullanılan sözcüklerin, ilgili dilbilgisi yapılarının kullanımının, söz edimleri için kullanılan stratejilerin, tonlama ve vurgunun analiz edilmesi ve çalışılması, sosyopragmatik odaklı sınıf etkinlikleri konuşurun niyeti ve dinleyicinin yorumunun, etkileşimde doğrudanlık/ incelik/ resmiyet kullanımlarının, bir söz ediminin birden fazla kullanımının, hedef dil kültüründeki normların analiz edilmesi ve çalışılmasına yoğunlaşır (2010).

Bardovi-Harlig (1996), olası her durum için söz edimlerini temsil edecek ders materyallerini bulmanın imkânsız olduğunu ancak pragmatik olarak doğru materyallere özgün iletişimi temsil eden ders materyallerine sahip olmak olduğunu belirtir. Yabancı dil öğretenlere söz edimleri ve bileşenleri hakkında öncelikle kendilerinin bilgi sahibi olmalarını, pragmatik özelliklerin dilde, özellikle söylemde var oldukları konusunda öğrencilerin daha fazla farkında olmalarını sağlamalarını önerir. Sınıf ortamında öğrencilerin hangi ifadelerde zorlandıklarını ya da hedef dil ile ne yapmak istediklerini öğrenmenin edimbilimsel gelişim için iyi bir başlangıç olabileceğinden bahseder.

Uslu'ya göre edimbilimin yabancı dil öğretimine etkileri öğretim etkinliklerinin ve görevlerinin öğrenci merkezli olması, öğrenci grubuna uygun ders materyallerinin kullanılması, ders içeriklerinin yeniden gözden geçirilmesi, dilbilgisinin kullanımına göre tekrar düzenlenmesi, özgün metinlerin ders kitaplarında yer alması ve iletişim becerisini

geliştirmeyi hedefleyen etkinliklerin oluşturulmasıdır (1988, s. 39-42). Edimbilimin dil pedagojisinin bir parçası olarak ele alınması öğrencilerin iletişiminin kültürel sınırlarını genişleterek ve böylece dilin amacı olan iletişime katılımını fırsat olarak kullanarak dil ile deney yapmalarını ve deneyimlemelerini sağlar (Bardovi- Harlig, 1996, s. 30).

1. 4. Söz Edimleri Kuramı

Söz edimleri, altmışlı yıllarda ve yetmişlerin başlarında özellikle Viyana çevresi filozoflarının anlam üzerine yaptıkları dil araştırmalarında doğruluk koşulları üzerine kurulu zihinci ve göndergeci bakış açılarına karşı, dilin günlük kullanımına odaklanan Oxford filozofu J. L. Austin'in Harvard'da verdiği derslerinden oluşan eseri "How to do Things With Words" eseri ile alan yazınına sunulmuş ve dilbilim dünyasına büyük etkisi olmuştur. Austin tarafından sunulan söz edimleri kuramı daha sonra öğrencisi Amerikalı filozof Searle tarafından geliştirilmiştir (Mey, 2001, s. 93). Mey'e (2001) göre yeni filizlenen edimbilimsel geleneğin karşılaştığı en büyük problem dilbilimsel düşünceye doğruluk koşullarına dayalı anlambilim tarafından uygulanan kısıtlamalardır. Doğruluk koşulları da düşünceleri bildirimler olarak bilinen önermelerle kısıtlamıştır. Örneğin birisi bize " hava yağmurlu" derse dışarı çıkıp yağmuru kontrol ederek bu bildirimin doğruluk ya da yanlışlığını kontrol edebiliriz, ancak birisine "Tebrikler" dediğimde yalnızca hislerimin doğruluğunu ve iyi dileklerimi ifade etmekteyim. Dileklerin önermeler olmamasının nedeni Austin'in deyimiyle bir şey yapan eylemler yani söz edimleri olmalarıdır.

Edim kavramı eyleme, söz kavramı da dile gönderme yapmaktadır ve Searle'in tabiriyle "dilbilimsel iletişimin en temel ya da ufak birimidir... İletişimin bu birimleri semboller, sözcükler ya da tümceler değil, daha ziyade semboller, sözcükler ya da tümceler söz edimleri performansındaki üretimidir." (1969, s. 16). Söz edimleri, dil kullanımının gerçek durumlarda üretilmesidir, sözcüklerin kullanılarak edimde bulunulması yani bir şey yapılmasıdır. Konuşan ve alıcının sosyal bağlamlarda sözcüklerinin üretilmesi ve yorumlanmasıyla oluşurlar. Edim ya da eylem kavramının gerçekleşmesi için dile gereksinim duyulur ve dil aracılığıyla gerçekleştirilen bu eylemler

teşekkür etme, davet etme, öneride bulunma, kabul-reddetme vesairesidir. Söz edimleri kuramının bir başka noktası dilsel eylemin amaçlı eylemler olmasıdır. Yani, konuşan belirli amaçlara sahiptir ve bunların anlaşılmasını ister, bu amaçların aktarımı iletişim kurma amacına yüklenmiştir (Kocaman, 1996). Örneğin; kapıyı açmak için birine “Kapıyı açıyorum” demeye gereksinim duymayız, ancak “Kapıyı açar mısın?” dediğimizde birinden bir şey yapmasını isteme amacıyla girdiğimiz iletişimde bir edim gerçekleştiririz.

1. 4. 1 Austin ve Söz edimleri

Söz edimleri kuramı, John Langshaw Austin tarafından alan yazınına sunulmuştur, Austin, teorisinin temellerini Oxford’da verdiği “Sözcükler ve Edimler” derslerinde atmıştır (Collavin, 2011). 1955 yılında Harward’da verdiği 12 dersten oluşan, ölümünün ardından derlenerek 1962 yılında yayımlanan “How to Do Things With Words” adlı eserinde, dil üzerine yoğunlaşan felsefecilerin bildirimlerin yalnızca nesneleri ya da durumları betimlediği görüşünden farklı olarak “birçok sözcenin bilgilendirme amacı taşımadığı, doğru ya da yanlışlık değeri olmayan, betimlemeyen ancak sözcelendiğinde bir eylem gerçekleştiren ya da eylemin bir parçası olan” sözcelerin olduğunu belirtir (1962, s. 5). Kuramın temelini oluşturan ana fikirler “ bir sözcenin anlamının, gerçekleştirdiği işlevden farklı olduğu (sözcenin kuvveti) ve tüm sözcelerin bir eylemin uygulamasına bağlı olduğu” dur (Collavin, 2011, s. 373). Austin bu durum için “şu ana kadar bilinen hiçbir dilbilgisel kategoriye girmeyen, saçma olmayan ve filozofların saptadığı ya da saptadığını düşündüğü tehlikeli ya da meraklı sözcükleri ya da yardımcı fiilleri içermeyen ve birinci tekil kişi şimdiki zaman etken bildirme kipi” olarak açıkladığı dört örnek verir (1962, s. 5):

(Ö.a) Bir evlilik töreninde sözcelenen:

“Evet, istiyorum (Bu kadını yasal eşim olarak alıyorum)

(Ö.b) Gemi denize indirilirken gövdesinde şişe kırılırken sözcelenen:

“Bu gemiye Queen Elizabeth adını veriyorum”

(Ö.c) Vasiyetnamede olabilen:

“Saatimi erkek kardeşime veriyor ve miras bırakıyorum”

(Ö.d) Yarın yağmur yağacağına altı peniye bahse girerim”

Austin belirli koşullar altında bu örnekleri sözcelemenin aynı zamanda bir eylem gerçekleştirdiğini ve örneklerin hiçbirinin doğru ya da yanlış olarak nitelenmekten daha fazla tartışmaya ihtiyaç olduğunu belirtir (1962, s. 6). Bu örnekler bir şeyi söylemekten çok bir şey yapmak yani evlenmek, ad vermek, miras bırakmak, bahse girmek için sözcelenmiştir. Austin bu sözcelere, kendinden önceki filozofların temel ilgisi olan ve bir şey yapmaktan çok söylemek için kullanılan **gözlemleyici (constatives)** dediği sözcelerin aksine başarı veya mutluluk koşullarına bağlı olarak adlandırıldığı eylemi yerine getiren **gerçekleştirici (performatives)** demiştir (Sadock, 2006, s. 54).

1. 4. 1. 1 Gerçekleştiriciler ve Gerçekleşme Koşulları

Austin’in gözlemleyiciler ve gerçekleştiriciler olarak iki gruba ayırdığı sözcelerden, gözlemleyiciler doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebilirken gerçekleştiriciler, kendi deyimiyle mutlu, isabetli, yerinde ya da mutsuz, isabetsiz, yersiz olabilirler. Austin (1962, s. 14), eylemlerimizi mutlu bir şekilde yürütebilmek için gerçekleştirici sözcelerin söylenmesinin yanı sıra pek çok şeyin doğru olmak ya da doğru gitmek için uygun ön koşullara ve kurallara ihtiyacı olduğunu belirterek, ilk ikisi katılımcılar, ikinci ikisi doğruluk ve son ikisi niyetlilik olmak üzere altı mutluluk ya da uygunluk koşulunu sunmuştur:

(A.1) Belirli durumlarda, belirli kişiler tarafından sözcelenen belirli sözcüklerin uzlaşımsal bir etkiye sahip, kabul edilmiş uzlaşımsal bir işlem olmalıdır.

(A.2) Belirli durumlardaki belirli kişi ve koşullar söz konusu edimin yürütülebilmesi için uygun olmalıdırlar.

(B.1) İşlem tüm katılımcılar tarafından doğru

(B.2) ve eksiksiz olarak yürütülmelidir.

(C.1) İşlem belirli duygu ve düşünceleri olan kişiler tarafından kullanılmak üzere ya da katılımcıların sonuç verici davranışlarının başlatılması için yürütüldüğünde işleme katılan,

dolayısıyla süreci başlatan kişi bu duygu ve düşüncelere sahip olmalı ve katılımcılar söz konusu davranışı benimseme niyetinde olmalıdırlar ve dahası,

(C.2) Daha sonra böyle davranmalıdır (Austin, 1962, s. 15).

Austin bu altı kural ve koşulun bir veya birkaçını ihlal ettiğimizde gerçekleştirici sözcemizin mutsuz yani başarısız olacağını belirtir. A ve B kurallarının ihlali örneğin hâlihazırda evli olduğumuz için edimi gerçekleştirecek durumda olmamamız durumunda sözcelemleri karavana (misfire), C kuralının ihlali; örneğin söz verdiğimiz ama sözümüzü tutmaya niyet etmediğim durumda sözcelemleri kötüye kullanma (abuse) olarak nitelendirir (s. 15-16).

1. 4. 1. 2 Söz edimlerinin bileşenleri

Austin'in “bir şey söylemek bir şey yapmaktır” temeline dayalı söz edimleri kuramındaki en önemli tespitlerinden biri, söz söyleme edimiyle neler yapıldığıdır. Filozofa göre birtakım sözcükleri sözceleyen bir kişi üç edim gerçekleştirir (Austin, 1962, s. 108): **düzsöz(dillendirme) edimi(locution)**, **edimsöz edimi(illocution)** ve **etkisöz edimi(perlocution)**. Düzsöz edimi; bir sözcenin (ses, sözcük veya tümce) belirli kurallar dâhilinde dilsel öğelerin bir arada kullanılmasıyla dile getirilmesi, edimsöz edimi; sözceyi kullanarak uyarıda bulunma, teşekkür etme, emir verme vb. gibi bir edimde bulunulması, etkisöz edimi; sözceyi dile getirmenin sonucunda dinleyenin üzerindeki etkisi, yaptırım gücü olmasıdır. Austin bir sözcenin düzsöz,edimsöz ve etkisöz edimlerini aşağıdaki örnekle açıklamaktadır (Austin, 1962, s. 102):

Edim (A)- Düzsöz edimi

Bana “ateş et” demek isteyerek ve “o” kişisine göndermede bulunarak “Ona ateş et!” dedi

Edim (B)- Edimsöz edimi

Ona ateş etmem konusunda beni zorladı (tavsiyede bulundu, emir verdi, vb.)

Edim (C)- Etkisöz edimi

a) Ona ateş etmem için beni ikna etti.

b) Bana ona ateş ettirdi.

Austin'in "Ona ateş et" örneğinde düzsöz edimi sözcenin anlam ve belirli bir gerçekliğe gönderme yaparak dilin dilbilgisi kurallarına uygun olarak sözcelenmesidir. Kişiler günlük yaşamında sözcelediği her sözle düz söz edimi gerçekleştirir. Düz söz edimi seslendirme (phonetic), dillendirme (phatic) ve anlamlandırma (rhetic) edimlerinden oluşan bir edimdir. Seslendirme edimi belirli sesleri söyleme edimi, dillendirme edimi belirli bir dilin söz varlığını dilin dilbilgisine uygun bir biçimde kullanma edimi, anlamlandırma edimi bu sözcükleri belirli bir anlam ve gerçekliğe gönderme yaparak söyleme ediminde bulunmaktır (Austin, s. 95).

Austin edimsöz edimini "bir şey söylerken bir edimde bulunmak" olarak açıklamış ve dilin söz konusu işlevleriyle ilgili öğretiyeye **edimsöz güçleri** demiştir (1962, s. 99). Edimsöz edimi düzsöz edimi ile dile getirilen sözcenin iletişimsel boyutu ile ilgilidir. Düz söz sözcelenildiği durumda nasıl bir değer kazanıyorsa ve onu nasıl tanımlıyorsak (bir soru sormak, saptamada bulunmak, emir vermek, vb.) bu, sözcenin edimsöz gücüdür. Bir düz söz ediminde bulunan bir kişi bir soru sormak, bilgi vermek, uyarıda bulunmak vb. edimler gerçekleştirmekte ve dolayısıyla düz söz edimi gerçekleştirmek aynı zamanda edimsöz edimi gerçekleştirmektir (Austin, 1962, s. 98). "Ona ateş et" örneği dile getirildiği bağlamda , emir verme, baskı kurma, öğüt verme gibi edimsöz edimleri gerçekleştirilir. Edimsöz düzeyi, sözlü olarak açık bir şekilde fark edilebilir edimler gerçekleştirmemize izin veren sosyal uzlaşımlara bağlıdır. Konuşur bir amaç doğrultusunda edimini gerçekleştirir. Bir eleştiriyi, bir emri, bir isteği kolayca anlayabiliriz. Bunun yanında söz vermek, rica etmek, emir vermek doğal olarak edimsöz gücüne sahiptir (Collavin, 2011, s. 380) ve dile getirilir, ancak örneğin birini tehdit ederken "Seni tehdit ediyorum." diyerek bunu dile getirmeyiz.

Etkisöz edimi bir sözcenin sonucunun ürünüdür. Konuşan kişinin sözcelerinin dinleyen kişi üzerinde yarattığı etkidir. Bir düzsöz edimi sözceleyerek bir edimsöz ediminde bulunan bir konuşur dinleyen ya da dinleyenleri etkilemesidir. Örneğin, "Sürahiyi uzatır mısın?" sözcisi ile istekte bulunma edimini gerçekleştiren bir kişiye

dinleyenin sürahiyi vermesi etkisöz edimidir. Niyetlilik çerçevesinde gerçekleşen edimsöz ediminin aksine sözcelerden bağımsız sonuçlardır, “x edimiyle y yapmaktır” (Austin, 1962, s. 106). Dinleyicinin söz edimine karşı gerçek tepkisi olması sebebiyle bazen istenmeyen ya da beklenmeyen sonuçlardır. “Yemek çok tuzlu olmuş” sözcüsüyle bir eleştiri edimi gerçekleştiren konuşurun niyeti öyle olmasa dahi dinleyeni üzmesi, kızdırması hatta yemeği dökmesi etkisöz edimi ile sonuçlanabilir.

1. 4. 2 Searle ve Söz edimleri

Austin’in öğrencisi olan Searle, anlamın oluşturulmasında niyetlilik ve uylaşımlar arasındaki ortak noktayı bulmaya çalışarak söz edimleri kuramını ve söz edimleri sınıflandırmasını değerlendirerek daha da geliştirmiştir ve kendi versiyonu olan “Speech Acts-An Essay in the Philosophy of Language” başlığıyla yayımlamıştır (Collavin, 2011, s. 383). Searle’e göre “ Her dilbilimsel iletişim söz edimleri içermektedir” ve “söz edimleri insanlar arası iletişimin en küçük birimidir” (1969, s. 16), düşüncesi söz edimleri üzerine yaptığı çalışmaların motivasyonunu oluşturur. Searle’in kendi tabiriyle bu hipotez, “ifade edilebilirlik prensipleriyle ele alındığında, söz edimleri kavramı, konuşurun ne kastettiği, sözcelenen tümcenin ne anlama geldiği, konuşurun niyeti, dinleyenin ne anladığı ve dilbilimsel elementleri yöneten kuralların ne olduğu arasındaki çözümleyici bağlantılar olduğunu ortaya koymaktadır” (1969, s. 21). Dilbilimsel bir iletişim gerçekleştirerek ya da dil dışı öğelerle iletişim kurmak arasında paralellik olduğunu öne süren Searle, dil dışı iletişimin de belirli bir niyetlilik taşıdığını, her iki iletişim durumunda da anlaşmanın niyetlilik taşıyan bir davranıştan sonuçlandığını, ancak bazı tür niyetlerin söz edimleri davranışı olarak uygun olduğunu belirtir (1969, s. 17). Fiziksel bir edim olarak üretilen ses, belirli dilbilimsel uzlaşımlar dâhilinde, konuşan kişinin dili oluşturan söz konusu sembolle üzerine niyetliliğini yüklemesiyle bir ifade, soru, komut, uyarı vb. edimlere dönüşür ve semantik değer kazanır (Searle J. R., 2006). Dil dışı edimlerle dilsel edimler arasındaki fark, dilin gerçeklikle anlam yoluyla kurduğu ilişki, anlamın da sözleri söz edimlerine dönüştüren özelliğidir.

Searle konuşan bir kişinin üç farklı söz edimi gerçekleştirdiğini söyler:

- a) sözceleme (biçimbirimler, tümceler) = sözceleme edimi gerçekleştirme
- b) gönderme ve yüklemde bulunma = önerme edimi gerçekleştirme
- c) bildirme, soru sorma, yorum yapma, söz verme, vb. = edimsöz edimi gerçekleştirme (1969, s. 24)

Searle'e göre bu üç edim birbirinden ayrı düşünülemez ve bir edimsöz edimi gerçekleştiren biri önerme edimi ve sözceleme edimi de gerçekleştirmiş olur. Ancak bu edimlerin gerçekleşmesi bilet alıp trene binip yolculuğa çıkmak gibi bir sıralama ile baştan sonuca götüren bir adım gibi gerçekleşmeyebilir. (1969, s. 24)

Searle'e göre başarıyla gerçekleştirilmiş bir edimsöz ediminden sonuçlanan edimsöz etkisi dinleyenin edimsöz gücünü anlamasına ve edimin önerme içeriğine bağlıdır ve dinleyenin konuşurun niyetini fark etmesiyle örtüşür (Collavin, 2011, s. 384). Önerme içeriği kavramı sözceyi oluşturan dilbilimsel ögeler, edimsöz gücü de sözcenin iletişim ortamında yüklendiği değerdir (Searle J. R., 2006):

- (1) Lütfen odanı temizle.
- (2) Odanı temizler misin?
- (3) Odanı temizleyeceksin.

Örneklerinin üçü de tek bir önerme içeriğine sahiptir: “odayı temizlemek” , ancak her biri farklı edimsöz gücüne sahiptir: istek, soru ve tahmin. Önerme içeriği memnuniyet koşullarını, inanç durumunda doğruluk koşullarını, söz verme durumunda sadakati belirtir (Collavin, 2011).

Söz edimleri bazı durumlarda konuşanın niyetli kastettiği anlamın sözcelediği düz tümce ile gerçekleşirken, bazı durumlarda tümce ve sözce anlamı farklılaşarak konuşanın sözcelediği tümceyi bağlam yoluyla kavratmasıyla gerçekleşir:

- (4) Odanı temizlemeni rica ediyorum.

sözcesi ile konuşan kişi “rica ediyorum” bildirimi ile bunun bir rica edimi olduğunu anlatabilmektedir, ancak

(5) Odanı temizler misin?

sözcesi ile konuşan kişi yalnızca bir soru sormadığını bunu bir rica olarak tasarladığını vurgulamalıdır. Searle söz edimlerini edimsellikleri bakımından dinleyen kişinin sözcenin sahip olduğu düz anlamı yoluyla kavradığı **doğrudan** ve sözcenin anlamı ve tümcenin anlamının farklı olduğu ve konuşurun dinleyiciye sözcelediği şeyi anlatırken aynı zamanda başka bir şey daha anlattığı dolaylı **söz** edimleri olarak sınıflandırmıştır (2011, s. 59-60).

Searle başarılı ve kusursuz bir edim gerçekleştirmek için gereken koşulları hazırlayıcı koşul, içtenlik koşulu ve temel koşul olarak belirlemiştir:

“...emir vermeyi düşünün. Hazırlayıcı koşullar, konuşan kişinin dinleyen kişi üzerinde bir gücü olmasını içerir; konuşan kişinin emredilen edimin yerine getirilmesini istemesi, içtenlik koşulunu oluşturur; temel koşul ise, konuşan kişinin ilgili tümceyi sözcelemesinin dinleyen kişinin o edimi gerçekleştirmesini sağlama girişimi olması yönelimi taşımasıyla bağlantılıdır.” (1969, s. 64)

1. 4. 3 Austin ve Searle söz edimleri

Söz edimleri kuramının kurucusu Austin, sözceleri betimleyici ve gerçekleştirci olarak ikiye ayırarak farklarını ortaya koymuştur. Çalışması boyunca incelediği sözceler için:

- (1) Yerinde olmaklık-olmamaklık boyutu
 - (1a) bir edimsöz gücü
- (2) Doğruluk-yanlışlık boyutu
 - (2b) Düzşözel bir anlam (anlam ve gönderme) (1962, s. 147)

bulgularına ulaşmıştır. Harvard’da devam eden dersleri boyunca incelediği birinci tekil kişi şimdiki zaman etken bildirme kipi olarak belirlediği kriterlere göre söz edimlerini sınıflandırmaya çalışmayı planlamış, ancak elde edeceği eylemlerin sayısının çok fazla olacağı düşüncesiyle vazgeçmiştir. Bunun yerine edimsöz güçlerine göre beş tür söz edimi belirlemiştir (Austin, 1962, s. 150-163):

Hüküm belirticiler (verdictives): Bir jüri, yargıç, hakem vb. gibi bir karar vericinin bir hüküm, tahmin ya da karar ya da değerlendirme bildiren söz edimleridir.

Erk belirticiler (exercitives): Güç, hak ya da nüfuz uygulanarak gerçekleşen atama yapmak, oy vermek, tavsiyede bulunmak, uyarmak gibi söz edimleridir.

Yükleyiciler (commissives): Bir şey yapma sorumluluğu yükleyen söz vermek ya da başka taahhütlerde bulunarak niyet beyanıyla gerçekleşen söz edimleridir.

Davranış belirticiler (behabitives): Özür dilemek, tebrik etmek, taziyede bulunmak övmek gibi tutumlar ve toplumsal davranışları içeren söz edimleridir.

Serimleyiciler (Expositives): Sözcelerin nasıl kullanıldığını belirginleştiren açıklama yapmak, konuşmaların akış içindeki yerini belirginleştirmek için kullanılan bilgilendirmek, tanımlamak, reddetmek, katılmak vb. gibi söz edimleridir.

Searle Austin'in kendi tabiriyle "tartışmaya açık" (1962, s. 151) yaptığı sınıflandırmayı değerlendirerek hangi yönlerden yeterli ve yetersiz olduğunu ortaya koyar ve söz edimlerinin sınıflandırmasında farklı bir yol izler. Edimsözleri amaçlarına göre sınıflandıran Searle, *edimsöz amaçları* kavramının beraberinde *edimsöz gücü*, *uyma yönü* ve *içtenlik şartını oluşturan niyetlilik durumu* kavramlarını da beraberinde getirdiğini belirterek beş farklı türü olduğunu belirtir (Searle J. R., 2006):

İddia ediciler (assertives): Dinleyeni önermenin doğruluğuna inanmayı mecbur bırakma amacı güden söz edimleridir. Doğruluk değeri taşıyan bu edimsöz türü sözcükten dünyaya uyma yönüne sahiptir ve içtenlik şartı inançtır. Beyanlar, betimlemeler, sınıflamalar bu türe örnek sayılabilir.

Yönlendiriciler (directives): Dinleyicinin konuşurun önerme içeriğine uymasını sağlamak amacıyla üretilen bu edimsöz türünün doğruluk ya da yanlışlık değeri yoktur. Uyma yönü dünyadan sözedir ve içtenlik şartı arzudur. Emir, komut ve ricalar bu türün örneklerindendir.

Taahhüt ediciler (commissives): Konuşurun önerme içeriğindeki eylemi üstlenmek amacıyla ürettiği bu söz edimlerinin doğruluk ya da yanlışlık değeri yoktur. Uyma yönü dünyadan söze doğrudur ve içtenlik koşulu niyettir. Söz vermeler, yeminler ve tehditler bu edimsöz türüne örnek sayılabilir.

İfade ediciler (expressives): Konuşurun söz ediminin içtenlik şartını ifade etmek amacıyla ürettiği bu edimsöz türü etkisiz uyma yönüne sahiptir ve doğruluğu tartışmasız kabul edilir. Özürler, tebrikler, karşılamalar bu edimsöz türünün örneklerindendir ve örneğin, özür dileyen kişi gerçekten üzüntü duyuyorsa özür samimidir.

Bildirimler (declarations): Söz edimleri arasında benzersiz bir tür olan bildirimler dünyayı değişikliğe uğramış olarak temsil ederek dünyada bir değişim oluşturmak amacıyla üretilir. Bu yönüyle dünyadan söze uyma gerçekleşir ve sonucunda sözcükten dünyaya uyma başılır. Savaş ilan etmek, karı-koca ilan etmek, kovmak, istifa etmek bu türe örnek gösterilebilir ve başarılı bir şekilde yerine getirildikleri takdirde işler daha önce olmadıkları bir duruma gelirler.

Genel bir karşılaştırmayla; Austin söz edimleri sınıflandırmasında gerçekleştiricileri temel alırken Searle bağlamsal olan ancak konuşurun içsel durumun bağlı olan(ne düşündüğü, inandığı vb.) uygunluk koşullarını temel almıştır. Searle daha sonraki çalışmalarında edimsözün amacı, uyma yönü ve içtenlik koşulu kriterlerine odaklanmıştır. Searle'in sınıflandırmasında edimsöz etkisi dinleyicinin edimin önermesel içeriği ve gücünü anlamasına bağlıdır. Buna karşın Austin'in sınıflandırmasında edimsöz edimleri uzlaşımsal anlama sahiptir ve uzlaşımsal etkisi vardır ve edimsözel gücün zihinsel çıkarımından çok kişiler arası temellidir. Searle'in söz edimini konuşurun fiziksel ve psikolojik jestleri olarak görmesi yargısıyla Searle için söz edimi edimsöz edimi ile örtüşürken, Austin için eylem (mutlaka kişiler arası) belirli bir edimsöz etkisinin üretilmesi için kılıcıya sorumluluk yüklenmesine karşılık gelir (Collavin, 2011) .

1. 4. 4 Herbert Paul Grice ve işbirliği ilkesi

Austin ve Searle dışında edimbilim ve söz edimleri teorisinin gelişimi büyük ölçüde Herbert Paul Grice'nin “doğal olmayan anlam” kavramından etkilenmiştir. Austin konuşurun niyetinin söz ediminde oynadığı rol üzerine odaklanmamıştır, ancak Grice konuşurun içsel durumunun uygun edimin gerçekleştirilmesi için temel olabileceğini fark etmiştir. Grice'in “konuşurun niyeti kuramı”, “söz edimleri” kuramı da dâhil olmak üzere konuşurun iletişimsel amaçlarını ön plana çıkarmasıyla dil çalışmalarında devrim yaratmıştır (Collavin, 2011). Bir ifadenin anlamı konuşurun ne kastettiği ve sözcenin sezdirimleri arasındaki ilişkilerin kuramını geliştirmiştir (Bach & Harnish, 1979, s. 165). Çalışmalarının temelini “konuşurların bu örtük anlamların nasıl oluşturulacağını nasıl bildikleri ve muhataplarının amaçlanan anlamı anlayacaklarını nasıl varsaydıkları” soruları oluşturmaktadır (Davies, 2000, s. 1). Başka bir deyişle Grice, söylemek ve kastetmek arasındaki ayrıma odaklanmıştır:

A:Başka yumurta var mı?

B: Hemen markete gidiyorum.

Yukarıdaki örnekte etkin bir dil kullanıcısı “yumurta olmadığı ve kısa bir süre içinde alınacağı” çıkarımını kolaylıkla yapabilmektedir. Grice bu süreç için konuşmanın ortak hedefleri doğrultusunda konuşurların yaptıkları katkı ve diğer konuşulanlarla bağı le ilgili olarak davranış ve dil kullanımlarını belirleyen **iş birliği ilkesi** ve dört alt ilkesini (nicelik, nitelik, bağıntı ve tarz) önermiştir (Davies, 2000, s. 2):

“Katkınızı katıldığınız konuşma alışverişinin kabul edilen amacı ve yönü doğrultusunda uygun aşamada gerektiği gibi yapınız” (Grice, 1975, s. 45).

Nicelik (Quantity) ilkesi: a) Katkınızı gerektiği kadar bilgilendirici olacak şekilde yapınız.

b) Gereğinden fazla bilgi verecek şekilde katkı yapmayınız.

Nitelik (Quality) ilkesi: a) Doğru olduğuna inanmadığınız bir şey söylemeyiniz.

b) Yeterince kanıtınız olmayan bir şey söylemeyiniz.

Bağıntı (Relation) ilkesi: Bağlantılı olun.

Tarz (Manner) ilkesi: a) Belirsiz ifadelerden kaçınınız.

b) Muğlaklıktan kaçınınız.

c) Kısa ve öz konuşunuz.

d) Düzenli olunuz. (Grice, 1975, s. 45-46)

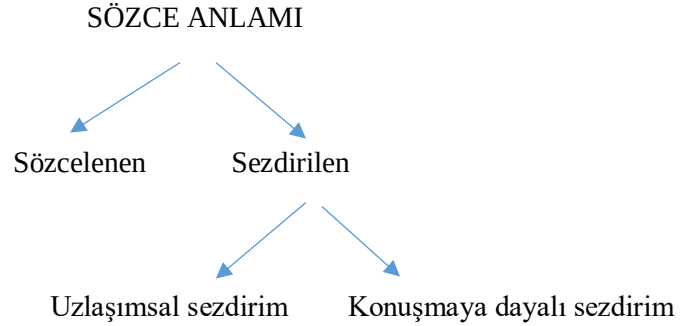
Grice'in iş birliği ilkesi ve alt ilkeleri karşılıklı konuşma alışverişinde yeterli miktarda bilginin verilmesini ve alışverişin doğru, bağıntılı ve açık bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Bu ilkelere göre örneğin, aynı iş yerinde çalışmaya başlayan iki insan arasında geçebilecek olası bir diyalogda, “ Nerede oturuyorsun?” sorusuna “İstanbul’da” şeklinde verilen yanıt geniş bir alanı kapsadığı için yeterli bilgi vermemektedir ve nicelik ilkesini ihlal etmektedir. Oysa İstanbul’da bir semt adı kullanarak yanıtlamış olsaydı konuşmanın amacı doğrultusunda yeterince bilgi vermiş olacaktı. Seyahat sırasında “Benzin bitiyor.” diyen arkadaşına “ İleride bir benzinci var.” şeklinde cevap veren biri bağıntı ilkesine uygun olarak konuşmaya katkı sunmuş olacaktır.

Akılcılık ve konuşurun niyeti kavramlarına özellikle vurgu yapan Grice dil kullanımına indirgeyerek geliştirdiği ilkelerin akılcılık ve niyet temeline dayandığını belirtmiştir. Grice’e göre bu ilkeler yalnızca konuşma alışverişinde değil insan davranışının bütününde gözlemlenir (1975, s. 47). Örneğin, börek yaparken bir bardak sıvı yağa ihtiyacı olan annesine yardım eden bir çocuğun nicelik ilkesine göre ona tam bir bardak yağ vermesi gereklidir. Nitelik ilkesine göre çocuğun yardımının gerçek ve doğru olması, yani annesine börek için fıstık değil peynir vermesi beklenir. Bağıntı ilkesine göre yardım eden çocuğun annesine bu iş için gerekli malzemeleri uzatması beklenir bunun yerine annesine bir çiçek verirse bağıntı ilkesine göre hareket etmemiş olacaktır.

Eğer bir sözce konuşma ilkeleri modelini ihlal ediyorsa, örneğin iş yerindeki yeni müdür ile ilgili “Ahmet Bey çok katı bir yönetici değil mi?” sorusuna “Çok kısa boylu.” yanıtıyla katılımcı müdürün yöneticilik özellikleri ile ilgili bir yorum yapmayarak bağıntı

ilkesini çiğner ve iş birliği yapmaz. Bu durumda Grice sözceyi saçma olarak ele almaz, daha ziyade başka bir anlamın çıkarım yapılacağını varsayar. Aksi takdirde dolaylı söz edimlerini yorumlamak için gereken çabaya ve ortak etkileşime değmez. (Davies, 2000, s. 2). Grice'in terimleriyle ilke çiğnendiğinde bir **sezdirim** oluşur. Bazı durumlarda konuşurun anlatmak istediği şey söylediğinden daha zengindir ve dilbilimsel anlam iletilen ve anlaşılan mesajı belirsizleştirebilir. Grice'in modeline göre söylenenden iletilene giden köprü sezdirim yoluyla kurulur (Horn, 2006, s. 3-4). Başka bir deyişle konuşurun bir sözcede açık bir şekilde dile getirmediği, ancak vermeye niyetli olduğu örtük anlamdır ve bu durumda dinleyici sezdirim yoluyla farklı bir anlam çıkarımında bulunmak zorundadır. Bir sözcenin anlaşılması için onu meydana getiren sözcüklerin anlamının yanı sıra sözcenin sahip olabileceği örtük anlamın, yani sezdirimin de anlaşılması gereklidir. Bilgi eksikliği ya da mecazi bir sözce sunarak konuşur dinleyicinin sözce anlamını çıkarması için daha fazla çaba göstermesine sebep olur. Grice, sezdirimi **uzlaşımsal** ve **uzlaşımsal olmayan** sezdirimler olarak ikiye ayırır:

Şekil 2.1: Grice'in işbirliği ilkesine göre sezdirimler

(Grice, 1975)

Uzlaşımsal (sözcüksel) sezdirim durumunda sözcelenen sözcüklerin geleneksel anlamları neyin sezdirildiğinin belirlenmesinin yanı sıra ne söylendiğinin belirlenmesine de yardım eder (Grice, 1975, s. 44). Yani dinleyicinin sözceyi yorumlamasında bağlamın katkısı bulunmaz, dilsel ögeler aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin, “*Bazı öğrenciler sınıfı geçemedi.*” sözcesiyle konuşur bütün öğrencilerin sınıfı geçemediği sezdirimini gerçekleştirir ve bu sezdirim bağlamdan bağımsız olarak sözcenin kendisinden

anlaşılabilir. “On kilometre koştum, *dolayısıyla* çok yorgunum” sözcüğüyle konuşur sezdirimi “dolayısıyla” bağlacı ile gerçekleştirmektedir. Uzlaşımsal sezdirimler farklı bir içerikle de ifade edilebileceklerinden çıkarılabilir, sözcenin bağlamının değiştirilmesi ya da sezdirime tutarsız materyallerin eklenmesiyle iptal edilemeyen, sezgisel olarak kavrandıklarından hesaplanamayan önermelerdir. Bağlamsal bilginin türetimde rolü yoktur ve ilişkili oldukları ifadenin doğruluk koşullarını etkilemezler (Bianchi, 2013).

Uzlaşımsal sezdirimlerin aksine kişinin yalnızca sözceledikleriyle değil aynı zamanda söylemi yöneten ilkelere dönüşen birtakım çıkarımlar bulunmaktadır ve Grice’in kuramı bağlamsal ya da edimsel sezdirimleri açıklamak amacıyla yapılan çalışmaların en son ve gelişmiş olanıdır (Bach & Harnish, 1979). Uzlaşımsal olmayan (konuşmaya dayalı) sezdirim durumu söylemin genel özellikleriyle bağlantılıdır (Grice, 1975, s. 45). Yani sözcenin konuşma alışverişi içerisindeki bağlamından ortaya çıkar ve bu durumda sözcelenen sözcüklerin uzlaşımsal anlamlarının bir katkısı bulunmaz. Örneğin “Akşama mantı yiyelim mi?” sorusuna “Diyetteyim.” yanıtını veren bir kişi yapılan teklife açık bir yanıt vermeden bağıntı ilkesini ihlal eder. Yiyecekler, kalori ve kilolu insanlar hakkında paylaşılan bilgi bağlamında teklifin reddedildiği çıkarımı yapılabilir. Uzlaşımsal sezdirimlerden farklı olarak konuşmaya dayalı sezdirimler ilişkilendirildikleri ifadenin doğruluk koşullarından etkilenmez, sözcenin anlamının ya da söylenenlerin bir parçası değildir. Söylenenlerle değil, söyleneni söyleyerek ifade edilirler, yani önermeyi sezdireni sözce değil konuşandır. Farklı bir sözce ile aynı gerçekliğe uygun bir sezdirim gerçekleştiremeyeceğinden çıkarılamayan, bağlamsal olarak sözcenin bağlamı uygun bir şekilde değiştirilebileceğinden iptal edilebilir, hesaplanabilir önermelerdir. Bağlamsal bilgi türetilmesinde önemli rol oynadığından belirli bağlamlarda üretilebilirler (Bianchi, 2013).

1.4.5 Brown ve Levinson Nezaket Kuramı

Brown ve Levinson iletişim sırasında dikkat çekmesi zor olan, yazılı olmayan anlık gerçekleşen şartların tespiti üzerine yürüttükleri çalışmalarıyla “incelik kuramı” nı alan yazınına kazandırmışlardır. “İncelik, yaş, cinsiyet, sosyal konum gibi sosyal

değişkelerden kaynaklanan saygı ve güç temelli zorunlu göstergelerin ele alındığı toplumdilbilimsel bir kavramdır” (Kansu- Yetkiner, 2009). Örneğin ufak bir ricada bulunurken sosyal benzerliği vurgulayan bir dil kullanımı söz konusu olur, biz dili kullanılır, daha büyük bir ricada bulunurken geleneksel dolaylı söz edimleri gibi resmî nezaket diline başvurulurken gerçekleştirilmesinden şüphe duyulan ricalarda ima gibi daha dolaylı yollara başvurulur (1987, s. 57). Brown ve Levinson’a göre yüz her bireyin kendisi olarak hak gördüğü iletişim durumunda korumak istediği öz imgesidir. İki farklı yüz durumu vardır;

Negatif yüz kişisel alanlar, hareket özgürlüğü ve dayatmalardan özgürlük gibi hakların temel iddiasıdır

Pozitif yüz etkileşimde bulunulan insanlar tarafından takdir edilen ya da onaylanması arzu edilen pozitif tutarlı benlik imajıdır. Bireyler iletişim durumunda yüzlerini koruma ve savunma gayretindedirler. Brown ve Levinson yüz kavramı, yüzün korunmasına yönelik eylemlerin toplumlarda ve kültürlerde farklılık göstermesine rağmen öz benlik olarak yüz kavramı bilgisinin ve iletişim sırasında yüz korunmasına yönelik girişimlerin evrensel olduğunu belirtmişlerdir (1987, s. 61).

Edimbilim ve söz edimleri çalışmalarında geniş yer bulan rica söz edimi, yüz tehdit edici bir eylem olarak Brown ve Levinson’un nezaket stratejileri çalışmalarında da yer bulmuştur. Ricalar konuşurun dinleyiciye yüklediği sorumluluk ve dayatma yönüyle dinleyicinin hareket özgürlüğü alanını kısıtlamasından dolayı olumsuz yüzü tehdit edici bir edimdir.

Bireyler iletişim hâlindeyken taraflar yüz tehdit edici eylemlerden kaçınmak için çaba sarf eder. Brown ve Levinson (s. 69-70) yüz tehdit edici eylemlerden kaçınmak ya da en aza indirmek amacıyla konuşurların başvurdukları stratejilerden bahsetmişlerdir. Yüz tehdit etme stratejileri kayıt dışı ve kayıt altında olmak üzere ikiye ayrılır:

- Bireyin iletişim içinde niyeti açıksa kayıt altı bir ifadedir. Örneğin “Borcumu ödeyeceğime söz veriyorum” ifadesiyle konuşur borcunu ödeyeceğine dair

niyetini açıkça belli eder. **Doing the act without redressive action (telafi edici bir eylem olmaksızın doğrudan edim):** Dinleyicinin yüzünü dikkate almaksızın net ifadeleri içerir. “Kapıya bak” gibi emir ifadeleri örnek verilebilir. Eylemin gerçekleşmesinin acil olduğu, konuşurun dinleyiciden üst konumda olduğu durumlarda ve dinleyicinin isteği gerçekleştirmek için fedakârlıkta bulunması gerekmeyen durumlarda dinleyicinin yüzünde bir tehdit oluşturmaz. **Doing the act by redressive action (telafi edici eylemle edim):** Konuşucunun dinleyiciye yüz vererek potansiyel yüz tehdidini önlemeye çalışmasıdır. **Positive politeness (olumlu nezaket):** Konuşurun dinleyicinin olumlu yüzüne ve olumlu öz imgesine yönelik yaklaşımdır. Dinleyicinin isteklerinin ve karakterinin kabul gördüğü ve sevildiği ifade edilerek dinleyicinin yüzü korunur. “Tatlım, bana bir bardak su verir misin” gibi yakınlık belirten ifadeler örnek verilebilir. **Negative politeness (olumsuz nezaket):** dinleyicinin olumsuz yüzünü kısmen düzelten ifadeleri içeren yaklaşımdır. Konuşucunun dinleyicinin olumsuz yüzünün farkında olması, saygı duyması ve muhatabının hareket özgürlüğüne müdahaleden kaçınmasıdır. Yüz tehdidi özür dileme yoluyla azaltılır. “Af edersiniz, kaleminizi ödünç alabilir miyim?” gibi ifadeler örnek verilebilir.

- Do te act off the record (Kayıt dışı edim): Birey kayıt dışına çıktığında kesin niyetini belli etmez, ima eder. Örneğin “Yanımda nakit yok, banka kartım evde kalmış” ifadesiyle konuşur dinleyiciden borç vermesini istiyor olabilir. İfadelerin doğrudan ya da dolaylı olması dengeleyici eylemlerin olması ya da olmamasıyla ilgilidir. Dinleyicinin yüz hasarını korumaya yönelik daha nazik, resmî ifadelerle ona yüz vermiş yani yüzünü korumuş oluruz. Olumlu nezaket dinleyicinin olumlu yüzüne yani toplum içindeki benlik imgesine, arzu ve isteklerine yönelik eylemlerken, olumsuz nezaket dinleyicinin olumsuz yüzünü korumaya yani onun konfor alanına müdahale edilmeksizin yapılan eylemlerdir.

Brown ve Levinson yüz tehdit eden eylemlerin hemen hemen her toplum ve kültürde:

a- Konuşur ve dinleyicinin sosyal mesafesi (D)

b- Aralarındaki görelî güç düzeyi (P)

c- Belirli bir kültürdeki dayatma derecesi (R)

faktörlerin olduğunu ve eylemlerin ağırlığının bu üç faktörün birleşimiyle meydana geldiğini belirtmiştir (1987, s. 74). Mesafe, konuşur ve dinleyicinin benzerlik ve farklarının sosyal boyutu, yani aralarındaki ilişkinin yakınlığı ile ilgilidir. Görelî güç muhatapların ast-üst, usta-çırak, öğretmen-öğrenci gibi hiyerarşik durumlarıdır. Dayatma derecesi konuşurun eylemiyle dinleyicinin yüzünü ne kadar tehdit ettiğidir. Bireyler iletişim durumunda eylemlerini gerçekleştirirken bütün bu etmenler etkili olur.

1. 5 Rica Edimi

1. 5. 1 Rica edimi

Searle'e göre insan iletişiminin en küçük birimi olan söz edimleri (1969, s. 16), insanların her türlü konuşma ve yazışma durumlarında gerçekleşir ve söz edimleri değişik türlerdedir (2006). Austin söz edimleri kuramı çalışmasında sözcelendiğinde bir eylem gerçekleştiren sözceler üzerinde çalışmış ve söz edimi gerçekleştiren eylem sayısının "10 üzeri üç basamaklı" olacağını belirtmiştir (1962, s. 149). Austin söz edimleri sınıflandırmasında edimsöz güçlerini göz önünde bulundururken Searle doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayırdığı söz edimlerini edimsöz amaçlarını göz önünde bulundurarak sınıflandırmıştır.

Sosyal varlıklar olarak dilimizin sağladığı dilbilimsel ögeler sayesinde bilgi almak, yardım istemek ya da bir nesnenin yerini değiştirmek için konuşur ve bütün bu etkinlikleri "rica etmek" çatısı altına toplayabiliriz (Walker, 2013). Bach ve Harnish'e göre konuşurun dinleyiciden bir şey yapmasını arzuladığı ama itaat beklemediği, dinleyicinin de bu ifade edilmiş arzuyu gerçekleştirme sebebi olarak gördüğü edimlerdir (1979, s. 48). Söz edimleri kuramı sınıflandırmasına göre ricaların doğruluk değeri bulunmaz, uygun ya da uygun olmayan olarak değerlendirilirler. Bağlam yoluyla anlam kazanan ricalar Austin tarafından kullanım belirticiler sınıfında yer alırken (1962, s. 166) Searle tarafından yönlendiriciler sınıfında yer almaktadır (2006). Yönlendiriciler konuşurun dinleyici

tarafından gerçekleştirilecek bir eyleme karşı tutumunu ve konuşurun sözcesiyle ya da ifade ettiği tutumun dinleyicinin hareket etme nedeni olarak alınması niyetini ifade eder (Bach & Harnish, 1979). Searle'e göre yönlendiriciler dinleyen kişinin eylemi yapmasına karşı duyulan arzunun ifadesidir ve itaat edilebilir ya da reddedilebilirler. Yönlendiricilerin uyma yönü Searle'e göre dünyadan söze doğrudur (2006), yani edimin gerçekleştirilmesi dünyada bir değişiklik yaratacaktır. Belirli bir söz ediminin gerçekleştirilmesi belirli kurallar üzerine kuruludur ve konuşur aşağıdaki koşulları gözeterek rica söz edimini gerçekleştirir:

Tablo 2.1: Searle'in rica söz edimi gerçekleştirme koşulları

Kural çeşitleri	Rica
<i>önerme içeriği:</i>	Dinleyicinin ileride gerçekleştireceği bir eylem
<i>Hazırlayıcı koşul:</i>	1-Dinleyici edimi gerçekleştirebilecek bir durumda. Konuşur dinleyicinin eylemi gerçekleştireceğine inanıyor. 2-Hem konuşur hem de dinleyici için, konuşur dinleyicinin normal koşullarda eylemi kendiliğinden yapacağı açık değil.
<i>İçtenlik koşulu:</i>	Konuşur dinleyicinin eylemi gerçekleştirmesini istemektedir.
<i>Temel koşul:</i>	Dinleyicinin eylemi gerçekleştirmesini sağlama girişimi olarak sayılır.
<i>Yorum:</i>	<i>Emir ile komutun fazladan konuşurun dinleyici karşısında otorite sahibi olması gerekliliği</i> hazırlayıcı koşulu bulunmaktadır. Komutların büyük bir ihtimalle apaçık olmayı gerektiren “pragmatik” koşula sahip olması gerekmez. Bunun yanında her ikisinde de konuşur ve dinleyici arasındaki ilişki temel koşula bulaşır çünkü sözce konuşurun dinleyici üzerindeki gücüne dayanarak ona bir şey yaptırma girişimidir (1969, s. 66).

(Searle J. R., 1969, s. 66)

Bach ve Harnish; konuşurun sözcesiyle:

i- Dinleyicinin bir eylemi yapmasını arzu ettiğini,

ii-Dinleyicinin eylemi konuşurun arzusu olduğu için gerçekleştirmesi niyetini ifade ederse

rica edimi gerçekleştirdiğini belirtir (1979, s. 47).

Rica söz edimi **doğrudan** ya da **dolaylı** olarak gerçekleştirilir. Konuşur “Kapıyı kapatmanı rica ediyorum” ya da “ Lütfen kapıyı kapat” diyerek sözcelediği şeyi anlatmaya çalışarak dinleyiciden kapıyı kapatmasını rica edebilir. Böyle bir durumda doğrudan rica söz edimi gerçekleştirilir (Walker, 2013). Bu ricalar çoğunlukla emir biçimiyle gerçekleştirilir ve istenilen eyleme yöneliktir. Bu durumda konuşur kaba bulunabileceğinden rica edimini gerçekleştirmek için farklı yöntemler bulmaya çalışır. Konuşan kişinin hem sözcelediği şeyi anlatmaya çalıştığı hem de farklı bir önerme içeriğiyle farklı bir edimsözü anlatmaya çalıştığı durumlar dolaylı söz edimleridir (Searle J. R., 2011, s. 59). Dolaylı söz edimleri soru tümcesi formunda olabilir ve bilgi isteği olarak sınıflandırılabilir, ya da bildirim tümcesi formunda olabilir ve bildirimler olarak sınıflandırılabilir. Ancak birçok bağlamda bir eylem için rica olarak karşımıza çıkar (Duranti, 1997, s. 226). Örneğin “Kapıyı kapatabilir misin?” sözcesiyle konuşur dinleyiciye yalnızca kapıyı kapatabilme konusundaki becerisi hakkında bir soru sormaz, aynı zamanda kapıyı kapatma ricasında bulunur. Bu durumda dolaylı rica söz edimi gerçekleştirilir. Hangi tür sözceler dolaylı ricalar olabileceği ile ilgili bir sınır bulunmazken Searle dolaylı söz edimleri için birtakım uzlaşımsal biçimler olabileceğini önermiştir (2011). Örneğin “ Şekeri uzatır mısın / Şekeri uzatabilir misin?” sözcesi **uzlaşımsal dolaylı ricadır** ve dinleyiciyi “Kahve şekersiz olmuş” diyerek şeker rica eden bir konuşuru anlaması için gereken çıkarımı yapmak durumunda bırakmaz, çünkü konuşurun edimsöz amacı çıkarım yapma sürecinde dinleyicinin ilk aklına gelebilecek şeylerdedir. **Uzlaşımsal olmayan dolaylı ricaların** gerçekleşmesi durumunda dinleyicinin söz edimini anlamasının olanaklı kılınması Searl’e göre problem teşkil etmektedir ve bu probleme çözüm olarak savunduğu varsayım; edimin dolaylı olan bölümünü açıklamak için söz edimleri kuramı ve Grice’in konuşma ilkeleri (sezdirim) ile birlikte konuşur ve dinleyicinin birbirlerine göre konumları ve söz konusu edim ile ilgili arka plan bilgileridir (2011, s. 60-61). Yani başarılı bir rica edimi gerçekleştirebilmek için dil dışı öğelere de ihtiyaç duyulur. Bağlam içinde anlam kazanan sözcelerimizle bir rica sözcüğü kullanmadan rica edimi gerçekleştirebiliriz (Aslan, 2005).

Söz edimlerinin iletişimsel niyetlerini değerlendiren Dore ricaları “Konuşurun sözcesini dinleyiciye rica etme olduğunu belirtme niyetiyle ürettiği sözceler” olarak tanımlamış ve ricaların iletişimsel niyetlerini; konuşurun sözcesinin önermesel içeriğinin olumluluk ya da olumsuzluk rica etmek (evet-hayır soruları), bir nesne olay ya da durumun varlığı, yeri ve zamanı ile ilgili bilgi rica etmek (Wh- soruları), dinleyiciye bir eylemi yapmak, yapmamak ya da yapmaya son vermeyi rica etmek (eylem ricaları), dinleyicinin dikkatini vermesini rica etmek (dikkat ricaları), dinleyiciye konuşurun bir eylemi gerçekleştirmek için iznini rica etmek (izin ricaları) ve dinleyicinin konuşurun konuşmasına devam edeceğini onaylamasını rica etmek (retorik soru) olarak belirtmiştir (1974, s. 18).

Rica edimi konuşurun talebiyle gerçekleşen bir eylem talebi olması ve eylemin konuşurun yararına olması sebebiyle ve konuşurun dinleyicinin gelecekteki davranışını yapma ya da kaçınma konusunda baskı kurduğu için Brown ve Levinson’a göre dinleyenin olumsuz yüzünü tehdit edici yüz tehdit edici bir söz edimidir. Bir konuşur yüz tehdit edici bir rica edimi gerçekleştirmeyi seçtiğinde genellikle telafi edici bir eylem şekli de seçer ve bu telafi dolaylılıkla gerçekleşir. Bir rica ne kadar dolaylı ise o kadar kibardır (1987). Rica edimi farklı şekillerde ifade edilebilir:

1-Doğrudan, emir tümcesi kullanarak herhangi bir incelik stratejisi gözetilmeden (Kapıyı aç!),

2-Olumsuz yüz tehdit edici unsurları azaltmak için kalıp rica ifadeleri kullanarak (Rica etsem kapıyı açar mısın?),

3- Dolaylı bir şekilde ima yoluyla (Ellerim dolu, kapıyı açamıyorum).

Bu yöntemlerin yanı sıra ricayı hafifletmek için “af edersiniz, rica etsem, zahmet olmazsa” gibi ricaya hazırlayıcı ifadeler, “biraz, çok az” gibi ricanın değerini azaltan ifadeler, “şey, ya” gibi boşluk doldurucu ifadeler, “Senden bir şey rica edebilir miyim?” gibi konuşma ortamını oluşturan hazırlayıcı ifadeler, “mümkün mü?” gibi reddedilme hâlini şartların

uygunsuzluğuna bağlayarak hem konuşur hem dinleyici için hafifletici ifadeler kullanılır (Erdem, 2014).

Bach ve Harnish ricaların **belirsiz anlamlılığı (ambiguity)** yani sözcenin kelimenin tam anlamıyla soru ya da rica olarak kullanılabileceği durumları değerlendirmişlerdir. Bir sorunun yüzey yapısı sorgulayıcı yapıya sahip olduğu için doğrudan kullanımını soru, dolaylı kullanımını rica olarak belirlemişlerdir. Bach ve Harnish’e göre belirsiz anlamlılık durumlarında sözcenin edimsöz amacı ancak ve ancak bağlam yolu ve seslenme durumuyla anlaşılabilir (1979). Sadock “yapabilir misin/ yapar mısın” kalıpları üzerinde durmuş ve bu yüzey yapıya sahip soruların genellikle rica olarak algılandıkları sonucuna varmıştır. Dolaylı edimsöz gücü rica olan bu soruları “whimperatives” olarak adlandırmış, eklenti soru emirlerin (tag imperatives) de dolaylı edimsöz gücünün rica olduğunu belirtmiştir. (1974, s. 108). Sadock’un vardığı sonuca göre bu sözcelere eklenen “lütfe” sözcüğü bu eylemlerin rica olduğunu gösterir ve rica durumunda eylem gerçekleşse de gerçekleşmese de emirlerden farklı olarak “evet/hayır” gibi bir yanıt gerektirir. Dolaylı anlatım yaparken (reported speech) ricalar **sormak(ask)** ile ifade edilirken emirler **söylemek(tell)** ile ifade edilir.

Searle dolaylı söz edimleri çözümlemesinde “lütfe” eklenen “yapabilir misin/yapar mısın?” gibi dolaylı kalıplar ya da “eğer istersen, yapar mıydım” gibi koşul tümcecikleri kullanmanın en büyük sebebinin nezaket olduğunu belirtmiştir. “Evet- hayır” soruları ile yöneltilen dolaylı ricalar dinleyiciye ricayı kabul etme ya da reddetme fırsatı sunar, bunun yanında koşul tümcecikleriyle dile getirilen dolaylı ricalara “duruma bağlı” gibi bir yanıt vermek uygunsuz olacaktır (2011).

1. 5. 2 Blum-Kulka ve Olshtain’in Rica söz edimi Üzerine Çalışması

Blum-Kulka ve Olshtain (1984), diller arasında rica ve özür söz edimlerinin gerçekleştirilme örüntülerini karşılaştırmak ve bu iki edimdeki ana dili ve yabancı dil konuşurlarının edimleri gerçekleştirme örüntüleri arasında projede incelenen her dildeki

benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak için sekiz dilde rica ve özür söz edimlerine odaklanmışlardır. İstekler ve Özürler: Söz edimleri Gerçekleşme Kalıpları Kültürlerarası Bir Çalışma (Requests and Apologies: A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns) (CCSARP) projesi ana dili konuşurları ve dil öğrenenlerin rica ve özür edimlerini gerçekleştirme kalıplarını karşılaştırmak için geliştirilen söylem tamamlama testi aracılığıyla yürütülmüştür. Araştırmacılar rica söz edimini incelerken rica edimini çeşitli bölümlere ayırarak incelemişlerdir:

Analiz için birim tanımlama (defining units for analysis), kabul edilen prosedürde üç bölümden oluşmaktadır : (a) Hitap ifadesi (address term), (b) baş edim (head act) ve (c) belirtecimsiler (adjuncts to head act). Örneğin;

A B C

“Danny/ could you lend me £ 100 for a week/ I’ve run into problems with the rent for my apartment” (Blum-Kulka & Olshtain, s. 200) Danny/ bana bir haftalığına £ 100 borç verebilir misin/ Dairemin kirası ile ilgili sorun yaşıyorum.

Blum-Kulka ve Olshtain adres ifadesi ve baş edim arasındaki ayrımın açıkken baş edimi belirtecimsilerden ayırt etmenin problemlili olabileceğini ifade eder.

“Between room-mates in a student apartment (Öğrenci evinde ev arkadaşları arasında)

A B

4a A: Would you mind cleaning up the kitchen? / You left it in a mess last night. (Mutfağı temizler misin?/ Dün gece darmadağınık bırakmışsın.)

B: OK, I’ll clean it up. (Tamam temizlerim.)

3b A: You left the kitchen in a mess last night.(Dün gece mutfağı darmadağınık bırakmışsın.)

B: OK, I’ll clean it up.” (Tamam temizlerim.) (Blum-Kulka & Olshtain, 1984, s. 200)

Birinci örnekte (B) baş edimin destekleyicisidir ancak ikinci örnekte ana edimin kendisidir. Blum-Kulka ve Olshtain baş edim ve belirtecimsilerin bağlamsal, işlevsel ve ardışık ölçütlere dayandığını belirtmişlerdir.

Blum-Kulka ve Olshtain rica etme stratejilerini farklı bağlamlarda uygun olan stratejiyi kullanmak amacıyla **doğrudan seviye, geleneksel dolaylı seviye ve geleneksel olmayan dolaylı seviye** olarak üç türe ayırmışlardır:

Doğrudan seviye (direct level), ricaların açık bir şekilde emir ya da edimsel eylemler kullanmak yoluyla ifade edilmesidir.

Geleneksel dolaylı seviye (conventionally indirect level), belirli bir dilde gelenekselleşen bağlamsal önkoşullara atıfta bulunarak ifade edilen ricaları içerir. Searle'in dolaylı söz edimleri sınıflandırmasına giren ricalar nezaket ifadeleri içerir (yapar mısın?).

Geleneksel olmayan dolaylı seviye (nonconventional indirect level), eylemin uygulanması için ihtiyaç duyulan öğeye kısmen atıfta bulunarak gerçekleştirilen açık uçlu stratejilerdir. Rica ediminin gerçekleşmesi bağlamsal ipuçları imalar ve sezdirimler yoluyla sağlanır. "Odayı toplar mısın ?" demek yerine "Bu oda neden dağınık?" diye sormak gibi.

Alan yazınında yapılan çalışmaların en kapsamlı sınıflandırması olarak bilinen ve birçok çalışmaya temel kaynağı olan CCSARP ricaları doğrudanlık derecesine göre dokuz alt sınıfa ayırır:

- 1- Emir ifadeleri (Mood derivable): İfadedeki eylemin kipi sözcenin edimsöz gücünü rica olarak işaretler. (Bu pisliği temizle lütfen.)
- 2- Açık edimseller (Explicit performatives): İfadenin edimsöz gücü konuşur tarafından açıkça ifade edilir. (Aracınızı buraya park etmemenizi istiyorum.)
- 3- Sınırlandırılmış edimseller (Hedged performatives): Edimsöz gücünün isimlerini içeren ifadelerdir. (Dersinizi bir hafta daha erken vermenizi rica ediyorum.)

4- Zorunluluk ifadeleri (Locution derivable, obligation statements): Edimsöz noktası düzsözün semantik anlamından türetilir. (Bayan, arabanızı buradan çekmek zorundasınız.)

5- Niyet belirtme (Scope stating): Sözce konuşurun dinleyicinin X eylemini yapması için duyduğu arzuyu ifade eder. (Beni rahatsız etmeyi bırakmanı diliyorum)

6- Öneri ifadesi (Language specific suggestory formula): İfade X eylemine bir öneri içerir. (Neden gelip dün gece yaptığın bu dağınıklığı temizlemiyorsun?)

7- Hazırlayıcı koşullara gönderme (Reference to preparatory conditions): İfade hazırlık koşullarına (isteklilik, gerçekleşen eylemin olasılığı) atıfta bulunur, geleneksel olarak dolaylı ifadelerdir. (Lütfen mutfağı temizler misin?)

8- Güçlü ipuçları (strong hints): İfade edimin uygulanması için gerekli öğelere kısmen atıfta bulunur. (Mutfakı pislik içinde bırakmışsın)

9- Hafif ipuçları (Mild hints): Ricaya referans vermeyen dile getirilmeyen ifadeler, bağlam yoluyla ricalar olarak yorumlanabilir. (Israrcı bir erkeğe “ben rahibeyim” demek) (Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

Brown ve Levinson’un (1987) olumsuz yüz tehdit edici olarak niteledikleri ricaların bir sorumluluk yükleyerek dinleyiciyi tehdit altına alma özelliğini göz önünde bulunduran Blum-Kulka ve Olshtain bu yükümlülüğün derecesini, doğrudan ya da dolaylılığını ayarlayabilmek için çeşitli yöntemler öne sürmüşlerdir:

Rica perspektifi (point of view operation), dinleyiciyi edimin ana uygulayıcısı olarak adlandırmaktan kaçınma ve dayatmanın gücünü azaltmaya yardımcı olur. Rica perspektifi **dinleyici yönelimli, konuşur yönelimli, dinleyici ve konuşur yönelimli ve kişisiz** olarak kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 2.2: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre rica perspektifi

<i>Rica perspektifi</i>	<i>Örnek</i>
Dinleyici yönelimli	Telefona bakar mısın?/sen
Konuşur yönelimli	Telefonunu kullanabilir miyim?/ben
Dinleyici ve konuşur yönelimli	Oyuncakları toplayalım mı?/biz
Kişisiz	Oyuncakların toplanması gerek.

(Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

Sentaktik hafifleticiler (syntactic downgraders), Rica söz edimini hafifletmek için sözcenin anlamında sentaktik değişiklik yapmaktır. Hafifleticiler **soru (interrogative)**, **olumsuzlama (negation)** biçiminde, **geçmiş zaman (past tense)** kullanarak ve **içe yerleşik koşul tümceciği (if clause)** kullanarak gerçekleştirilir (Blum-Kulka & Olshtain, 1984).

Diğer hafifleticiler Blum Kulka ve Olshtain tarafından (1984) **danışıcı yöntemler (consultative devices)**, **azaltıcılar (understaters)**, sözcenin edimsözel noktasını belirtmeden söz konusu içeriğe atıfta bulunarak gerçekleşen **kısıtlayıcılar (hedges)** ve **ton düşürücüler (downtoners)** olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 2.3: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre hafifleticiler

<i>Hafifleticiler</i>	<i>Örnek</i>
Soru biçiminde (interrogative)	Bana borç verebilir misin?
Olumsuzlama (negation)	Televizyonun sesini açmaman mümkün mü?
Geçmiş zaman (past tense)	İkametgâh belgesi talep etmiştim de...
İçe yerleşik koşul tümceciği (if clause)	Beni eve bırakırsan çok sevinirim
Danışıcı yöntemler (consultative devices)	Bir sakıncası yoksa bir kahve yapar mısın?
Azaltıcılar (understaters)	Televizyonun sesini biraz kısar mısın?

Kısıtlayıcılar (hedges)	Odanın dağınıklığı ile ilgili bir şeyler yaparsan çok iyi olur.
Ton düşürücüler (Downtoners)	Acaba televizyonun sesini kısar mısın?

(Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

Yükselticiler (upgraders), konuşurun zorlayıcı kuvvetini artırmak amacıyla kullanılan **pekiştirici (intensifiers)** ve **dolguluk (expletives)** ifadelerdir.

Tablo 2.4: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre yükselticiler

<i>Yükselticiler</i>	<i>Örnek</i>
Pekiştirici(intensifiers)	Odanı topla iğrenç durumda!
Dolguluk (Expletives)	Şu kahrolası televizyonun sesini hâlâ kısma!

(Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

Belirtecimsiler, Konuşurun rica yoluyla dinleyiciye yüklediği sorumluluğu güçlendiren ya da destekleyen ifadelerdir. Blum Kulka ve Olshtain (1984) belirtecimsileri, **uygunluk kontrolü (checking on availability)**, **ön-taahhüt alma (getting a precommitment)**, **zemin hazırlama (grounder)**, **tatlandırıcı (sweetener)**, **yumuşatıcı (disarmer)**, **maliyet azaltıcı (cost minimizer)** şeklinde sınıflandırmışlardır.

Tablo 2.5: Blum-Kulka ve Olshtain'e göre belirtecimsiler

<i>Belirtecimsiler</i>	<i>Örnek</i>
Uygunluk kontrolü (checking on availability)	Yemeğe mi gidiyorsun? Eğer öyleyse sana eşlik edebilir miyim?
Ön taahhüt alma (getting a precommitment?)	Senden bir ricada bulunabilir miyim? Beni evden alabilir misin?

Zemin hazırlama (grounder)	Cüzdanımı evde unutmuşum da... bana bir kahve ısmarlar mısın?
Tatlandırıcı (sweetener)	Senin sesin çok güzel.Partide bir şarkı söyler misin?
Yumuşatıcı (disarmer)	Umarım sana zahmet vermiyorumdur ama, bu sabah mutfağı sen toplar mısın?
Maliyet azaltıcı (cost minimizer)	Eğer mutfağa gidiyorsan bana bir kahve yapar mısın?

(Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

Örneğin, “Pardon me, but could you give me a lift if you're going my way, as I've just missed the bus and there isn't another one for an hour?” (Blum-Kulka & Olshtain, 1984)

“Af edersiniz, ama otobüsü kaçırdığım için ve bir saat boyunca başka bir otobüs gelmeyeceğinden eğer benim gideceğim yöne gidiyorsanız beni bırakabilir misiniz?” ricası aşağıdaki şekilde kodlanabilir:

Hitap ifadesi: (dikkat çekici) Af edersiniz

Rica perspektifi: Dinleyici yönelimli (siz/bırakabilir misiniz)

Rica stratejisi: Geleneksel dolaylı, hazırlayıcı (bırakabilir misiniz?)

Hafifletici:-

Yükseltici:-

Belirtecimsiler: maliyet azaltıcı (benim gittiğim yöne gidiyorsanız), zemin hazırlama (Otobüsü kaçırdığımdan)

Blum Kulka ve Olshtain’in yürüttüğü bu kapsamlı çalışmanın sonuçları göstermektedir ki rica söz ediminin farklı strateji ve alt stratejilerle gerçekleştirilmesi konuşurun dinleyiciye yaptığı dayatma ve dinleyicinin hissettiği sorumluluk gibi unsurları etkileyerek iletişimin niteliğini etkilemektedir.

1. 5. 3 Rica söz edimi ile ilgili çalışmalar

Bu bölümde 50'li yılların sonlarında Austin'in dilbilimine getirdiği farklı bakış açısıyla gelişen edimbilim alan yazınına girmiş çalışmalardan bahsedilecektir. Edimbilim alanında yapılmış çalışmalar ağırlıklı olarak söz edimleri kullanımı ve farklı dil konuşurlarının söz edimlerini kullanma stratejilerini ortaya koymaya yönelik kültürlerarası çalışmalardır. İletişimsel yeti kavramının ikinci dil öğretimi alanına girmesiyle yabancı dil öğrenenlerin pragmatik yeterliliklerinin geliştirilmesi ön plana çıkmış ve son dönemlerde yabancı dil öğrenenlerin edimbilimsel yeteneklerinin ve söz edimlerini kullanımlarının incelendiği çalışmalar yapıldığı görülmüştür. İkinci dil öğreniminde yabancı dil öğrenenlerin rica söz edimini kullanımı konusunda yapılan çalışmalar hakkında özet bilgiler verilmiştir. YADOT öğrenenler tarafından rica söz edimi kullanımı konusunda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde konu ile ilgili araştırmaların fazla olmadığı görülmüştür.

Rica söz edimi ile ilgili yapılan çalışmaların en kapsamlısı Blum-Kulka ve Olshtain tarafından yapılmıştır (1984). Araştırmanın amacı sekiz dilde iki söz edimine odaklanarak bu edimlerin her bir dilde kullanım stratejilerini ana dili ve yabancı dil konuşurların gerçekleştirme örüntüleri arasında benzerlikler ve farklılıklar oluşturmaktır. Çalışma:

a-Ana dili konuşurlarının çalışılan dillerin her birinde (durumsal değişkenlik) farklı sosyal sınırlamalara dair iki söz edimi (rica ve özür) açısından gerçekleştirme örüntülerini oluşturmak.

b- Rica ve özür edimlerinin farklı dillere ait gerçekleştirilme örüntüleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları, çalışılan diller arasındaki aynı sosyal sınırlamalara göre belirlemek (kültürler arası değişkenlik)

c-Rica ve özürlerin ana dili ve yabancı dilde gerçekleşme örüntüleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları aynı sosyal sınırlamalara göre kurmak (Bireysel, ana dili ve yabancı dil değişkenlik) kıstaslarına odaklanarak yürütülmüştür.

Projelerinin sonucunda rica strateji türlerinin dağılımının araştırmaya katılan dillerin kültürel tercihlerini belirleyerek ortaya koymuşlardır. İbranice, Almanca, Amerikan ve İngiliz İngilizcesi konuşurlarının ipuçlarını (hints) uzlaşımsal dolaylılıktan daha az nazik bulduklarını ve ipuçlarını doğrudan stratejilere ya da uzlaşımsal dolaylı stratejilere göre daha az kullandıklarını bulmuşlardır.

Weizman (1993) araştırmasında ipuçlarının dil öğrenenler tarafından rica stratejisi olarak kullanılıp kullanılmadığını araştırmıştır. Çalışma Blum-Kulka ve Olshtain tarafından yapılan CCSARP çerçevesinde İbranice ana dili konuşurları ve öğrencilerine odaklanarak, Blum-Kulka ve Olshtain'in söylem tamamlama testi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda Weizman yabancı dil öğrenenlerin temelde rica edimini gerçekleştirmek için ipuçlarını kullandıkları ancak bu durumun ana dili konuşurlarına nazaran daha az sıklıkta olduğu bilgisine ulaşmıştır. Aynı ipucu alt stratejilerinin her iki grup tarafından tercih edildiği görülmüş ve açık uçlu görünmesine rağmen dolaylılığın semantik normlarca yönetildiği sonucuna varılmıştır.

Bardovi-Harlig (1996) çalışmasında edimbilimin yabancı dil öğretimindeki önemini ortaya koymak amacıyla ders kitaplarını incelemiş, verilen eğitimin günlük dil kullanımına olan etkisini araştırmıştır. Dil öğretimi için tasarlanan materyallerin özgün dil kullanımına uygun olmadığını ve günlük dil kullanımlarını yansıtmadığını saptayarak edimbilim ve pedagojinin bir arada çalışması gerektiğini, dil öğretim materyallerinin özgün, günlük dil kullanımına uygun ve öğrencilere günlük hayatlarında yardımcı olacak alternatifler içermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Cohen (1996), çalışmasında ikinci dil ediniminde söz edimleri gerçekleştirme performansının gelişimi sürecine ve söz edimlerinin açık öğretiminin edimsel yeti gelişimine etkileri üzerine odaklanmıştır. Bir dilde söz edimlerinin kullanılmasına yönelik sözcük ve dilbilgisel yapıya hâkim olsalar dahi, öğrencilerin hangi edimi nerede, ne zaman gerçekleştireceklerini bilemeyebilirler savı ile yürüttüğü çalışmasında söz edimleri öğretimi üzerine yapılan çalışmaları analiz ederek söz edimlerinin açık öğretiminin

edimsel yeti gelişimi açısından gözle görülür farkları olabileceğini belirterek alanda yapılabilecek potansiyel araştırma önerileri sunmuştur.

Martı (2006) çalışmasında tek dilli Türk konuşurların ve Almanya'dan geri dönen iki dilli konuşurların hem rica edimini gerçekleştirme stratejilerine hem de nezaket algılarına odaklanmış, Almanya'dan dönen iki dilli konuşurların pragmatik performansının Almancadan pragmatik transferden etkilenmiş olabileceği ihtimalini araştırmıştır. Araştırmada ilk olarak rica söz edimi kullanımı gerektiren, 10 durum içeren bir söylem tamamlama testi kullanılmıştır. İkinci olarak dolaylılık ve nezaket arasındaki ilişkiyi araştırmak için Türkçe'deki ricaların algılanan nezaketini ölçmek üzere nezaket derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Söylem tamamlama testi CCSARP'ta verilen ricalardan geliştirilmiştir. Kültürlerarası bir karşılaştırma yapabilmek için CCSARP dolaylılık ölçeği Türkçeye çevrilmiş ve adapte edilmiştir. Çalışmanın sonuçları genellikle Blum-Kulka'nın (1987), dolaylılık ve nezaketin ilişkili olduğu ancak doğrusal bağlantılı kavramlar olmadıkları sonucuyla paralellik göstermiştir. Söylem tamamlama testinin sonuçları pragmatik transferi onaylamasa da iki dilli konuşurlar tek dil Türkçe konuşurlarına nazaran bazı stratejilerde dolaylılığı daha çok tercih etmişlerdir ve bu bulgu Almanlar'dan bir miktar etkilendikleri hipoteziyle tutarlıdır. Kültürlerarası karşılaştırma yapmak adına CCSARP sonuçları ile karşılaştırılan veriler Türk konuşurların oldukça doğrudan stratejiler benimsediğini göstermektedir. Ek olarak, bu çalışmanın sonuçları Huls'ün (1989) yaptığı çalışmasında elde ettiği Türkçe (göçmen) konuşanların, Hollandalı konuşurlara kıyasla daha doğrudan stratejiler kullandıkları sonucunu doğrulamıştır. Ricalardaki genel doğrudanlık ile ilgili olarak, tek dilli Türkçe konuşurlar ile Türkçe-Almanca iki dili konuşurlar arasında belirgin bir fark bulunamamıştır.

Masouleh, Arjmandi ve Vahdany (2014) rica söz ediminin açık öğretiminin YDİ öğrenenlerin edimbilimsel farkındalığını artıracığı varsayımıyla yürüttükleri çalışmalarının sonucunda elde ettikleri veriler metapragmatik öğretimin diller arası edimsel gelişimi kolaylaştırdığı iddiasını doğrulamıştır. Deney ve kontrol grubuna ayrılan öğrencilerin ön test ve son test sonuçlarına bakıldığında deney grubunda rica söz edimi

kullanımına dair öğretim materyallerini alan öğrencilerin söz edimi kullanımı bilgisi ile kontrol grubu arasında farklar olduğu gözlemlenmiştir. İran’da YDİ öğrenen bireylere rica söz edimi öğretimini araştırmak amacıyla Rajabia, Azizifara ve Gowhary (2015) tarafından da bir araştırma yapılmış ve sonuçlar dil öğretimi ile edimbilimsel gelişim arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, edimbilimin öğretilbildiğini ve dilbilgisel bilgi ile el ele öğretilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Vellenga (2011) çalışmasında farklı kültür, eğitim ve deneyime sahip YDİ öğretmenlerinin edimbilim öğretimi alanında aldığı kısa eğitim ve sonuçları üzerinde durmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenler aldıkları informal eğitim sonucunda olumlu gelişim gösterdiklerini ve edimbilimsel bilgilerinin geliştiğini kabul etmiştir. Çalışma yabancı dil öğretimi yapan eğitimcilere edimbilimsel bilginin ve edimbilimin derslerde nasıl öğretileceği konusunda model oluşturmaktadır.

Tabar (2012) çalışmasında ana dili Farsça konuşurların ve Türkçe- Farsça iki dilli konuşurların rica söz edimini gerçekleştirme ve doğrudanlık stratejilerine odaklanmıştır. Araştırmada Blum-Kulka ve Olshtain (1984)’in rica stratejileri doğrultusunda hazırlanan söylem tamamlama testi kullanılmıştır ve sonuç olarak ada dili Farsçada ipuçlarının nötr olduğu ancak Türkçede daha nazik olma eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir. Cinsiyet dağılımı bakımından incelendiğinde kadınların erkeklere oranla Farsçada daha az doğrudan stratejileri Türkçede ise daha doğrudan stratejiler kullandığı gözlemlenmiştir.

Erdem (2014) çalışmasında Türkçede söz eylem ifadeleri ve Türkçe öğrenenlerde karşılaşılan sorunlu durumlar üzerinden Türkçedeki incelik stratejilerinin anlaşılmasına katkıda bulunmak ve bu incelemeleri Türkçe öğretimine uygulamak için öneriler sunmayı amaçlamış, YADOT öğrenenlerin yaşadığı sorunlar; birinci dilden geçişler, kültürel ön kabuller olarak gruplandırarak ve etkileşimsel yeteneklerin geliştirilmesi için etkinlik önerileri sunmuştur.

Bayat (2017) çalışmasında YADOT öğrenen bireylerin edimsel farkındalıklarını belirlemek amacıyla şikâyet etme ve özür dileme edimlerinin kullanım stratejilerinin ana dili konuşurlarının başvurduğu stratejilerle benzer olup olmadığını incelemiştir.

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde Türkçeyi ana dili olarak konuşan katılımcıların şikâyet etme ediminde yabancı dil olarak öğrenenlerden farklı stratejileri kullandıkları, ancak özür ediminde genellikle aynı stratejilere başvurdıklarını tespit etmiştir. Çalışma YADOT öğretiminde edimsel boyuta ders içeriklerinde önem verilmesi, diğer edimlerle ilgili araştırmalar yapılması bağlamında model oluşturması bakımından alanda yapılan önemli araştırmalardandır.

Çubukçu ve Atay (2017) çalışmalarında yabancı dil öğretimi için hazırlanacak kaynaklara model oluşturması amacıyla İngilizce ve Türkçe öğretimi için tasarlanmış kitapları karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Edimsel yetinin gelişimi bakımından inceledikleri Türkçe öğretimi kitaplarında herhangi bir bilgiye rastlanmazken İngilizce kitaplarda dilin belirli bağlamlarda nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin bilgilere yer verildiğini gözlemlemişlerdir. Kitaplarda belirli seviyelerde farklı edimsel eylemlere yer verilmesinin iki toplum arasındaki kültürel farklardan kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir.

Aslan ana dili Türkçe olan konuşurların rica söz edimini kullanımı ile ilgili yaptığı (2005) çalışmasında sezdirmeye dayalı dolaylı rica edimi stratejileri ve kullanım sıklığını incelemiştir. Bu çalışma YADOT öğretiminde rica söz edimleri öğretiminde ders materyali tasarımcıları ve alan araştırmacılarına toplumbilimsel bilgi sağlaması yönüyle alanda model alınabilecek önemli bir çalışmadır.

Polat (2010) doktora çalışmasında YADOT ve YDF öğrenen bireylerin söz edimlerini kullanma durumlarını tespit etmiş ve bu dillerin öğretiminde kullanılan materyalleri karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonucunda bu iki dili yabancı dil olarak öğrenenlerin zorlandığı noktaları tespit etmiştir. Çalışma, YADOT öğretiminde söz edimlerinin öğretimi alanında sunduğu veriler bakımından alan yazınının önemli çalışmalarındandır. Polat (2015) çalışmasında Türkçe ve Fransızca öğreten eğitimcilerin söz edimleri öğretimi ile ilgili görüşlerine, öğretmenlerin üniversite eğitimleri sırasında edim bilimsel bileşen ile söz edimi kavramına ilişkin bilgi alıp almadıkları, öğretim etkinlikleri sırasında dilbilgisel bileşene ve edimbilimsel bileşene ağırlık verilmesi

konusunda düşüncelerine odaklanmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin yarısından fazlasının edimbilimsel süreçlere derslerde yeterince yer verilmesi ve dil öğretimi sürecinde söz edimlerine dair kuramsal bilgilere yer verilmesine karşı olumlu ancak bu konuda nasıl bir yol izlemeleri konusunda kuşkulu bir bakış açısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Uslu (1988) çalışmasında edimbilimi kısaca ele alarak yabancı dil öğretimindeki etkileri üzerinde durmuştur. Araştırmada edimbilimin dil öğretimi üzerindeki doğrudan veya dolaylı etkileri ve yabancı dil öğretimi alanındaki gelişmelere katkıları gözlemlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1 Araştırmanın Modeli

Çalışma durum (örnek olay) çalışması modeli bütüncül tek durum deseninde yürütülen nitel araştırma desenine sahiptir. Yin'e göre durum çalışması olgu ve bağlam arasındaki sınırların açıkça belli olmadığı durumlarda güncel bir olguyu kendi bağlamında araştıran ve veri noktalarından daha fazla değişkenin ve bir sonucun olacağı durumlarda kullanılan deneysel bir araştırma yöntemidir (1984, s. 13). Yıldırım ve Şimşek'e göre durum çalışması "nasıl" ve "niçin" sorularına odaklanan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da durumu derinlikli bir şekilde incelemesine olanak tanımaktadır (2016, s. 289). Çalışma araştırılan söz edimi kullanım durumunu derinlemesine inceleyebilmek, katılımcıların yaşadıkları günlük durumları ve bu durumların şartlarını saptayabilmek, içinde bulundukları şartları bozmamak amacıyla ve aynı özellikleri gösteren birey ve kurum çeşitliliğinin olmaması sebebiyle bu desende yürütülmüştür. Yin bu vakalardan çıkarılan derslerin ortalama bir kişi veya kurumların deneyimleri hakkında bilgilendirici olduğunun varsayıldığını belirtmiştir (1984, s. 42).

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'de YADOT öğrenimi gören İstanbul Üniversitesi Dil merkezi öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini İstanbul Üniversitesi Dil merkezinde öğrenim gören B1 düzeyindeki YADOT öğrencilerinden rastgele belirlenmiştir. Katılımcılar 5 aydır Türkiye'de YTB bursu ile Türkçe öğrenen öğrencilerdir. Katılımcılar çalışmaya katkıda bulunmak konusunda gönüllü olmuşlardır. Araştırma örnekleminin B1 düzeyi olarak seçilmesi DAOÇM'de yer alan beceriler doğrultusunda yapılmıştır. Söz konusu düzey ile ilgili metinde topumbilimsel uygunluk ölçütlerine göre "En önemli nezaket kurallarının

bilincinde ve ona göre davranan... Basit bilgi alışverişi ve isteklerini bildirmek... gibi dil işlevlerini kullanabilen” (2013) dil düzeyi olarak belirtilmektedir.

2.2.1 Katılımcıların düzey, cinsiyet ve uyruk özellikleri

Araştırmaya toplam 33 YADOT öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların tamamı ADOÇ metninde belirtilen kriterler doğrultusunda B1 düzeyindedir ve 5 aydır Türkçe öğrenmektedirler. Katılımcıların tamamı akademik eğitimlerine İstanbul Üniversitesinde devam etme amacıyla YTB bursu almaya hak kazanmış öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların Türkiye’de bulundukları süre ve dil öğrenim süreleri aynıdır. Katılımcıların 18’si kadın, 13’ü erkektir. İki katılımcı cinsiyetlerini belirtmemiştir. Katılımcıların uyruklarına göre dağılımı; Tacik 2, Somalili 2, Hint 2, Cezayirli 2, Afgan 1, Zambiyalı 1, Etiyopyalı 2, Malezyalı 2, Ruandalı 1, Filipinli 1, Rus 1, Kazak 3, Moğol 2, Gürcü 1, Nijeryalı 1, Tanzanyalı 1, Endonezyalı 1, Boşnak 1, Pakistanlı 1, Sırp 1, Tunuslu 1, Iraklı 1, Ukraynalı 1 şeklindedir.

2. 3 Verilerin Toplanması

Rica söz edimi kullanımı katılımcılar tarafından cevaplanan yazılı söylem tamamlama testi ile ölçülmüştür. Edimbilim alanında yürütülen çalışmalarda tercih edilen veri toplama araçları doğal konuşma kayıtları gözlemleri (observation of naturally occurring data), söylem tamamlama testleri (discourse completion tests), canlandırma (roleplay), çoklu ortam gereçleridir (multimedia instuments) (Schauer, 2009, s. 65-68). Wojtaszek’e (2016) göre söylem tamamlama testleri Blum-Kulka ve Olshtain (1984) çalışmasından sonra edimbilim alanında söz edimleri kullanımı ile ilgili yürütülen çalışmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Söylem tamamlama testleri tipik olarak 10 ila 20 arası durum tanımlamasından ve katılımcıların kendilerine sunulan durumda ne söyleyeceklerini yazdıkları diyaloglardan oluşan formlardır. Bazı testler katılımcılara dinleyicinin de verdiği yanıt ifadesine ya da dinleyicinin de yanıtını yazmaları için fazladan boşluğa yer verir (Schauer, 2009, s. 66). Wojtaszek, bu formların durumsal değişkenler için araştırmacıya yüksek kontrol olanağı sunması, kolay hazırlanabilmesi,

doğal veri toplamaya uygun olmayan ortamlarda sosyolinguistik veri toplamaya olanak sağlamaları ve masrafsız olmaları gibi avantajları olduğunu belirtmiştir (2016).

Çalışmada kullanılan test Blum-Kulka ve Olshtain'in (1984) uyguladığı form dikkate alınarak hazırlanmıştır. Form iki bölümden oluşmaktadır. Ortak öneriler çerçevesinde B1 düzeyi becerilerinin iş ve aile yaşamı, eğitim, hobiler ve güncel olaylarla (2013) sınırlı olması göz önünde bulundurularak 12 bağlamdan oluşan birinci bölüm katılımcıların her bir bağlam için birinden bir şey yapmasını isteyerek rica söz edimi gerçekleştirmeleri istenen söylem tamamlama testidir. Bağlamlar eylem, bilgi isteme, izin ve birinden bir şeyi yapmaya son verme alt kategorilerinde rica söz edimi kullanımı stratejilerini saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Bağlamlar oluşturulurken kişiler arası ilişkiler ve iletişimin gerçekleştirilme biçimi açısından çeşitlendirilmiş, katılımcıların alt, üst ya da eşit konumda olacakları şekilde ve yüz yüze ya da telefonda iletişime yönelik hazırlanmıştır. Oluşturulan her bağlam detaylı bir şekilde tarif edilmiş, ricanın muhatabı belirtilerek sosyal konumları sunulmuştur. Söylem tamamlama testinin ikinci bölümünde katılımcılara açık uçlu sorularla derslerinde ve kitaplarında rica söz edimi öğretimi ile ilgili öz değerlendirme yapmaları ve rica söz edimi kullanırken sahip oldukları duygu durumlarını paylaşarak edimi gerçekleştirme durumları hakkında değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Testin uygulanması katılımcıların eğitim gördüğü sınıflara yapılan ziyaretle ve testin uygulandığı süre boyunca sınıfta bulunularak yapılmıştır. Öğrenciler testi yanıtlamadan önce kendilerine araştırma ile ilgili bilgi paylaşımı yapılarak sunulan durumları günlük hayatlarında yaşadıklarını farz edip fazla düşünmeden yanıtlamaları istenmiştir. Test uygulanırken öğrencilerin anlamakta zorlandığı kısımlarda derse giren öğretmenin de desteğiyle gerekli açıklamalar yapılmıştır.

2.4 Verilerin Analizi

YADOT öğrenen katılımcılar tarafından söylem tamamlama testinin uygulanmasının ve veri toplama aşamasının tamamlanmasının ardından testten elde edilen

veriler Blum-Kulka ve Olshtain (1984) tarafından yürütülen araştırmada belirlenen dokuz rica söz edimi gerçekleştirme stratejisine göre analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde katılımcıların her bir bağlam için verdikleri her yanıt Blum Kulka ve Olshtain (1984) tarafından tanımlanan analiz birimlerine ayrılarak hitap ifadesi, ana edim ve belirtecimsiler saptanmış ve kullanılan rica söz edimi stratejisine göre edimi gerçekleştirme biçimleri değerlendirilmiştir, böylelikle rica söz edimi gerçekleştirme stratejilerinin yanı sıra katılımcılar tarafından tercih edilen söz edimini destekleyici birimler ve muhatapların konumunun ve kişilerarası ilişkilerin bağlamlara verilen yanıtları nasıl etkilediği de saptanmıştır. Analiz birimlerinin etiketlenmesinde uzman görüşü ve onayı alınmıştır. Katılımcıların testin ikinci bölümünde kendilerine yöneltilen sorulara verdiği yanıtlar derslerinde ve eğitim materyallerinde rica söz edimi öğretimine ne kadar yer verildiği, katılımcıların rica söz edimini gerçekleştirirken kendilerini ne düzeyde ifade edebildikleri ve birinden bir şey yapmasını isterken sahip oldukları duygu durumlarını ortaya koymuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1 Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Bireylerin farklı Bağlamlarda Rica Söz edimini Gerçekleştirme Biçimleri

Çalışmanın temel varsayımı yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin bulundukları düzeyde dilbilgisel yapıları hâkim olmalarına rağmen günlük yaşamlarında deneyimledikleri iletişim ortamlarında iletişimsel beceri açısından aynı hâkimiyete sahip olmamaları ve rica söz ediminin gerçekleştirilmesi durumunda farklı rica stratejileri kullanamadıkları ve kendilerini ifade etmekte zorlandıkları savına dayanmaktadır. Çalışmada DAOÇM' e göre B1 düzeyinde Türkiye'de YADOT öğrenimi gören bireylere rica söz edimi gerçekleştirme stratejilerini saptamak amacıyla günlük yaşamlarında deneyimleyebilecekleri 12 farklı bağlamdan oluşan bir söylem tamamlama testi verilmiştir. Söylem tamamlama testinin amacı katılımcıların verdiği yanıtların incelenerek çalışmanın dayandığı varsayımın doğru olup olmadığının saptanması ve çalışmanın alt problemlerine yanıt verebilmektir. Her bir katılımcının testteki bağlamlara verdiği yanıtlar tek tek incelenerek rica söz edimi gerçekleştirme stratejileri tercihleri ve beklenen uygun kullanımı gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri görülmüştür.

Söylem tamamlama testine verilen yanıtlarda kullanılan rica söz edimi gerçekleştirme strateji/stratejileri saptanırken Blum-Kulka ve Olshtain (1984) tarafından geliştirilen 9 alt strateji temel alınmıştır. Searle'e göre temelde doğrudan, geleneksel dolaylı ve geleneksel olmayan dolaylı seviye olarak üç gruba ayrılan rica söz edimi stratejileri (2011), Blum-Kulka ve Olshtain tarafından emir ifadeleri, açık edimseller, sınırlandırılmış edimseller, zorunluluk ifadeleri, niyet belirtme, öneri ifadesi, hazırlayıcı koşullara gönderme, güçlü ipuçları ve hafif ipuçları olarak sınıflandırılmışlardır (1984). Katılımcılar tarafından her bir durum için verilen yanıtlar tek tek Blum-Kulka ve Olshtain tarafından belirlenen birimlere ayrılarak analiz edilerek rica söz edimi gerçekleştirme stratejisinin yanı sıra tercih edilen belirtecimsiler ve hitap ifadeleri ile katılımcıların

ricalarını ne şekilde destekledikleri ve muhataplar arası konum ve sosyal ilişkilerin hitap tercihlerini nasıl etkilediği saptanmıştır. Katılımcıların formun ikinci bölümünde yaptıkları yorumlar doğrultusunda söz edimi öğretimi ve kullanımları ile ilgili görüşleri ve değerlendirmeleri incelenmiştir.

3.2 Araştırma Kapsamında Kullanılan Söylem Tamamlama Testi ve Yanıtların Analizi ve Yorumlanması

3.2. 1. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Mutfağı temizleyip okula gittiniz. Akşam eve çok yorgun bir şekilde döndünüz. Ev arkadaşınız siz yokken arkadaşlarına yemek yapmış ve birlikte yemişler ve mutfağı çok kirli bırakmışlar. Daha yeni temizlik yaptığınız için çok üzüldünüz. Arkadaşınızdan mutfağı temizlemesini nasıl istersiniz?

Birinci bağlama yönelik sunulan durum öğrenci evlerinde sıkça karşılaşılan, bireylerin ev, aile çevresi ile ilgili bir durumdur. Verilen durumda katılımcılardan arkadaşlarından mutfağı temizlemelerini rica ederek eylem ricası gerçekleştirmeleri istenmiştir. Kullanılan strateji ve alt stratejiler değerlendirildiğinde 33 katılımcı içerisinde 22 katılımcı geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanarak “Lütfen mutfağı temizleyebilir misin?” (K14), 8 katılımcı doğrudan seviye, emir ifadeleri kullanarak rica etmişlerdir “Arkadaşım mutfağı nasıl kirlettiysen öyle temizle.”(K15). Bir katılımcı zorunluluk ifadelerini tercih ederken “Arkadaşım işini bitirmek zorundasın.” (K5) yalnızca bir katılımcı geleneksel olmayan dolaylı seviye hafif ipuçları stratejisi ile rica edimini gerçekleştirmiştir: “Ben köle değilim ki...” (K31). Bir katılımcı verilen durum için herhangi bir yanıt vermeyerek sessiz kalmıştır. Gerçekleştirilen edim bir eylem ricası olması ve edimi dinleyicinin gerçekleştirmesi yönündeki dayatma gücünü artırması sebebiyle ricaların tamamının perspektifi dinleyici yönelimlidir. Katılımcıların bir kısmı rica edimlerinin dinleyici üzerindeki gücünü artırmak için “Mutfak çok kirli” (K18),”Sağlık için çok önemli.” gibi pekiştirici ifadelere

ve “Ben çok yorgunum.”(K14), “Ben temiz bıraktım.”(K13), “Mutfağı kirli bırakmışsın.”(K1) gibi zemin hazırlayıcı belirtecimsilere yer vermişlerdir. Katılımcıların ön taahhüt alma, uygunluk kontrolü gibi belirtecimsilere ihtiyaç duymamaları verilen durum arkadaş ortamında gerçekleştiğinden ve dinleyici ile konuşur arasında hiyerarşik olarak bir fark bulunmamasından yani muhatapların birbirine eşit konumda olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Verilen yanıtların büyük bir kısmında karşılaşılan soru biçimindeki hafifletici (temizleyebilir misin(iz?)) yabancı dil öğrenenlere rica söz ediminin “ebil-/abil-“ kalıp ifadesiyle öğretiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcıların eylem ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 2. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Sınava birkaç hafta kala hasta oldunuz ve bir hafta boyunca okula gidemediniz. İyileşip okula gittiğinizde sınıf arkadaşlarınızın gerisinde kaldığınızı fark ediyorsunuz. Sınavınıza az bir zaman var ve eksik ders notlarınızdan dolayı çok endişelisiniz. Arkadaşıınızdan kaçırdığınız derslerin notlarını nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinde verilen ikinci durum öğrencilerin günlük hayatlarında her zaman bulundukları okul ortamında ve arkadaşlar arasında oldukça sık karşılaşılabilecek bir durumdur. Katılımcılardan arkadaşlarından ders notlarını alabilmeleri için izinlerini rica etmeleri beklenen bu bağlam için verilen yanıtlar incelendiğinde geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi 29 katılımcı tarafından tercih edilerek en çok başvurulan yöntem olmuştur. Katılımcıların 4’ü “Ders notlarını bana verin lütfen.” (K20) doğrudan emir ifadeleri ya da açık edimsel ifadeler “Ders notlarını istiyorum lütfen” (K22) kullanarak doğrudan seviyeyi tercih etmişlerdir. Katılımcıların hiçbirinin geleneksel olmayan dolaylı strateji kullanmamaları ricalarını net bir şekilde iletme arzusu olarak düşünülmektedir. Verilen bağlamda katılımcıların doğrudan stratejiyi tercih etmeme eğilimlerinin sebebi verilen durumda dinleyicinin üzerinde bir güç unsuru ya da otorite oluşturmamak ve bu nedenle ricayı reddetme olasılığını azaltmak olarak düşünülebilir. Katılımcıların üçte birinin

dinleyicinin üzerinde baskı unsurunu ve sorumluluğunu azaltmak adına rica perspektifini “notlarını ödünç alabilir miyim” şeklinde konuşur yönelimli gerçekleştirirken, dinleyici yönelimli perspektif tercih eden katılımcıların “ verebilir misin?, yardım edebilir misiniz?” gibi soru biçiminde hafifleticilere yöneldikleri saptanmıştır. Katılımcıların edimi gerçekleştirirken oldukça kibar bir tutum sergilemelerinin nedeninin gerçekleştirilen edimin hem dinleyicinin notları vermesi için yöneltilecek eylem hem de konuşurun notları alabilmesi için izin ricası olduğu düşünülebilir. Katılımcıların hepsinin “ben son derslerde yoktum.”(K 2), “Hasta oldum bu yüzden okula gelemedim” (K 4) gibi zemin hazırlayıcı belirtecimsiler kullanarak ricalarını destekleme ihtiyacı duydukları saptanmıştır. Bu açıklamalar konuşurun reddedilmemek adına notları isteme nedeninin keyfi değil zorunluluk olduğunu belirtme ihtiyacı duyması olarak yorumlanmıştır. “Af edersiniz, pardon, arkadaşım, dostum, canım arkadaşım, kankalar, lütfen” gibi seslenme, incelik ve hitap ifadeleri katılımcılar tarafından büyük ölçüde tercih edilmiştir. Verilen bağlam katılımcıların en fazla bulundukları ve yakın çevreleri olan okul- arkadaş ortamında geçmesine ve arkadaş ilişkilerinde hiyerarşik bir fark bulunmamasına rağmen söz konusu edimin gerçekleştirilmesi tamamen dinleyicinin inisiyatifinde olması ve reddetme olasılığı göz önünde bulundurularak katılımcılar oldukça kibar yöntemlerle edimi gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların izin ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 3. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : En sevdiğiniz oyuncunun yeni filmini izlemek için sinemadasınız. Patlamış mısırınızı ve içeceğinizi alarak koltuğunuza oturdunuz ve film başladı. Heyecanla filmi izliyorsunuz. Ancak, önünüzde oturan kişiler konuşuyor ve dikkatiniz dağılıyor. Onlardan daha sessiz olmalarını nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinde verilen üçüncü durumda katılımcılardan kamusal alanda, sinemada kendilerine yabancı bir dinleyiciden eylem ricasında bulunmaları istenmiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde, ricasını kişisiz yönelimli gerçekleştiren bir

katılımcı dışında (K 22) bütün yanıtların rica perspektifinin dinleyici yönelimli olduğu görülmüştür. Bu durumun söz konusu ricanın bir eylem ricası olması ve konuşurun dinleyiciye ricayı gerçekleştirmek için tercih bırakmamak adına bir dayatma unsuru yaratma istemesi sonucu olduğu düşünülmektedir. Geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisinin 29 katılımcı tarafından kullanılarak bu bağlamda da en fazla tercih edilen strateji olduğu saptanmıştır. Verilen yanıtlarda en sık “Lütfen sessiz olur musunuz?” kalıp ifadesine rastlanmıştır. Yalnızca bir katılımcı geleneksel olmayan dolaylı seviye, güçlü ipuçları stratejisini tercih ederken “Burası film izlemek için, değil mi?” (K 9) ,üç katılımcı doğrudan seviye emir ifadeleri “Lütfen biraz daha sessiz olun” (K 20), zorunluluk ifadeleri “Sessiz olmak lazım” (K22) ve açık edimsel “Sessiz olmanızı istiyorum” (K 28) stratejileri kullanmaya yönelmiştir. Katılımcıların bir kısmı ricalarının desteklemek ve güçlendirmek için “Hiçbir şey duymuyorum” (K 14), “Burası sinema” (K 15), “Diyalogları duymuyorum” (K 25) zemin hazırlayıcı belirtecimsilere ve “Sizden çok ses çıkar” (K 18), “Sesiniz çok yüksek” (K 19), “Başkalarını çok rahatsız ediyorsunuz” (K32) gibi pekiştirici ifadelere yer vererek rica ediminin yanında şikayet ve suçlamaya da yönelerek nezaketten uzaklaşmışlardır. Bunun yanında katılımcıların büyük bir kısmının yanıtlarında “çok pardon, af edersiniz, abla, kardeşler, özür dilerim” gibi dikkat çekme ifadeleri görülmüştür. Bu durumun konuşurun muhatabını tanımıyor olmasından ve aralarındaki mesafeden kaynaklandığı düşünülmektedir. Birçok katılımcı “biraz” hafifletici sözcüğü kullanarak ricanın dayatma gücünü azaltmaya ve daha nazik bir tavra yönelmiştir, bunun yine konuşurun muhatabını tanımıyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcıların eylem ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 4. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Okula gitmek için evden çıktınız. Otobüs durağına geldiğinizde İstanbul Kartınızı evde unuttuğunuzu fark ettiniz. Eve geri dönerseniz okula geç kalacaksınız. Aynı

otobüse binecek başka bir yolcuya ücretini vererek sizin için kartını kullanmasını nasıl istersiniz?

Verilen dördüncü bağlam yine katılımcıların günlük yaşamlarında zaman zaman yaşayabilecekleri bir durum içermektedir. Katılımcılardan kamusal alan olan otobüs durağında geçen bir durumda izin/onay ricası gerçekleştirmeleri istenmiştir. Verilen bağlamda konuşurların muhatapları üçüncü bağlamda olduğu gibi günlük çevrelerinden aşına olduğu insanlar değil hiç tanımadığı kişilerdir. Katılımcıların hepsinin yanıtlarında “pardon, af edersiniz, merhaba, özür dilerim” gibi incelik belirten hitap ve dikkat çekici ifadelerle yer vermeleri muhataplarını tanınamaları sebebiyle nazik bir başlangıç yapma arzusudur, şeklinde yorumlanmıştır. Bir katılımcı (K 22) verilen duruma herhangi bir yanıt vermemiştir. Katılımcıların biri dışında tamamı geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi ile ricalarını gerçekleştirmiştir, bir katılımcı “Kartımı evde unuttum. Lütfen bana yardım edin” (K 20) ifadesiyle daha doğrudan bir ricada bulunmuştur, bu yanıt “lütfen” incelik sözcüğüne yer vermesi sebebiyle kibar olarak değerlendirilmiştir. Verilen durum için hiçbir katılımcı geleneksel olmayan dolaylı seviye stratejisini tercih etmemiştir. Katılımcıların tamamı ricalarının zorunluluktan kaynaklandığını belirterek “Kartım evde/ odada kalmış, kartımı unutmuşum” gibi ifadelerle ricalarını desteklemek adına zemin hazırlama belirtecimsilerine yer vermiş, dinleyiciyi ikna edebilmek için “parasını versem, parasını vereceğim, size ödeme yapacağım” şeklinde teklifte bulunmuşlardır. Katılımcılardan 20’si rica perspektifini konuşur yönelimli gerçekleştirirken, 12 katılımcı dinleyici yönelimli gerçekleştirmiştir. Rica ediminin dinleyici bakımından tehdit edici ve sorumluluk yükleyici unsuru göz önünde bulundurularak ve ayrıca söz konusu bağlamda dinleyiciden maddi olarak da bir beklenti içinde bulunulması ve katılımcıların tanımadıkları kişiler olması, katılımcıların oldukça kibar ifadelerle edimi gerçekleştirdikleri, ricalarının dinleyiciye yaptığı dayatmayı en aza indirgeyebilmek için çeşitli belirtecimsilere başvurdıkları saptanmıştır. Katılımcıların izin ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 5. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Alışverişe gittiniz ve yeni bir kazak aldınız. Eve döndüğünüzde yeni kazağınızı arkadaşınıza gösterirken kolunun yırtık olduğunu fark ettiniz. Alışveriş merkezine dönüp görevliden kazağı değiştirmesini nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinin beşinci bağlamı kamusal alanda, alışveriş merkezinde geçmektedir ve katılımcıların günlük hayatlarında yaşayabilecekleri, bir mağaza çalışanından ürün değişimi için eylem ricasında bulunacakları bir durumdur. Verilen durumda geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi 29 katılımcı tarafından tercih edilerek ön plana çıkmıştır. Katılımcıların ikisi “Kazağı değiştirmek istiyorum” (K3, K 22 ve K 33) ifadesiyle açık edimsel, biri “Lütfen değiştirin” (K 20) ifadesiyle emir ifadeleri ile doğrudan seviye stratejisi kullanmayı tercih etmişlerdir. Hiçbir katılımcı geleneksel olmayan dolaylı seviye stratejisini tercih etmemiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlar rica perspektifi bakımından incelendiğinde, eşit oranda konuşur ve dinleyici yönelimli ricalar gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu durumda katılımcıların yarısı izin ricası gerçekleştirirken diğer yarısı eylem ricası gerçekleştirmiştir. Birçok katılımcı “Kazağı buradan aldım ama yırtmış” (K 29), “Evde yırtığı fark ettim” (K 26), “Kolu yırtmış fark edemedim” (K 15) gibi ifadelerle ricalarının gerçekleştirilme gücünü desteklemek adına zemin hazırlama belirtecimsi ögesine başvurmuştur. İki katılımcının için “Bu kazak bana küçük” (K 17), “Aynısından arkadaşım da varmış” (K 22) ifadeleriyle ricasını desteklemek için yalan bir beyanda bulunduğu görülmüştür. Bağlama ilişkin kullanılan “Af edersiniz, çok pardon, pardon, özür dilerim, merhaba” gibi dikkat çekici ifadeler katılımcıların muhataplarına kibar bir şekilde hitap etmeleri ricalarının gerçekleştirilmesi için yardımcı olmaktadır. Bazı katılımcıların “Bir rica edebilir miyim?”(K 9), “Bir şey sorabilir miyim?”(K 4) şeklindeki ön taahhüt alma, “Değiştirmesi mümkün mü?”(K 19) şeklindeki danışıcı ifadeleri oldukça kibar olarak yorumlanmıştır. Katılımcıların oldukça nazik bir tutum sergilemelerinin sebebinin muhataplarıyla

aralarındaki mesafeden kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcıların eylem ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 6. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Ödevinizi teslim tarihine kadar yetiştiremediniz. Öğretmeninizin odasına giderek ek süre istemeyi düşünüyorsunuz? Öğretmeninizden size ödevinizi tamamlamanız için fazladan süre vermesini nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinin altıncı bağlamında sunulan durum günlük yaşamlarının büyük bir kısmını oluşturan eğitsel alan olan okulda ve her gün iletişim içinde oldukları öğretmenleri ile aralarında geçmektedir. Katılımcılardan oldukça sık yaşayabilecekleri ödevlerini yetiştirememeleri durumunda öğretmenlerinden ek süre isteyerek izin/onay ricası gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Testin diğer bağlamlarında olduğu gibi bu bağlamda da ön plana çıkan rica stratejisi geleneksel dolaylı seviye hazırlayıcı koşullara gönderme oluşturmaktadır. Yalnızca bir katılımcı ricasını “Lütfen süre verin” (K 20) ifadesiyle doğrudan seviye emir ifadeleri ile gerçekleştirmiştir. Katılımcının söylem tamamlama testinde bütün yanıtlarının bu yöntemle gerçekleştirdiği gözlenerek, bu durumun birinci dilden ya da İngilizceden doğrudan çeviri yönteminden kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır. Katılımcılar geleneksel olmayan dolaylı seviye stratejisi ile ricalarını iletmeyi tercih etmemişlerdir. Türk kültüründe öğretmen-öğrenci ilişkisi ve saygı unsuru sebebiyle öğretmenlere ikinci çoğul kişi zamiri “siz” sözcüğü ile hitap edilmektedir. Katılımcıların birçoğunun yanıtlarında bunu göz önünde bulundururken iki katılımcının “Süre verebilir misin” şeklindeki ifadeleri yine birinci dilden ya da İngilizceden doğrudan çeviri yapmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Rica perspektifi bakımından incelendiğinde katılımcıların dinleyici yönelimli rica perspektifi öne çıkmaktadır. Katılımcıların muhataplarının öğretmenleri olması nedeniyle aralarındaki öğretmen-öğrenci statüsünü göz önünde bulundurarak ricalarında incelik ifadelerine sıklıkla yer verdikleri, herhangi bir dayatma unsuru yaratmamak için pekiştiricilere yer vermedikleri ancak sıklıkla “Biraz vakit verebilir misiniz” (K33) gibi

azaltıcı hafifleticilere başvurdıkları, “Ödevimi yetiştiremedim, çok az kaldı, tamam değil, ödev zor”, “Biraz daha süreye ihtiyacım var” (K 19) gibi zemin hazırlayıcı ifadelerle ricalarını destekler nitelikte açıklamalara yer verdikleri görülmüştür. Katılımcıların izniricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 7. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Yarı zamanlı bir işte çalışmak istiyorsunuz. İnternette ilginizi çeken bir ilan gördünüz fakat yeterince bilgi verilmemiş. İlandaki telefon numarasını aradınız ve yetkili kişi ile konuşuyorsunuz. Size iş ile ilgili daha detaylı bilgi vermesini nasıl istersiniz?

Katılımcılara sunulan yedinci durum günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri iş ve profesyonel çevrelerinde gerçekleştirebilecek bir durumda, yüz yüze olmadıkları ve tanımadıkları bir dinleyiciden bilgi alma ricasında bulunmaları istenmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmının “merhaba, af edersiniz, pardon” gibi dikkat çekme ifadeleri ile iletişime başlamaları oldukça kibar olarak değerlendirilmiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde iki katılımcının (K 5, 28) soruya yanıt vermeyerek çekimser kaldığı görülmüştür. Verilen bağlamda katılımcılar tarafından en fazla tercih edilen strateji geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme olmuştur. Bir katılımcının “İşi bana verin”(K 20) ifadesiyle bilgi isteme ricası yerine eylem ricası gerçekleştirerek doğrudan bir istekte bulunmuştur. Zaman zaman birden fazla stratejinin aynı bağlamda kullanılabileceği görülebilir. Bu bağlamda bazı katılımcıların geleneksel dolaylı stratejinin yanı sıra “Daha detaylı bilgi vermenizi rica ediyorum”(K 30), “Daha fazla bilgi istiyorum” (K 2, 4, 19, 29) ifadeleriyle sınırlandırılmış edimsel ve açık edimsel stratejileri de kullandığı görülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmının ricalarının sebebini “İnternette ilanınızı gördüm, ilgileniyorum, çok iyi anlayamadım” gibi ifadelerle açıklayarak, yüz yüze iletişim içinde söz konusu ricaya zemin hazırladıkları, bazı katılımcıların “acaba” ton düşürücü, “imkânınız varsa” danışıcı yöntem”, “bir şey sorabilir miyim” ön taahhüt alma, “Rahatsız ediyorum kusura bakmayın” yumuşatıcı gibi

belirtecimsi ögelerle ricalarını destekledikleri görülmüştür. Verilen yanıtlarda farklı belirtecimsi ögelere fazlaca yer verilmesinin sebebinin iletişimin telefon ortamında geçmesi ve ricayı gerçekleştirecek muhatabın katılımcının tanımadığı bir kişi olmasından dolayı mümkün olduğunca kibar olma arzusu olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların bilgi alma ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 8. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum: Sevdiğiniz şarkıcının konserine gittiniz. Konser bittiğinde saatin geç olduğunu fark ediyorsunuz. Son otobüsü kaçırdınız. Taksiye yetecek kadar paranız yok. O sırada mahallenizde oturan ara sıra selamlaştığınız bir çifti gördünüz. Sizi arabalarıyla eve bırakmalarını nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinin sekizinci bağlamında durum sosyal ortamda, katılımcılardan günlük yaşamlarında zaman zaman karşılaşılabilecekleri, zor durumda oldukları bir anda, tanıdıkları ama yakın olmadıkları bir dinleyiciden eylem ricasında bulunmaları beklenmektedir. Katılımcıların tamamına yakını “merhaba, komşularım, ağabey, pardon, çok pardon” gibi dikkat çekme ve hitap ifadeleri kullanarak oldukça kibar bir girişle iletişimi başlatmışlardır. Verilen durum karşısında katılımcılardan 5’i (K 3, 6, 20, 22, 28) herhangi bir yanıt vermeyerek çekingen kalmış, bir katılımcı bu durumda böyle bir istekte bulunmayacağını otobüsler gelene kadar bekleyeceğini ifade etmiştir (K 26). Katılımcılardan öneri ifadesi stratejisi kullanarak ricasını “Eğer eve gidiyorsanız beraber gidelim mi” (K 33) şeklinde gerçekleştiren bir tanesi dışında tamamı geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanmayı tercih etmişlerdir. Verilen yanıtlarda ricaların ağırlıklı olarak dinleyici yönelimli rica perspektifi ile gerçekleştiği görülmüştür. Katılımcıların tamamına yakını durumlarını açıklayarak zemin hazırlama belirtecimsileri ile ricalarını destekleyerek muhataplarının ricalarını yerine getirme olasılıklarını artırmaya yönelmiştir. Bazı katılımcıların zemin hazırlamanın yanı sıra “Eğer eve gidiyorsanız” (K 1), “Siz de aynı yere gidiyorsunuz” (K 25), “Ben de oraya gidiyorum” (K 30) şeklinde maliyet azaltıcı, “Eve mi gidiyorsunuz?” (K 33), “Yer varsa”

(K 31) ifadeleriyle uygunluk kontrolü, “Zahmet olarak” (K 4), “Zor değilse” (K 1), “Sorun değilse”(15) ifadeleriyle yumuşatıcı belirtecimsilerle de ricalarını destekledikleri görülmüştür. Katılımcılardan biri (K 13) muhatabına açıkça utandığını belirtmiştir. Katılımcıların ayrıca ricalarını kalıplaşmış “-ebil“ ifadesinin yanı sıra içe yerleşik koşul tümceciği ile de daha hafifletme çabaları görülmüştür. Katılımcıların birçoğunun bu bağlamdaki yaklaşımı oldukça kibar olarak yorumlanmıştır. Verilen durumda yanıt vermemeyi tercih eden katılımcılar ve yanıt veren katılımcıların oldukça kibar bir tutumda olmalarının nedeni muhatapların toplumsal ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, oldukça geç sayılabilecek bir vakitte fazla tanımadığı muhataplarından, karşılığında herhangi bir telafi sunamayacakları bir ricada bulunmalarından ötürü hissettikleri mahcubiyet olduğu düşünülmüştür. Katılımcıların eylem ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 9. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Tatilde memleketinize giderek ailenizi ziyaret edeceksiniz. Ailenizi, en çok da annenizin yemeklerini özlediniz. Gitmeden önce annenize telefon ediyorsunuz. Annenizden en sevdiğiniz yemeği yapmasını nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinin dokuzuncu bağlamında katılımcılardan ev-aile ortamından, annelerinden bir eylem ricasında bulunmaları istenmektedir. Katılımcıların Türkiye’de eğitim amacıyla bulundukları ve memleketlerinden, ailelerinden uzak oldukları, onları tatillerde ziyaret ettikleri göz önünde bulundurulduğunda verilen durum sık sık yaşayabilecekleri bir iletişim olayıdır. Katılımcıların tamamı “annem, anneciğim, annem canım, merhaba anne” gibi hitap ifadeleri oldukça kibar olarak yorumlanmıştır. Genellikle tanımadıkları dinleyicilere karşı kibar ifadelerle iletişime başlayan katılımcıların en yakınları olan annelerine olan bu ince yaklaşımlarının tüm kültürlerde annelere duyulan hassasiyetten ve verilen değerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Tüm katılımcılar soruyu yanıtlamışlardır. Verilen durumda bir katılımcı doğrudan seviye emir ifadeleri stratejisi kullanarak “Lütfen sevdiğim yemeği pişirin” (K 20), iki katılımcı

“Sevdiğim yemeği pişirmenizi istiyorum” (K 15 ve 25) şeklinde açık edimsel strateji, üç katılımcı geleneksel olmayan dolaylı seviye güçlü ipuçları stratejisi kullanarak “Yemeklerinizi çok özledim” ifadeleriyle yanıtlamıştır. Geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi 28 katılımcı tarafından kullanılarak en çok tercih edilen strateji olmuştur. Verilen yanıtlar rica perspektifi açısından incelendiğinde tüm katılımcıların doğrudan eyleme yönelik dinleyici perspektifli ricalar gerçekleştirdikleri görülmüştür. Katılımcıların tamamına yakını “tatilde eve geliyorum ve yemeklerini özledim” gibi ifadelerle ricalarını desteklemek ve açıklamak adına zemin hazırlama belirtecimsi ögesinden faydalanmışlardır. Katılımcılar genel olarak hafifletici ve pekiştirici gibi tamamlayıcı öğelerden yararlanmamışlardır ve bunun annelerinin kendilerini kırmayarak ricalarını gerçekleştireceklerinden emin olmalarından kaynaklandığı düşünülmüştür. Katılımcıların eylem ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 10. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum: Okuldan çok hoşlanmadığınız biri ısrarla sizi arıyor ve yemeğe davet ediyor. Her seferinde davetini reddediyorsunuz ama bir işe yaramıyor. Bu durumdan oldukça rahatsızsınız. Ondan sizi daha fazla rahatsız etmemesini nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinin onuncu bağlamında katılımcılardan okul ortamlarından tanıdıkları ama yakın olmadıkları bir dinleyiciden bir şeyi yapmaya son vermelerini isteyecekleri bir eylem ricasında bulunmaları beklenmektedir. Söz konusu bağlama yönelik beş katılımcı yanıt vermeyerek çekimser kalmıştır (K 1, 3, 22, 30). Bir katılımcının” Lütfen rahat edin” (K20) yanıtı değerlendirilmemiştir. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde, beş katılımcı dışında hiçbir katılımcı hitap ya da dikkat çekme ifadelerine başvurmadan doğrudan ricalarını dile getirmişlerdir. Kibarlık göstergesi olarak değerlendirilen hitap ve dikkat çekme ifadeleri katılımcıların rahatsızlıklarından kaynaklı bir rica dile getirecekleri bir iletişim ortamında nazik olma kaygılarının olmadığını göstermektedir. Katılımcıların üçte biri ricalarını “Beni rahatsız etmeyi keser misin?”

K17) , “ Benim hayatımdan çıkar mısın” (K 18-19) şeklinde geleneksel dolaylı seviye hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanarak dile getirirken, üçte biri “(Lütfen) beni rahatsız etme” biçiminde ricalarını doğrudan seviye emir ifadeleri ile getirmişlerdir. Doğrudan eyleme yönelik gerçekleştirilen bu ricaların dışında katılımcılar farklı söz edimlerine de yönelmişlerdir. “Çok işim var gitmeliyim” (K 33), “Maalesef katılamam” (K 9) benzeri ifadelerle katılımcıların reddetme edimi, bir katılımcının “Bana bak bir dahaki sefere erkek arkadaşım ile konuşacaksın!” (K 31) şeklinde tehdit edimi gerçekleştirerek ipucu stratejisine yöneldikleri saptanmıştır. “Başka zaman gidebiliriz” (K 23) ifadesindeki gibi bazı katılımcıların teklif edimi de gerçekleştirerek öneri biçiminde ricalarını gerçekleştirdiği saptanmış, bu yanıtlar oldukça kibar olarak yorumlanmıştır. Katılımcıların ricalarını güçlendirmek ve desteklemek adına yararlandığı belirtecimsilerle kullandıkları “beni çok rahatsız ediyorsun”, “senden nefret ediyorum”, senden çok rahatsız olurum” benzeri ifadeler geleneksel dolaylı stratejisi ile gerçekleştiren kibar bir biçime sahip ricaları dahi nezaketten uzaklaştırmıştır. Bu bağlama yönelik katılımcılar farklı stratejiler, hatta farklı söz edimleri ile ricalarını dile getirmiş olsalar dahi ricalarını destekledikleri suçlayıcı ifadeler onları kibarlıktan uzaklaştırmıştır. Bu durumun, söz konusu bağlamın kişilerin özel hayatlarına yönelik bir davranışın durdurulması amacıyla gerçekleştirilecek bir rica olmasından kaynaklı olduğu düşünülmüştür. Katılımcıların bir şeyi yapmayı son verme ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 11. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum: Akşam arkadaşlarınıza buluşmaya karar verdiniz. Okulda dersiniz bittikten sonra arkadaşınızı arayıp nerede buluşacağınızı sormak istiyorsunuz. Telefonunuzu elinize aldığınızda şarjının bitmiş olduğunu fark ediyorsunuz. Sınıfınızdaki bir arkadaşınızın telefonunu kullanmayı nasıl istersiniz?

Söylem tamamlama testinde katılımcılara sunulan on birinci bağlam günlük yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri eğitsel ve sosyal ortamlarında arkadaşlarından

bir izin ricasında bulunmaları beklenmektedir. Katılımcıların tamamı soruya yanıt vermiştir. Bunun nedeni verilen durumun eğitim ya da sosyal ortamlarında oldukça sık karşılaşılabilecekleri, aşına oldukları bir durum olmasıdır. Katılımcılar “af edersiniz, özür dilerim” gibi dikkat çekme ifadeleri kullanmak yerine “arkadaşım, kanka, dostum” gibi hitap ifadeleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Bunun yabancılık hissetmedikleri, sosyal ortamlarının parçası olan bir dinleyici ile muhatap olmalarının sonucu olduğu düşünülmüştür. Bir katılımcı dışında katılımcıların tamamı geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanarak ricalarını gerçekleştirmişlerdir. K 20 diğer bağlamlarda olduğu gibi bu bağlamda da doğrudan seviye emir ifadeleri stratejisini tercih etmiştir. Gerçekleştirilen rica izin ricası olması sebebiyle 28 katılımcı konuşur yönelimli rica perspektifi, 5 katılımcı dinleyiciden telefonu vermesini isteyerek bir eylemde bulunmalarını istemiştir. Katılımcıların tamamı “Telefonumun şarjı bitmiş/ yok, Telefonum kapalı” benzeri ifadelerle ricalarının nedenini açıklayarak zemin hazırlama belirtecimsi ögesiyle ricalarını destekledikleri ancak bunun dışında hafifletici ya da yükseltici ögelere başvurmadıkları görülmüştür. Günlük yaşamlarını paylaştıkları bir dinleyiciden her an deneyimleyebilecekleri bir durum karşısında katılımcılar doğrudan eyleme yönelerek ricalarını gerçekleştirmişler ricaları kibar olarak yorumlanmış ancak dinleyicilerinin arkadaşları olduğu düşünüldüğünde aralarında sosyal statü olarak bir fark olmamasından ve yakınlıklarından kaynaklı olarak ricalarını kırmayacakları düşüncesi ile daha fazla kibar olma çabası içine girmedikleri görülmüştür. Katılımcıların izin ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

3.2. 12. Bağlamda kullanılan stratejinin ve belirtecimsilerin değerlendirilmesi

Durum : Derste Peri Bacaları ile ilgili bir metin okudunuz ve görmeye karar verdiniz. Tatilde Kapadokya’ya gitmeyi planlıyorsunuz. Kalacak otel ve orada gezilecek yerlerle ilgili daha fazla bilgi almak için bir seyahat acentesine gittiniz. Oradaki görevliden size yardımcı olmasını nasıl istersiniz?

Katılımcılara söylem tamamlama testinin on ikinci bağlamında kamusal alana ait bir turizm acentesinde sosyal yaşamlarında deneyimleyebilecekleri bir durum sunularak bu durumda bir bilgi alma ricası gerçekleştirmeleri istenmiştir. Katılımcıların biri dışında (K 22) tamamı soruyu yanıtlamışlardır. “Lütfen bana yardım edin” (K 20) ifadesi ile yanıt vererek ricada bulunulan eylemin belirsizliği sebebiyle bir katılımcının yanıtı değerlendirilmemiştir. Katılımcıların muhatapları ile aralarında herhangi bir yakınlık olmamasından kaynaklanan “af edersiniz, pardon, çok pardon, merhaba, iyi günler” gibi dikkat çekme ve hitap ifadeleri kullandıkları görülmüş, oldukça kibar olarak yorumlanmıştır. Verilen yanıtlar rica perspektifi bakımından incelenmiş, katılımcıların rica ettikleri bilgiyi dinleyiciden temin edecek olması nedeniyle dinleyici perspektifli oluşturmayı tercih ettikleri görülmüştür. Katılımcıların ricalarını geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanarak gerçekleştirdikleri saptanarak, bazı katılımcıların ricalarını birden fazla strateji kullanarak “ Sizden Kapadokya ile ilgili detaylı bilgi istiyorum. Bana gezi planınızı anlatabilir misiniz?” (K 30) şeklinde gerçekleştirdikleri de görülmüştür. Katılımcılar ricalarının sebebini açıklar nitelikte ifadelerle zemin hazırlama belirtecimsi ögesinden sıklıkla yararlanmışlardır. Söz konusu ricaya açıklık getirmesi bakımından bu durum uygun bir kullanım olarak yorumlanmıştır. Katılımcıların muhataplarını tanımıyor olması nedeniyle daha kibar olma arzusu ile zemin hazırlama belirtecimsilerinin yanı sıra uygunluk kontrolü “Bilgi vermeniz mümkün mü” (K 31), ön taahhüt alma “Bir şey sorabilir miyim?” (K 25) belirtecimsilerine de yer verdikleri görülmüştür. Verilen bağlamda katılımcıların tamamı bilgi alma ricası kategorisinde beklenen uygun kullanımı gerçekleştirmişlerdir.

Bir söz ediminin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için dilsel ögelerin yanı sıra dil dışı ögelere de ihtiyaç duyulur. Etkileşimin gerçekleşmesi için söz ediminin gerçekleştiği sosyokültürel bağlamın, edimin neden ne şekilde gerçekleştirildiğinin, hangi süreçlerin katkıda bulunduğu ve dinleyici tarafından nasıl algılandığının bilinmesi gerekmektedir (1996). Bu amaçla çalışmada katılımcılara verilen testte bulunan bağlamlarda bulundukları ortam, muhataplarının kim olduğu ve söz konusu rica ile ilgili detaylar sunularak kendilerini verilen durumda düşünmeleri istenmiştir. Çalışmada elde

edilen sonuçlar katılımcıların tamamına yakınının geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi ile ricalarını gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum Sadock'un "yapar mısın/ yapabilir misin?" yüzey yapısına sahip soruların rica olarak algılandıkları yönündeki çıkarımı ile örtüşmektedir. Sonuçlar Blum- Kula ve Olshtain'in (1984) çalışmasındaki katılımcıların doğrudan ve geleneksel dolaylı seviye stratejilerini daha sık kullandıkları sonucuyla ilişkilendirilebilir. Katılımcılar ricalarını gerçekleştirirken doğrudan ve geleneksel dolaylı seviye dışındaki stratejilere nadiren yer verdikleri görülmüştür. Erdem (2014) YADOT öğrencilerinin yaşadığı sorunların birinci dilden geçişler ve kültürel bilgi eksikliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Çalışmaya katılan bir katılımcının (K20) teste verdiği yanıtların tamamında doğrudan seviye kullanması katılımcının İngilizceden ya da kendi dilinden çeviri yöntemiyle sözcelerini dile getirdiğini göstermekte ve Erdem'in tespitiyle örtüşmektedir. Aynı şekilde öğretmenlerinden ödevleri için süre istemeleri beklenen bağlamda bazı katılımcıların "süre verir misin" şeklindeki ifadeleri kültürel bilgi eksikliklerini işaret etmektedir.

Ricalar dinleyici üzerine yüklediği sorumluluk gereği olumsuz yüzü tehdit edici söz edimlerindendir ve olumsuz yüzün tehdidini azaltmak adına bireyler dolayı ifadelerle ya da imalara başvururlar (Brown & Levinson, 1987). Blum-Kulka ve Olshtain (1984) tarafından bu yükümlülüğün azaltılmasına yönelik yöntemler öne sürülmüştür. Katılımcıların yanıtları analiz birimlerine ayrılarak incelendiğinde "Pardon, af edersiniz, çok özür dilerim" gibi nezaketlerini gösteren hitap ifadeleri, "sakıncası yoksa biraz " gibi hafifleticiler ve genellikle ricalarının sebeplerini açıkladıkları zemin hazırlama belirtecimsilerden faydalandıkları görülerek, Searle'in (2011) dolaylı koşul tümceciklerinin ya da dolaylı kalıpların nezaket göstergesi olduğu ifadesiyle ilişkilendirilmiştir.

3.3 Yabancı Dil Olarak Türkçe Konuşurlarının Rica Söz edimi Öğretimi ve Gerçekleştirmesine Yönelik Görüş ve Değerlendirmeleri

Söylem tamamlama testinin ikinci bölümünde katılımcılara yöneltilen;

1-Derslerinizde öğretmenleriniz sizlere hangi durumlarda rica söz edimini kullanacağınız ile ilgili bilgiler veriyor mu?

2-Derslerde ricaları nasıl öğretiyor?

3-Ders kitaplarında ricalar ile ilgili bölümler bulunuyor mu?

4-Birinden bir ricada bulunurken kendinizi iyi ifade ettiğinizi düşünüyor musunuz?

5-Birinden bir şey rica ettiğinizde nasıl bir duyguya sahip oluyorsunuz?

Sorularını yanıtlayarak rica söz edimi öğretimi konusunda derslerini, bu edimin gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak kendilerini değerlendirerek yorumlamaları istenmiştir. Katılımcılar derslerinde rica söz ediminin öğretimine yer verildiğini belirtmiş ve rica söz ediminin geniş zaman eki “-er/-ar” ve “-ebil/ -abil” kalıp ifadeleri öğretimi yani dilbilgisi kalıplarının öğretimi yoluyla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Bu yöntemin tercih edilmesinin öğrenciler tarafından kolay ezberlenerek günlük hayatlarına aktarabiliyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcılar öğretmenlerinin ders esnasında farklı örnekler geliştirerek, rica ifadelerinde kullanacakları ekleri (-er/ar, -ebil /-abil) öğrettiklerini ve kendilerinden daha kibar olmalarını istediklerini belirterek öğrettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum göstermektedir ki, öğretmenler de derslerinde tek bir stratejinin kullanımı üzerinde durarak dilbilgisi öğretimi ve ezber yöntemini tercih etmekte, farklı stratejilerin ve ricaların etkisini artıran/azaltan ifadelerin öğretimini gerçekleştirmemektedirler.

Ders materyallerinde rica söz edimi öğretimine yer verilmesi ile ilgili soruya verilen yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde görülmüştür ki rica kullanımı okuma metinleri içinde geçmektedir ve öğretmenler bu metinlerde bulunan ifadelere farklı örneklerle eklemeler yapmakta ve edimi açıklamaktadırlar. Ancak rica söz ediminin açık bir şekilde öğretildiği bölümler, farklı bağlamlarda farklı rica stratejileri kullanımını içeren etkinlik ve görevler kitaplarda yer almamaktadır. Katılımcıların bir kısmı bu söz edimine ders kitaplarında yeterince yer verilmediğini ifade etmişlerdir. Rica söz ediminin kalıplaşmış dilbilgisel ifadelerin ezberletilerek öğretimi katılımcıların söylem tamamlama

testine verdikleri yanıtlarda kullandıkları ricalarda ağırlıklı olarak geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisini tercih etmelerinin nedenini açıklar niteliktedir.

Katılımcılardan rica söz edimi kullanımları ile kendilerini değerlendirdikleri yanıtlar incelendiğinde büyük bir kısmının bir ricada bulunurken kendilerini iyi bir şekilde ifade ettiklerini düşündükleri görülmüştür. Son olarak katılımcılara bir ricada bulunurken sahip oldukları duygu durumu sorulmuş ve katılımcıların yarısının bir ricada bulunurken mahcubiyet hissettikleri görülürken diğer yarısının kendilerini iyi hissettikleri görülmüştür. Duygu durumlarını “Bazen utanç ve insanları rahatsız etmeyi hissediyorum” (K1), “Gramer olarak doğru olsa da ricam anormal karşılanabilir” (K10), “Beni birisine bağımlı hissettiriyor” (K8, K15), “Bazen kıpkırmızı oluyorum” (K20), “Türkler yabancılara çok yardımcı oluyor ve hiç zorlanmıyorum” (K14), “Kendimle gurur duyuyorum ve mutlu oluyorum” (K31) gibi ifadelerle açıklamışlardır. Katılımcıların dilbilgisel olarak doğru olsa dahi uygunsuz olacaklarını ya da insanları rahatsız edeceklerini düşündükleri için yaşadıkları kaygının farklı rica stratejilerini, ricalarını güçlendirmek ya da hafifletmek adına kullanabilecekleri belirtecimsileri ve hitap ifadelerini bilmemelerinden kaynaklandığı görülmüştür. Söz edimleri öğretiminin dilbilgisel yöntemler izlenerek yapılması, öğretim materyallerinde ve derslerde belirli kalıplar dışında farklı stratejilere yer verilmemesi öğrencilerin edimbilimsel edinç bakımından yeterli gelişmeyi gösterememelerine, günlük hayatlarında iletişim hâlinde rica söz edimin gerçekleştirirken kendilerini yeterli görmemelerine ve iyi hissetmemelerine neden olmaktadır.

Ders kitaplarında söz edimlerine dair bilgilerin yer almıyor olması ve öğretmenlerin sınıf ortamlarında söz edimleri öğretimini sosyokültürel bilgi aktarımı yerine dilbilgisi öğretimi yöntemleri ile yapıyor olması yönünde elde edilen bulgular Bardovi-Harling (1996) çalışmasıyla uyumaktadır. Katılımcıların ders materyallerinin değerlendirilmesine yönelik ifadeleri Çubukçu ve Atay (2017) tarafından yürütülen çalışmanın sonuçları ile de örtüşmektedir. Bu durum söz konusu edimin öğretiminin dersi

veren öğretmenin uygun gördüğü strateji ile gerçekleştiğini ve bununla sınırlı kaldığını göstermektedir. Öğrencilerin öz değerlendirmeleri sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda ders öğretmenleri rica söz edimi öğretimini dilbilgisi yöntemi ile farklı örneklerle yer vererek yürütmeleri öğretmenlerin farklı yöntem ve yaklaşımlara hâkim olmadığını işaret etmektedir, bu bulgu Polat (2010) tarafından yürütülen doktora tezinin bulgularını doğrulamaktadır. Katılımcıların doğru dilbilgisel bilgiye sahip olsalar dahi ricalarının anormal karşılanabileceği endişelerini dile getirmeleri Cohen'in (1996), öğrencilerin hangi edimi nerede, ne zaman gerçekleştireceklerini bilemeyebilirler savı ile örtüşmekte ve söz edimlerinin açık bir şekilde öğretiminin gerekliliğinin altını çizmektedir.

3. 4 Rica Söz edimi kullanımında toplumsal statü ve kişilerarası mesafenin etkisi

Rica, dinleyici üzerinde dayatma oluşturan doğası gereği olumsuz yüz tehdit edici bir söz edimidir. Brown ve Levinson'a göre yüzün korunması söz konusu olduğunda daha nazik ve dolaylı ifadelere başvurulması gerekir. Çalışmada yer alan bağlamlara verilen yanıtlar rica söz ediminin kullanımı durumunda toplumsal statü, kişilerarası ilişkilerin etkisini de görmek için incelenmiştir. Brown ve Levinson yüz korunmasına yönelik girişimlerin evrensel olduğunu belirtmektedirler (1987, s. 61). Rica söz edimi ve stratejileri her dilde varlık gösterse de, göreceli güç ve kişilerarası mesafe farklı toplum ve dillerde farklılık gösterebilmektedir. Örneğin birçok dilde öğrenciler öğretmenlerine ismiyle hitap edebilirken Türk toplumunda böyle bir hitap kabul edilemez. İngilizcede "you" adlı tekil ve çoğul olarak kişilerarası mesafe gözetmeksizin kullanılırken, Türkçede "sen" ve "siz" olarak iki farklı şekilde yer almakta ve konuşur tek bir kişi dahi olsa kişilerarası mesafe ve göreceli güç etmenleri bakımından yabancı ya da hiyerarşik olarak üst seviyede bir dinleyiciye "siz" diyerek hitap eder.

Çalışmada sunulan bağlamlarda katılımcılardan, yakın arkadaş, sınıf arkadaşı, hoşlanılmayan sınıf arkadaşı, anne, öğretmen, otobüs durağındaki ve sinemadaki yabancı, satış temsilcisi, işveren, aynı mahalle sakini gibi farklı mesafe ve statülerdeki

dinleyicilerden rica ediminde bulunmaları istenerek bu etmenlerin rica kullanım durumunda etkisini görmek de amaçlanmıştır. Katılımcılar tanımadıkları ya da yakın olmadıkları muhataplarından ricada bulunmaları istenen 3, 4, 5, 7 ve 8. bağlamlarda “pardon, özür dilerim, af edersiniz” gibi ifadeler kullanarak olumsuz nezaket yaklaşımına sahip oldukları görülmüştür. Bunun yanında sınıf ya da ev arkadaşlarından ricada bulunmaları istenen 1,2,ve 11. bağlamlarda “kanka, dostum, canım arkadaşım” gibi hitaplar kullanarak olumlu nezaket yaklaşımıyla edimi gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların dinleyicinin yüz korunumuna yönelik sergiledikleri bu tutumları Brown ve Levinson’un (1987) stratejileri ile uyushmaktadır. Öğretmenlerinden bir ricada bulunmaları istenen 6. bağlam Türk kültürü özelinde öğrenci-öğretmen ilişkisi bakımından ele alındığında katılımcıların tamamına yakınının öğretmenine “siz” diyerek hitap etmesi dili öğrendikleri toplumun kültürüne özel bilgiye sahip olduklarını göstermekte ve incelikleri Kansu-Yetkiner’in (2009) incelik tanımıyla örtüşmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Türkiye’de beş aydır YADOT öğrenen B1 düzeyindeki öğrencilerin rica söz edimi kullanım durumları üzerine yürütülen araştırmada sunulan durumlara verilen yanıtlar söz edimleri kuramına göre uygun olan ya da uygun olmayan ricalar olarak değerlendirilmiştir. Yanıtlar rica söz edimi analiz birimlerine ayrılarak incelenmiş ve katılımcıların yararlandıkları belirteciimsi ögeler elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

1- Katılımcıların rica söz edimini uygun bir şekilde gerçekleştirdikleri bulgusu araştırmanın önemli bulgularındandır. DAOÇM’ de belirtildiği üzere B1 düzeyinde Türkçe konuşan katılımcılar en önemli nezaket kurallarının bilincinde ve basit isteklerini bildirebilmektedirler.

2- Farklı ülke, kültürlere sahip ve farklı ana dilleri olan katılımcıların Blum Kulka ve Olshtain (1984) sınıflandırması doğrultusunda oluşturulan eylem, bilgi alma, izin ricaları kategorilerinde hazırlanan bağlamlarda rica söz edimini dilbilgisel bilgilerine dayanarak gerçekleştirmeleri araştırmada elde edilen diğer bir önemli bulgu olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların tamamına yakını söylem tamamlama testinde sunulan durumların birçoğunda Türkçede “-er/ar” geniş zaman eki ve “-abil / -ebil” yetenek kipi ekleri ile gerçekleştirilebilen geleneksel dolaylı seviye, hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi kullanarak ricalarını gerçekleştirmişlerdir. Ev-aile ve arkadaş çevrelerinde doğrudan seviye emir ifadelerini tercih etmişler ancak geleneksel olmayan dolaylı seviye rica stratejilerine başvurmamışlardır. Geleneksel dolaylı seviye stratejilerin tercih edilmesi kolay ezberlenebilir ve günlük hayatta uygulanabilir olmasından kaynaklı olduğunu ve katılımcıların farklı stratejilere başvurmaması kültürel bilgi eksikliğini göstermektedir.

3- Verilen yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin de dilbilgisi/çeviri yöntemleri ve ezber temelli yöntemlere dayalı programlar uygulayarak öğretim yaptıklarını işaret etmektedir.

4- Katılımcıların doğrudan seviye emir ifadeleri ya da açık edimseller stratejilerinden faydalanarak gerçekleştirdiği istekleri testin 10. (rahatsız eden arkadaş) bağlamlarında sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni kişilerin özel yaşamlarına yönelik ve rahatsız edici durumlarda isteklerini statü ya yakınlık gözetmeksizin nezaketli olma gereği duymadan dile getirme isteğinin her kültürde ortak olduğunu göstermektedir.

5- Nadir olarak karşılaşılan diğer stratejilerin katılımcıların ana dillerinden ve geldikleri kültürlerden doğrudan aktarım yaparak yani sezgilerine dayalı olarak tercih edildiği sonucuna varılmıştır. Örneğin; K20'nin Dinleyici ile yakınlık-uzaklık ve hiyerarşik durumunu gözetmeksizin söylem tamamlama testindeki bütün yanıtlarını doğrudan seviye, emir ifadeleri stratejisi ile gerçekleştirmesi ana dilinden yaptığı aktarımın ve doğrudan çevirinin sonucu olduğu görülmüştür.

6- Araştırmada Blum-Kulka ve Olshtain (1984) tarafından sınıflandırılan analiz birimleri doğrultusunda ricaların dinleyici üzerindeki sorumluluk ve gücünü azaltıcı yükselticiler, hafifleticiler ve belirtecimsiler bağlamında katılımcıların söylem tamamlama testine verdiği yanıtlar analiz birimlerine ayrılarak incelendiğinde ve B1 düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerinin ton düşürücü, azaltıcı hafifleticilerden, zemin hazırlama, tatlandırıcı ve ön taahhüt alma gibi belirtecimsilerden faydalandıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Zemin hazırlama belirtecimsi ögeye ricalarda sıklıkla yer verilirken diğer belirtecimsilere nadir olarak başvurulmuştur. Bu durum yine derslerde ricalardan bahsederken zemin hazırlama belirtecimsi ögesinin örneklendirme veya dile getirilmesinden ancak diğer belirtecimsilerin katılımcılar tarafından sezgisel olarak kullanıldığı sonucunu göstermektedir. Katılımcılar hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisi ile gerçekleştirdiği ricalarında soru biçiminde sentaktik hafifletici formu ile ricalarını oluşturmuşlardır, bu durum rica söz ediminin derslerde “-ebil/ -abil” yetenek kipi kullanımı ile öğretilmesinden kaynaklanmaktadır. Farklı sentaktik hafifleticilere yer

verilmemesi rica söz edimi öğretiminin sınırlı bir çerçevede gerçekleştiğini göstermektedir. Katılımcıların ricalarında yükseltici unsurlara yer vermedikleri bulgusu ricaların dinleyici üzerinde oluşturduğu baskının farkında olduklarını göstermektedir.

7- Araştırmada kullanılan söylem tamamlama testine verilen yanıtlar toplumsal statünün ricaların gerçekleştirilmesindeki etkisi bakımından incelenmiştir ve katılımcıların kendilerinden daha üst konumda olan (öğretmen), ev arkadaş ortamlarında olan ya da tanımadıkları (mağaza yetkilisi) gibi farklı dinleyicilerden ricada bulunurken farklı hitap ifadeleri kullandıkları sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin kişilerarası ilişkilerin ve sosyal konumun farkında olarak ricalarını gerçekleştirdiklerini göstermiştir. Katılımcıların ricalarını dile getirirken tanıdıkları kişilere hocam, arkadaşım, dostum, kanka... gibi hitap ifadeleriyle seslenirken tanımadıkları bir dinleyiciye pardon, af edersiniz, merhaba... gibi dikkat çekici ifadelerle söze başlamaları, gerçekleştirilmesi dinleyicinin inisiyatifinde olan ricaların baskıcı gücünü ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek amacıyla katılımcıların nazik bir tutum sergileme amaçlarını ortaya koymaktadır.

8- Katılımcılara söylem tamamlama testinin ikinci bölümünde sorulan sorular yoluyla rica söz ediminin derslerde öğretimi ve günlük yaşamlarında rica söz edimini kullanma durumları ile ilgili değerlendirme yapmaları istenmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde derslerde rica söz ediminin öğretildiği ancak bunun dilbilgisel yöntemlerle yapıldığını belirtmeleri söylem tamamlama testine verilen yanıtlarla paraleldir. Katılımcıların yanıtlarına göre ders kitaplarında rica söz edimi öğretimi ile ilgili bilgi ve örnekler bulunmamakta, öğretmenlerinin derslerde verdikleri örneklerle sınırlı kalmaktadır. Bu durum öğrencilerin her durumda hazırlayıcı koşullara gönderme stratejisine yönelmelerinin söz edimleri öğretiminin iletişimsel yöntemler yerine dilbilgisi çeviri yöntemiyle yapıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır. Katılımcıların bir kısmı günlük yaşamlarında rica söz edimini kullanabildiklerini ifade ederken birçoğu kendini iyi ifade edemediğini ve kendilerine normal gelen bir ricanın dinleyici için anormal olabileceği kaygılarını belirtmiş bu durum rica söz ediminin

öğretimine kapsamlı yer verilmediği dil öğrencilerinin kendi kültürlerinden aktarım yaparak ana dillerinden çeviri yöntemi ile sezgisel olarak edimi kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Öneriler

Bu tez çalışmasında B1 düzeyindeki YADOT öğrencilerinin rica söz edimini gerçekleştirme durumları, tercih ettikleri stratejiler ve rica edimini destekleyici öğeler incelenerek ortaya konmuştur. Günlük dil kullanımına ve yabancı dil öğretiminde edimbilimsel yeti gelişimine odaklanan bu çalışma edimbilim temelli yabancı dil eğitiminin önemini göstermeyi amaçlamaktadır. Söz edimleri kullanımına dair bilgiler dilbilgisel kalıplar ve sözcük öğretimiyle sınırlı kalmayarak dört temel dil becerisi ile birlikte dilin işlevine yönelik görev ve etkinliklerle verilmelidir.

Çalışma daha büyük bir katılımcı grubuyla, örneğin her bir milletten oluşturulan öğrenci gruplarıyla uygulanarak rica söz edimini gerçekleştirme benzerlikleri ve farklılıkları bakımından daha derinlemesine incelenerek yinelenabilir. Katılımcıların yaş, uyruk, cinsiyet özelliklerine göre söz edimi gerçekleştirme stratejileri karşılaştırılarak elde edilen bulguların müfredat planlama aşamasında araştırmacılara model oluşturacağı düşünülmektedir.

Daha büyük bir katılımcı grubuyla uzun vadede deneysel bir çalışma yürütülmesi söz edimleri öğretiminin edimbilimsel yeti gelişimine olan etkisini ortaya koyarak YADOT öğretiminin niteliğini artıracaktır. Yapılan ön test ile ikiye ayrılan katılımcılardan deney grubunda olanlar rica söz ediminin işlevi ve üretimine yönelik aldıkları eğitim sonucunda, böyle bir eğitim almayan kontrol grubu ile karşılaştırılabilir. Elde edilecek verilerin programlama ve materyal tasarımı aşamasında araştırmacılara model oluşturacağı düşünülmektedir.

Derslerde kullanılan materyaller söz edimleri ve rica söz edimi öğretimine yönelik çalışmalar içermemekte ve söz edimleri öğretimi açık bir şekilde yapılmamaktadır. Bu alanda çalışan araştırmacılar, program tasarlayıcıları, müfredat

hazırlayan uzmanlar ve kitap yazarları günlük yaşamda söz edimlerinin nasıl kullanılacağına dair çalışmaların ders programlarına ve materyallerine eklenmesi hususunda çalışabilirler.

Yabancı dil olarak Türkçe ğretimi alanında eēitim veren kurumlarda istihdam edilen eēitimcilerin genellikle ana dili Türkçe ğretimi programlarında mezun oldukları gözlenmiştir. Yabancı dil eēitimi ve ana dili eēitimi farklı hedef ve yöntemlere sahip alanlardır. Ana dili Türkçe konuşurlarının ve yabancı dil olarak Türkçe ğrencilerinin söz edimleri baēlamında ihtiyaç duyacakları eēitim farklı olacaktır. Mevcut eēitimcilere edimbilimsel yeti gelişimi ve söz edimleri ğretimi alanlarında hizmet içi eēitimler verilmesinin ve YADOT alanında ğretmen yetiştiren programların arttırılmasının eēitim ğretim çalışmalarının niteliēini arttıracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksan, D:	Türkçenin Gücü , Ankara, Bilgi Yayınevi, 2006
Aksan, D:	Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015
Aktaş, T:	“Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 12, 2005, s. 45-57
Aslan, S.	“Türkiye Türkçesinde Sezdirmeye Dayalı Rica Stratejileri”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi , Mart, 2005, s. 114-126
Austin, J. L.	How to Do Things With Words , Oxford, Oxford University Press, 1962
Bach, K., Harnish, R. M.	Linguistic Communication and Speech Acts , Cambridge, MA, The MIT Press, 1979
Bardovi-Harlig, K.	“Pragmatics and Language Teaching: Bringing Pragmatics and Pedagogy Together”, Bouton, L; Pragmatics and Language Learning Monograph Series , 1996, s. 21-39
Bayat, N.	“Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Şikayet ve Özür Edimine İlişkin Görünümler”, PAU Eğitim Fakültesi Dergisi , 41, 2017, s. 1-16
Bianchi, C.	“Implicating”, M. Sbisà, & K. Turner, Handbook of Pragmatics: Pragmatics of Speech Actions , Berlin, De Gruyter Mouton, 2013
Blum-Kulka, S., Olshtain, E	“Requests and Apologies: A Cross-cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)”, Applied Linguistics , C.5(3), 1984, s.196-213
Brown, P., Levinson, S. C.	Politeness: Some Universals in Language Use , Cambridge, Cambridge University Press, 1987
Bublitz, W., Norrick, N. R.	Foundations of Pragmatics , Göttingen, De Gruyter Mouton, 2011
Chomsky, N.	Aspects of the Theory of Syntax , Cambridge, MA, The MIT Press, 1965

Cohen, A. D.	“Developing the Ability to Perform Speech Acts”, Studies in Second Language Acquisition , C.18 No:2, 1996, s.253-267
Cohen, A. D., Ishihara, N	Teaching and Learning Pragmatics: Where Lanuage and Culture Meet , Harlow, Pearson Longman, 2010
Collavin, E	“Speech Acts”, W. Bublitz, & N. R. Norrick, Foundation of Pragmatics vol 1 , Berlin, De Gruyter Mouton, 2011, s.373-397
Çubukçu, F., Atay, S.	“Yabancı Dil Olarak Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarının Edimsel Yeti Gelişimi Açısından Karşılaştırılması”, Gaziantep University Journal of Educational Sciences C.1(1), 2017, s.8-20
Davies, B	“Grice’s Cooperative Principle: Getting The Meaning Across”, Leeds Working Papers in Linguistics , C.8(1), 2000, s.1-26
	Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi , Frankfurt/Main: telc GmbH, 2013
Dore, J.	Communicative Intentions and Speech Acts in Language Development , New York, Baruch College, City University of New York, 1974
Duranti, A.	Linguistic Anthropology , Cambridge, Cambridge University Press, 1997
Erdem, B.	“Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İletişim Yeteneklerinin Geliştirilmesine Etkileşimsel Toplumbilimsel Bir Yaklaşım”, Yaylı,D., Bayyurt, Y., Yabancılar Türkçe Öğretimi: Politika Yöntem ve Beceriler , Ankara, Anı Yayıncılık, 2014, s.115-141
Eziler Kıran, A.	“Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim”, International Periodical For Languages, Literature and History of Turkish or Turkic C.9/6, 2014, s.719-729
Grice, H. P.	“Logic and Conversation”, Cole, P., Morgan, J., Syntax and Semantics 3 , New York, Acedemic Press, 1975, s.41-58
Gumperz, J. J.	“Linguistic and Social Interaction in Two Communities”, American Anthropologist , 1964, s.137-153
Horn, R. L.	“Implicature”, Horn, R. L., Ward, G., The Handbook of Pragmatics , Oxford, Blackwell Publishing, 2006, s.3-28

İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. S.	Dilbilim Sözlüğü , İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2010
Ishihara, N., Cohen, A. D.	“Learners’ pragmatics: Potential Causes of Divergence”, Teaching and Learning Pragmatics: Where Language and Culture Meet , Harlow, Pearson Longman, 2010
Kansu- Yetkiner, N.	Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine , İzmir, İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları, 2009
Kocaman, A.	“Edimbilim Üzerine”, Dilbilim Araştırmaları , 1996, s.11-36
Köksal, D, Varışoğlu, B	“Yabancı Dil Öğretiminde Temel İlke ve Kavramlar”, Şahin, A. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar Yaklaşımlar, Etkinlikler , Ankara, Pegem Akademi, 2014, s. 65-79
Külebi, O.	“Türkçe Ünlemlerin Kullanımbilim Yönünden İncelenmesi”, Dilbilim Araştırmaları , Ankara, Hitit yayınevi, 1990, s.10-34
Levinson, S. C.	Pragmatics, Cambridge, Cambridge University press, 1983,
Martı, L.	“Indirectness and politeness in Turkish–German bilingual and Turkish Monolingual Requests”, Journal of Pragmatics C.38, 2006, s. 1836–1869
Masouleh, F. A., Arjmandi, M., Vahdany, F.	“The Effect of Explicit Metapragmatic Instruction on Request Speech Act Awareness of Intermediate EFL Students at Institute Level”, Universal Journal of Educational Research , C.2(7), 2014, s.504-511
Mey, J. L.	Pragmatics: An Introduction , Oxford, Blackwell Publishing, 2001
Nakassis, C. V.	“Linguistic Anthropology in 2015: Not the Study of Language”, American Anthropologist , C.118 (2), 2015, s.330-345
Polat, Y.	“Fransızca ve Türkçe Öğretmenlerinin Söz Edimi Öğretimine İlişkin Görüşleri”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , C.34(4), 2015, s.146-159
Polat, Y.	Yabancı Dil Öğretiminde Söz Edimleri , Yayımlanmış doktora tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010

Rajabia, S., Azizifara, A., Gowhary, H.	“The Effect of Explicit Instruction on Pragmatic Competence Development”; Teaching Requests to EFL Learners of English, Procedia - Social and Behavioral Sciences C.199 ,2015, s. 231 – 239
Sadock, J.	Toward a Linguistic Theory of Speech Acts , New York: Academic Press, 1974
Sadock, J.	“Speech Acts”, Horn, R. L., Ward, G., The Handbook of Pragmatics , Oxford, Blackwell Publishing, 2006, s.63-73
Schauer, G. A.	Interlanguage Pragmatic Development The Study Abroad Context , New York, Continuum, 2009
Searle, J. R.	Speech Acts: An Essay in The Philosophy of Language, New York, Cambridge University Press, 1969
Searle, J. R.	Zihin, Dil ve Toplum , Çev. Alaattin Tural, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2016
Searle, J. R.	Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak, Çev. R. Levent Aysever, Ankara, BilgeSu Yayıncılık, 2012
Tabar, C. S.	“Cross-Cultural Speech Act Realization: The Case of Requests in the Persian and Turkish Speech of Iranian Speakers” International Journal of Business and Social Science , C. 3 No. 13, 2012, s.237-243
Uslu, Z.	“Edimbilim ve Yabancı Dil Öğretimine Etkileri”, Dil Dergisi , Ankara Üniversitesi TÖMER , C. 127, 1988, s.34-43
Vardar, B.	Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü , İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002
Vellenga, H.	“Teaching L2 Pragmatics: Opportunities for Continuing Professional Development”, The Electronic Journal for English as a Second Language C.15/2, 2011
Walker, T.	“Requests” W. Bublitz, A. H. Jucker, K. P. Schneider, Handbooks of Pragmatics Volume 2: Pragmatics of Speech Actions , Berlin/Boston : Walter de Gruyter GmbH, 2013, s. 445-466
Weizman, E.	“Interlanguage Requisite Hints”, Kasper, G., Blum-Kulka, S, Interlanguage Pragmatics , New York: Oxford University Press, 1993, s. 123-138.
Wojtaszek, A.	“Thirty Years of Discourse Completion Test in Contrastive Pragmatics Research”, Linguistica Silesiana 37, 2016, s. 161-173

Yıldırım, A., Şimşek, H.	Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri , Ankara, Seçkin Yayıcılık, 2016
Yin, R. K.	Case Study Research Design and Methods , California, Sage Publications, 1984

EKLER

EK 1: Söylem tamamlama testi

RİCA SÖZ EDİMİ KONUŞMA TAMAMLAMA TESTİ (KTT) (DISCOURSE COMPLETION TEST (DCT))

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin rica söz edimini kullanım stratejilerini belirlemek amacıyla yürütülmektedir. Sorulara verdiğiniz yanıtlar yalnızca araştırmacılar tarafından bilimsel yayımlarda kullanılacak bunun dışında hiçbir amaçla üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

İşbirliğiniz için teşekkür ederim.

Başak AKGÜN

Adınız:

Uyruğunuz:

Bildiğiniz diller:

Ne kadar süredir Türkçe öğreniyorsunuz:

Ne kadar süredir Türkiye’de yaşıyorsunuz:

Cinsiyetiniz:

Yaşınız:

Birinci Bölüm

Rica (request): Ricalar birinden bir şey yapmasını istediğimiz durumda kullanılan ifadelerdir. Örneğin, birinden kapıyı açmasını isterken, arkadaşımızdan ödünç bir kitap isterken rica söz edimini kullanırız. Aşağıdaki durumlarda sizlerden bir ricada bulunmanız beklenmektedir. Kendinizi verilen durumların içinde hayal ediniz ve lütfen günlük yaşamınızda kullanacağınız gibi ifadelerle yanıt veriniz. Aşağıda rica kullanımını gösteren bir örnek verilmiştir.

Örnek: Hafta sonu İstanbul’un tarihî yapılarını görmek için geziyorsunuz. Topkapı Sarayında bir fotoğraf çektirmek istiyorsunuz. O sırada orda bulunan görevliden fotoğrafınızı çekmesini nasıl istersiniz?

Af edersiniz, telefonumu (fotoğraf makinemi) size versem bir fotoğrafımı çekebilir misiniz?

Durum 1: Mutfağı temizleyip okula gittiniz. Akşam eve çok yorgun bir şekilde döndünüz. Ev arkadaşınız siz yokken arkadaşlarına yemek yapmış ve birlikte yemişler ve mutfağı çok kirli bırakmışlar. Daha yeni temizlik yaptığınız için çok üzüldünüz. Arkadaşınızdan mutfağı temizlemesini nasıl istersiniz?

Durum 2: Sınava birkaç hafta kala hasta oldunuz ve bir hafta boyunca okula gidemediniz. İyileşip okula gittiğinizde sınıf arkadaşlarınızın gerisinde kaldığınızı fark ediyorsunuz. Sınavınıza az bir zaman var ve eksik ders notlarınızdan dolayı çok endişelisiniz. Arkadaşınızdan kaçırdığınız derslerin notlarını nasıl istersiniz?

Durum 3: En sevdiğiniz oyuncunun yeni filmini izlemek için sinemadasınız. Patlamış mısırınızı ve içeceğinizi alarak koltuğunuza oturdunuz ve film başladı. Heyecanla filmi izliyorsunuz. Ancak, önünüzde oturan kişiler konuşuyor ve dikkatiniz dağılıyor. Onlardan daha sessiz olmalarını nasıl istersiniz?

Durum 4: Okula gitmek için evden çıktınız. Otobüs durağına geldiğinizde İstanbul Kartınızı evde unuttuğunuzu fark ettiniz. Eve geri dönerseniz okula geç kalacaksınız.

Aynı otobüse binecek başka bir yolcuya ücretini vererek sizin için kartını kullanmasını nasıl istersiniz?

Durum 5: Alışverişe gittiniz ve yeni bir kazak aldınız. Eve döndüğünüzde yeni kazağınızı arkadaşınıza gösterirken kolunun yırtık olduğunu fark ettiniz. Alışveriş merkezine dönüp görevliden kazağı değiştirmesini nasıl istersiniz?

Durum 6: Ödevinizi teslim tarihine kadar yetiştiremediniz. Öğretmeninizin odasına giderek ek süre istemeyi düşünüyorsunuz? Öğretmeninizden size ödevinizi tamamlamanız için fazladan süre vermesini nasıl istersiniz?

Durum 7: Yarı zamanlı bir işte çalışmak istiyorsunuz. İnternette ilginizi çeken bir ilan gördünüz fakat yeterince bilgi verilmemiş. İlandaki telefon numarasını aradınız ve yetkili kişi ile konuşuyorsunuz. Size iş ile ilgili daha detaylı bilgi vermesini nasıl istersiniz?

Durum 8: Sevdığınız şarkıcının konserine gittiniz. Konser bittiğinde saatin geç olduğunu fark ediyorsunuz. Son otobüsü kaçırdınız. Taksiye yetecek kadar paranız yok.

O sırada mahallenizde oturan ara sıra selamlaştığınız bir çifti gördünüz. Sizi arabalarıyla eve bırakmalarını nasıl istersiniz?

Durum 9: Tatilde memleketinize giderek ailenizi ziyaret edeceksiniz. Ailenizi, en çok da annenizin yemeklerini özlediniz. Gitmeden önce annenize telefon ediyorsunuz. Annenizden en sevdiğiniz yemeği yapmasını nasıl istersiniz?

Durum 10: Okuldan çok hoşlanmadığınız biri ısrarla sizi arıyor ve yemeğe davet ediyor. Her seferinde davetini reddediyorsunuz ama bir işe yaramıyor. Bu durumdan oldukça rahatsızsınız. Ondan sizi daha fazla rahatsız etmemesini nasıl istersiniz?

Durum 11: Akşam arkadaşlarınıza buluşmaya karar verdiniz. Okulda dersiniz bittikten sonra arkadaşınızı arayıp nerede buluşacağınızı sormak istiyorsunuz. Telefonunuzu elinize aldığınızda şarjının bitmiş olduğunu fark ediyorsunuz. Sınıfınızdaki bir arkadaşınızın telefonunu kullanmayı nasıl istersiniz?

Durum 12: Derste Peri Bacaları ile ilgili bir metin okudunuz ve görmeye karar verdiniz. Tatilde Kapadokya'ya gitmeyi planlıyorsunuz. Kalacak otel ve orada gezilecek yerlerle

İlgili daha fazla bilgi almak için bir seyahat acentesine gittiniz. Oradaki görevliden size yardımcı olmasını nasıl istersiniz?

İkinci bölüm: Lütfen yorumlarınızı paylaşınız.

1-Derslerinizde öğretmenleriniz sizlere hangi durumlarda rica söz ediminin kullanacağınız ile ilgili bilgiler veriyor mu?

2-Derslerde ricaları nasıl öğretiyor?

3-Ders kitaplarında ricalar ile ilgili bölümler bulunuyor mu?

4-Birinden bir ricada bulunurken kendinizi iyi ifade ettiğinizi düşünüyor musunuz?

5-Birinden bir şey rica ettiğinizde nasıl bir duyguya sahip oluyorsunuz?
